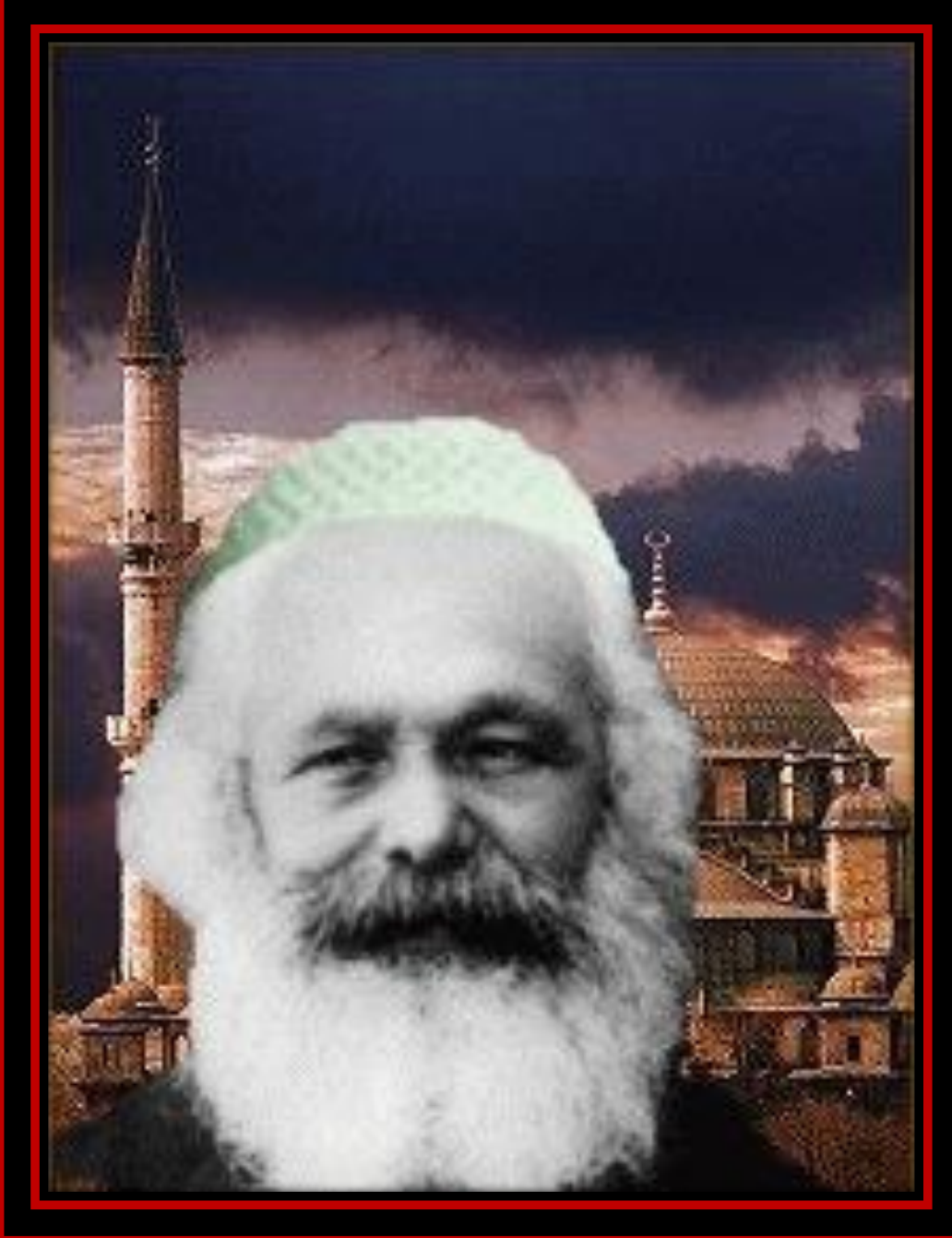

Derin МАЯЖ

Mehmet Yılmaz **Sürüm 2.0**

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org

İçindekiler

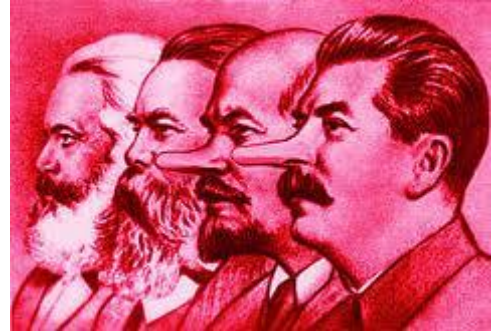
Önsöz.....	5
Yeni başlayanlar için “Müslüman” Marx	6
İnsan’ın kendine yabancılaşması(1): Kapital’i anlamak	12
Marx ve İnsan’ın kendine yabancılaşması (2): Makineleşmek	24
Hiç kimsenin Tiranlığı: Marx, Arendt ve Bürokrasi	34
Kötülük’ün zıddı iyilik değildir.....	42
“Din Toplumun Afyonudur” (Karl Marx).....	49
Komünizm ile Yamyamlık ilişkisi	65
Bir et parçası olarak komünist İnsan’ın kıymeti	68
Marx’ın Sınıfsız Toplumu: Teori ve Pratik.....	73
Sosyalizmden kaçan işçi olur mu?	77
Solcular, sosyalistler, komünistler	90
İdeolojiye boyun eğen İnsan ve Makineleşme’nin rolü.....	97
İnsan’ı devirmek için kökünden sökmek gerekir(2).....	106
İnsan’ı devirmek için kökünden sökmek gerekir(3).....	113
Aldatılmak güzeldir: Marxist Propaganda(2).....	121
Yanılmaz kehanetler: Marxist Propaganda(3)	136
Karl Marx’ın en büyük suçu	140

Önsöz

Marx'ı okumak lâzım. meselâ 1844 Elyazmaları'nı, Feuerbach Üzerine Tezler'i, Alman İdeolojisi'ni, Felsefenin Sefaleti'ni, Komünist Manifesto'yu ve Kapital'i okumak, üzerinde düşünmek lâzım. Sadece Sol'u ve solculuğu anlamak için değil, dünyanın şu anda içinde bulunduğu düşünce krizini anlamak için de Marx'ı okumak lâzım.

Kimdi Karl Marx? İşçilerin perişan hallerine acıyan onları Kapitalizmin altında ezilmekten kurtarmak isteyen bir idealist? Maddeden gayrı hiç bir şeyin var olmadığını iddia eden bir materyalist? Modern insan topluluklarının çarklarını, zembereklerini söküp takan bir makinist? Tarihin sebep-sonuç zincirlerine mahkûm olduğunu iddia eden bir determinist? Ters gitmekte olan dünyayı baş aşağı çevirip düzeltmek isteyen bir devrimci?

Biraz incellerseniz Batılı düşünürler arasında Marx'ın « kariyerinin» oldukça sıra dışı bir yol izlediğini görürsünüz. Dünya siyasetini, özellikle de 19cu ve 20ci asrı bu derecede etkilemiş bir başka düşünür var mı? Zannetmiyorum. Kitapları üzerine o kadar çok yorum yapılmış, o kadar şerh yazılmış ki bu “tefsir külliyyatı” ancak kutsal kitapların miraslarıyla karşılaştırılabilir.

Şunu da unutmamalı tabi: Marx'ın ölümünden çok kısa bir süre sonra Marxist ideolojiden etkilenmiş rejimler kuruldu. 20ci asırda insanlığın yaklaşık üçte biri bu ideolojinin etkisindeydi. Sovyet Rusya, Çin, Küba, Doğu Avrupa, Arnavutluk, Kuzey Kore ve Afrika'da birçok ülke. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Marx komünist ülkelerin uyguladıkları zulümler için bir günah keçisi haline geldi. Rusya'daki çalışma kampları, sayıları on milyonlarla ölçülen idamlar, Kamboçyalı Pol Pot ve Kızıl Kmerlerin yaptıkları soykırımlar, Çin'de Mao'nun merkezî ve planlı “komünist ekonomi” ile sebep olduğu kıtlık neticesinde 40 milyon civarındaki Çinlinin açlıktan ölümü...

Marx'ı okumak lâzım. Çünkü 21ci asrın Avrupa'sı ve Amerika'sı artık düşünemeyen bir coğrafya haline geliyor. Gölgesinden bile korkan, şartlı refleksler veren bir sürü, bir gürûh halini alıyor batılılar. Eğer “Doğu” bir zamanlar Batı'ya kaptırdığı düşünce bayrağına yeniden talip olacaksa bunun yolu Karl Marx'tan geçiyor. Teknoloji ve Para ile imtihan edilen insanlığın halini çok kapsamlı bir biçimde tahlil etmiş olan Marx'tan.

Yeni başlayanlar için “Müslüman” Marx

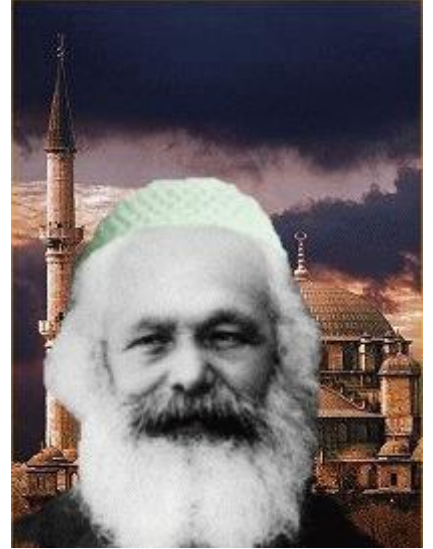
Müslüman Marx Ateist Marx’a karşı!

Etrafınızda “ben solcuyum” diyen kaç kişi var? Birgün Ya da Cumhuriyet Gazetesi, Türk Solu Dergisi okuyan? Yürüyüşlerde Marx, Lenin, Deniz Gezmiş ve Atatürk posterlerini yanyana taşıyan kişileri tanıyor musunuz? İşçi sendikalarında aktif rol oynayan dostlarınız var mı? Bu insanlar hasretle beklediğimiz sol muhalefeti kuramadılar bir türlü. Neden?

Marxist ve Marxçı (Marx’a dair ama marxist olmayan) miras ile yüzleşmedi Türk solcuları. Oysa Marx anlaşılmadan hiç bir sol projenin anlaşılmasına da imkân yok. Leninist, Stalinist, Maoist... Hatta Kuzey Avrupa’nın sosyal demokrat modellerini de çözemezsiniz. Marx’ın bıraktığı yerden devam edenleri anlamak için de gerekli bu okuma; dünya soluna bugünkü şeklini veren düşünürleri anlamak için: Rosa Luxemburg, Ernst Thälmann, Georg Lukács, Max Adler, Karl Renner, Otto Bauer, Walter Benjamin, Jürgen Habermas,...

Marx’ın gençliğinden itibaren ısrarla üzerinde durduğu “*Verdinglichung*” (şeyleştirme) kavramından bahsetmek istiyorum söze başlarken. Hem yaşamı boyunca terk etmediği hem de mirasçısı olan düşünür ve yazarların önemle üzerinde durdukları temel bir kavram bu. Aslına bakarsanız Karl Marx biz Müslümanlara vahiyle bildirilen bir hakikati düşünerek bulmuş diye düşünüyorum. Neden? Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri’nin Fütuhât-ı Mekkiye adlı devasa eserin 11ci cildinde bir kudsî hadise dikkat çeker:

“Eşyayı senin için, seni kendim için yarattım; kendim için yarattığımı kendisi için yarattığım yoldan çıkarmasın” (Cilt 11, sf 266)

“Günah” dediğimiz ve birbirinden bağımsız gibi görünen eylemlerde hep bu “yoldan çıkarma” vardır aslında. Başkası aç iken servet yığan ile çocuk bedeninden cinsel haz alanın yolu aynı yol**SUZ**lukta birleşmez mi? Türk’ü üstün, Kürd’ü, Ermeni’yi aşağı sayan ırkçı ile bir orduyu, bayrağı ya da toprağı kutsal ilân edenin yolları kesişmez mi? Devleti kutsal (ve putsal) kabul eden faşistler İslâm’a göre şirke düşmüş sayılmaz mı?

Madde ya da “eşya” ile o şeylerin Mânâ’sı arasında hatalı bir bağ kurmak demek günah işlemek. Hak, iyilik, takva, haşyet gibi mânâları ırk ile, para ile, insan teni ile, şöhret ile takas etmek. Mânâ’yı **şeyleştirme**, şeylerde Mânâ aramak. Kur’an’da putperestlik ve şirk konularındaki ayetlere bir de bu gözle bakın. Bediüzzaman Hazretleri’nin sözleri ile:

“Evet, günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra, tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah, istiğfarla çabuk imha edilmese, kurt değil, belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırıyor.”

Bu hakikat biz Müslümanlara teorik olarak bildiriliyor ve uygulamamız icab ediyor. Tamam. Fakat işin matrak(?) tarafı şu ki koyu bir ateist olan Marx’ın ahlâkî sorgulamalarında da çekirdek kavram yine **şeyleştirme** (Alm. *Verdinglichung / Versachlichung*). Hatta bu kavram anlaşılmadan Marx anlaşılamaz dersek abartmış olmayız zira kapitalizme karşı çıkışının fikrî ve vicdanî temelinde bu **şeyleştirme** var. Derinlemesine mevzuya girmeden önce Marx’ın bu konuda yerden göğe kadar haklı olduğunu teslim edelim. Ancak bizce kapitalizm yanlış seçilmiş bir hedef. [Bir pozitifizm eleştirisi](#) isimli kitabımızda detaylı biçimde anlattığımız gibi sadece kapitalizm değil pozitivist zemine inşa edilen bütün ideolojiler, liberalizm, ulus-devletler, sosyalizm ve hatta bir kısım İslâmcılık dahi bu **şeyleştirme** eleştirisinin hedefi olmayı hak ediyorlar çünkü. (Bkz. Dinlerde dünyevîleşme ve çirkinleşme sürecinden bahsettiğimiz [Çirkin Cumhuriyet ve Mânâ’sız Maneviyat](#) isimli makale)

Peki Marx’ın deyimi ile **şeyleştirme** ya da **kapitalizmin günahı** gerçekte neye benziyor? Somut olarak günlük yaşama nasıl yansıyor? Gelin şimdi Alvin Toffler’in 3cü Dalga isimli kitabından bir alıntı ile konuya balıklama dalalım:

“Henry Ford, ünlü Model-T otomobili imal etmek için fabrikasında 7882 farklı operasyonun icab ettiğini söylüyordu. Ford’a göre bunların 949’u kuvvetli işçilerin çalışmasını gerektiriyordu. 3448 operasyon için normal işçi lâzımdı. Kalan işlerin ise 670’si bacakları olmayanlar, 2637’si tek bacaklılar, 2’si kolu olmayanlar, 715’i tek kollu insanlar, 10’u da kör insanlar tarafından yapılabilirdi. Yani fabrikalardaki işbölümü sebebiyle artık tam insana bile ihtiyaç kalmıyordu. Sadece “insan parçaları” yeterliydi. [...] Genellikle kapitalizm ile bağdaştırılan bu durum, sosyalizmin de en temel özelliklerinden biridir, çünkü aşırı uzmanlaşan işçi ile tüketici/müşteri arasındaki bağın koptuğu her toplum doğal olarak bu noktaya varır. SSCB, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya’daki fabrikalarda Çalışma Bakanlığı tam 20.000 tane farklı iş kolu tanımlamıştır. Sosyalistler de ABD ve Japonya gibi fabrikalarında karmaşık uzmanlaşma teknikleri kullanmaya muhtaçtılar.”

Bu uzmanlaşma / işbölümü, endüstriyel sistemlerin kaçınılmaz bir ögesi. Bilim ilerledikçe ve buluşların teknolojik uygulamaları ekonomide yerini aldıkça iş kolları dallanıp budaklanıyor. Bunda elbette bir “kötülük” yok. Ama işbölümü gün geliyor **“insan bölümü”** oluyor Ford’un ifadesindeki gibi. Çalışan insanlar tıpkı bir hammadde gibi görülebiliyor patronlar tarafından. Bir katsayı, istatistik tablolarında bir kolon, kırılırsa atılıp değiştirilebilir bir makine parçası oluyor insan...

Suç kimde? Kapitalizmde mi yoksa Toffler'in dediği gibi **“üreten işçi ile tüketen müşterinin birbirinden uzaklaşmasında”** mı? Soğuk savaşın bittiği, siyasî anlamda komünizmin çöktüğü yıllara kadar Doğu Bloku ülkelerinde çalışan işçilerin durumu batılı meslektaşlarından çok farklı değildi. Zaten aşırı uzmanlaşmaya, seri üretime hayran olan Sovyet liderlerin sözlerini ve eylemlerini inceleyen okurlarımız kendi kanaatlerini edineceklerdir.

Ancak bu “mesafe” konusu kendine has zenginliklere sahip. Zira Kapital'in özellikle birinci cildindeki anahtar kavramlardan biri de insanın işine, mesleğine ve neticede kendine uzaklaşması. Kapital adlı eser bu meselenin ekonomik, toplumsal, psikolojik ve hatta ahlâkî veçhelerini somut örnekler ve şiirsel güzellikte benzetmelerle anlatan paragraflarla dolu. Bunlardan hemen bahsetmek **“Şeyleştirme”** kavramının önemini gölgeleyeceğinden bir başka makalede konuyu etraflıca irdelemekte fayda var.

Marxçı ve Müslüman perspektifte “Şeyleştirme”

Şeyleştirmeye geri dönecek olursak... Georg Lukács 1923'te yazdığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* adlı eserinde bu kavramı daha da derinlemesine analiz etmiş. Bütün marxist ve Marxçı (marxist olmadan fikirlerini benimseyen) okurlarımıza tavsiye ederim. Zira Marx'ın kitaplarında karşımıza çıkan temel sorgulamaları meselâ ticarî malların “fetişizmini”, insanların birbirine ve köklerine yabancılaşmasını, doğayı hatta kendimizi bir cisim, bir alet gibi görmemize sebep olan “modern” materyalizmin marxistler tarafından da eleştirilmesi umut verici. **Şeyleştirmenin** eleştirisi deyince bu kavrama ruhsal bozukluk menzili kazandıran Joseph Gabel'i, **şeyleştirme** meselesini marxist felsefenin anahtar kavramı kabul eden Lucien Goldmann'ı ve fenomenolojinin kalbine yerleştiren Theodor Adorno'yu anmak yerinde olur.

İslâm'a göre de ırkçılıktan tecavüze, aşırı tüketimden alkol bağımlılığına kadar birçok nefsanî hastalığın ve aşırılığın “perde arkasında” karşımıza yine bu kavramı hatırlatan madde-mânâ dikotomisi çıkıyor. Bu meselelerin bir kısmını daha önce ele aldığımız için burada başlıklarını anmakla yetinelim. Ama özellikle dikkat çekmek istediğimiz nokta “Müslümanca” perspektif ile Marx'ın **şeyleştirme** perspektifi arasındaki çarpıcı benzerlikler:

- [Pornografi Nasıl Sanat Oldu?](#)
- [Kaddafi ve Porno](#)
- [Liberalizm ahlâksızdır!](#)
- [Feminizm ve Eril Tahayyül](#)
- [Fahişelik, şehitlik ve özgürlük](#)
- [Otomobil, İktidar ve Cinsiyet](#)
- [Çifte Cinayet: Tanrı'nın Ölümünden İnsanın Ölümüne](#)
- [Aydınlanmanın Şantajı ve Foucault](#)
- [Estetik Beden Terörü](#)
- [Doğaya Ruhunu İade Etmek!](#)
- [Çevreciliğe anti-modern bir bakış](#)
- [O Gün Bebek Nasıl Katil Oldu?](#)
- [Kötü insan nasıl üretilir?](#)
- [Kurtlu hilal](#)
- [Başörtüsü ile ilgisi olmayan başörtüsü yazısı](#)

Marx'ın zaman içinde birçok konuda fikri değişmiştir ama **şeyleştirme** kavramı bıraktığı mirasın sabitlerinden. Meselâ 1857'de kaleme aldığı makalelerden tutun da devasa eseri Kapital'e kadar

emeğin kapitalizm tarafından **şeyleştirildiğini** daha doğrusu alınıp satılması yoluyla bir **şey** gibi gösterildiğini savunuyor:

*“Pamuk sanayii kurulalı doksan yıl oluyor... İngiltere’de üç kuşaktır varolan bu sanayi kolu bu sürede, fabrika işçilerinin dokuz kuşağını mahvetti. İşlerin hızlandığı dönemlerde, işçi açığı çok büyük seviyelere ulaştı. 1834 böyle bir sene oldu. O sırada imalatçılar, hemen, Yoksullar Yasası Komisyonuna, tarım bölgesindeki nüfus fazlasının kuzeye gönderilmesini önerdi; açıklamalarına göre, “oradaki fabrikatörler bu fazla-nüfusu emer ve tüketebilirdi. Devletin onayı ile temsilciler atandı. [...] Manchester’a araçlar yollandı. Tarım işçisi listeleri hazırlandı ve araçlara verildi. Araçlar bürolarında kendilerine uygun olanları seçtiler ve aileler yollandı. Bu insan paketleri etiketlerle yollandı tıpkı mal gibi, yük vagonlarında. Bazıları yaya idi. Sağda solda sürtenler oldu, kaybolanlar, sanayi mahallelerinde ölenler... Tarım işçileri tıpkı zenci köleler gibi sistematik bir biçimde araçlar tarafından alınıp satıldı ve bu insan ticareti düzenli olarak gelişti. 1860 tekstil sektörünün tavan yaptığı bir yıl oldu. Yeniden çalışacak “kollar” gerekliydi ve yeniden araçlar kırsal alanlarda **insan eti ticaretine** koyuldular. [...] Ama buralardaki nüfus fazlası zaten tüketilmişti. Fransa ile yapılan ticaretin gelişmesi neticesinde ilk anda **10 bin “kol” gerekiyordu** ama bu hızla 50 bine çıkacaktı. **İnsan eti ticareti yapan** araçlar yeterince köylü bulamayınca PLC başkanına bir temsilci yolladılar ve fakir çocuklarla yetimleri kullanmak için mücadele istediler.” (Kapital, Onuncu bölüm [iş günü], 5ci kesim)*

Tabi kapitalizmi bu yüzden eleştirdiğinizde bunun tersini savunacak fikrî ve vicdanî bir temele ihtiyaç duyarsınız. Yani İnsan’ı ve emeğini **mal** gibi gören kapitalist duruş karşısına konması gereken alternatif nedir? Emek’in bir **şey** olmadığını, kendi başına bir değer/bir kutsal olduğunu ya da değerini kutsal bir kaynaktan aldığını söylemeniz gerekir. Aksi takdirde **“emeğimi sömürüyorsun, hakkımı vermiyorsun!”** diye kimseye kızamazsınız. çünkü size şöyle itiraz edilebilir:

“Ne hakkı Kardeşim? Hak ne demek? Ne var bunda?”

Dünyanın düzeni bu. Büyük balık küçük balığı yutar” (Bkz. Atilla Yayla ve liberal ahlâk)

Böyle diyen birine **ŞEY**leştirilemeyen bir haktan bahsetmeniz gerekir. **ŞEY**lerin karşısına bir takım satılamazlar, mânâlar koyamazsanız siz de “kaka-pis” kapitalistler kadar materyalist olursunuz. Nitekim Marx’ın fikirlerinin “tartışılmaz” bir resmî ideoloji haline getirildiği, dogmalaştığı komünist Rusya’da (eski SSCB) insanın anonim, istatistik bir kimlikle(!) hammaddeleşmesi rastlantı olmasa gerek. Zira politik bir din haline gelen Marxizme rakip olacak bir maneviyatı temsil eden her şeyi yok etmeye azmetmiş bir rejimden bahsediyoruz. Camilerin kiliselerin devlet emriyle yıkıldığı, din adamlarının tutuklandığı bu dönemde Moskova’da atılan bir imza, Lenin ya da Stalin’in “ufak” bir kaptısı ile milyonların ölümüne yollanabildiği bir rejim.

Marx’ın son derecede meşru sorgulamalarla, vicdanının sesini dinleyerek yola çıkışı ve fakat Marxist rejimlerin 18ci asır İngiliz kapitalizminden beter bir zulme kapı açması Komünist olsun ya da olmasın herkesi düşündürmeli şüphesiz.

Peki Marx bugünkü anlamda “materyalist” bir düşünür müydü? Aslında değildi. Marx’ın materyalizm ile olan ilişkisini anlamak bugünkü materyalistleri kat kat aşar. Zira “modern” materyalistler her türlü maneviyatı reddeden bir duruşta ekseriyetle. Marx’ın maneviyat ve materyalizm ile olan ilişkisini anlamak için Epikür ve Demokrit üzerine yazdığı doktora tezine ve Hegel’i yorumlayışına bakmak gerek. Ancak bu da yetersiz. Marx’ın, içinde yaşadığı çağ ile ve üniversitedeki arkadaş çevresiyle kurduğu ilişki de irdelenmeli. Ancak bunlar masaya yatırıldıktan sonra Alman İdeolojisi’nde

kristalleşen ve yaşamının sonuna kadar Marx'ı terk etmeyecek olan ateizmi ve Marxçı (marxist değil) materyalizmi anlayabiliriz. Bu konuyu ilerideki bölümlerde ele alacağız ama şu kadarını söyleyelim: Karl Marx her şeyden önce bir insandı ve hepimiz gibi beşerî Karl ile insanî Karl'ın zıt yönlerle çekmesinden kaynaklanan bir gerginlik yaşıyordu “derin insan” zemininde. (Bkz. [Derin insan](#) kitabı)

Bu gerginlik gençliğinde babasına yazdığı mektuplarda görünür bir halde idi ama ölümüne kadar da takip etti onu. Bir yandan beşerî Karl ekonomik ilişkilerdeki “soğukluk” ve teknik konulardaki “determinizmi” müşahade ediyor, bu durum ona her şeyin bir sebebi ve bir sonucu olduğunu telkin ediyordu. Fakat diğer yandan işçilerin ezilmesinden rahatsızlık duyan insanî Karl daha adil bir düzen özlüyordu. Kendi deyimi ile zenginliği işçiler üretiyor ama meyvelerinden yöneticiler ve malları alıp satanlar faydalanıyordu.

Bir başka deyişle Marx insanları, toplumu, ekonomiyi “materyalist” bir gözle çözümlemek istiyordu ama “daha İYİ bir dünya” kurmak için. Bu sebeple onun kitaplarını okurken tek bir ses gelmiyor. Daha çok bir orkestra dinliyor gibisiniz. Aynı konçertoyu çalsalar da enstrümanlardan farklı sesler çıkması gibi Marx'tan da farklı sesler geliyor. Vicdan'ın sesini bastıramayan **İnsan** Marx ile beraber **Ekonomist** Marx, **Filozof** Marx ve **Aktivist-Devrimci** Marx'ın hep yanyana yürüdüğünü görüyoruz. Bu bağlamda ünlü bir Marx okuyucusu olarak ün salmış olan Althusser'in “**epistemolojik kopuş**” tezini reddettiğimizi de belirtmek zorundayız. Kanaatimizce böyle bir kopma hiç olmadı Marx'ın görüşlerinde. Değişen sadece yaşadığı günlerin önceliği ve eserlerin odaklanma alanı idi.

Zaten kafası bu kadar iyi çalışan Karl Marx'ın Mânâ'yı reddedecek derecede ahmak bir materyalist olmasına da imkân yok. Aksi takdirde bütün eserlerini mânâsız zeminlere oturtmak gerekirdi. Bu bağlamda “modern” materyalist (=mânâsız) bir zeminde “**işçiler birleşin, patronu dövelim**” demekle “**patronlar birleşin, işçileri sömürelim**” demek arasında ahlâken bir fark göremiyorum:

*“Sadece et ve kemikten mi ibaretiz? Yokluktan gelen ve ölümle yokluğa giden, çok zeki de olsa SADECE VE SADECE bir maymun türü müdür insan? **BİLİM DIŞINDA** bir insanlık yoksa **Aşk** yoksa, **Sanat** yoksa, **Güzellik** yoksa ve **Adalet** yoksa **Hayat**'ın anlamı nedir? **Aşık olmak** hormonal bir abartıysa, **iyilik** enayilikse, neden birbirimizin gırtlığına sarılmıyoruz ekmeğini almak için? Neden bir çocuğa tecavüz edilmesi midemizi bulandırıyor ve neden fakir bir insana yardım etmek istiyoruz? Taj Mahal'in, Ayasofya'nın, Notre Dame de Paris'nin değeri bir arı kovanı veya termit yuvasına eşdeğer ise, Mesnevî boşuna yazıldı ise neden Hitler'i lanetliyoruz ve neden Filistin'de can veren bebeklere üzülmüyoruz? Maymun olmanın (veya kendini öyle sanmanın) **BİLİM DIŞINDA**, psikolojik, siyasî, ahlâkî, hukukî öyle ağır sonuçları var ki... “*
([Maymunist iman kitabı'nın önsözünden](#))

Sonuç

Muhyiddin [İbn Arabî Hazretleri'nin Fütuhât-ı Mekkiye](#) adlı eserindeki o kudsî hadisi bir kez daha tekrar edelim:

“Eşyayı senin için, seni kendim için yarattım; kendim için yarattığımı kendisi için yarattığım yoldan çıkarmasın” (Cilt 11, sf 266)

İnsan'ın fizikî varlığına rağmen bir eşya olMAdığını (Müslümanlar için) açıkça ortaya koyan bu söz üzerine tefekkür edilmeli. Çünkü bu kısacık cümle sadece Müslümanları değil bütün insanlığı

kucaklayacak bir siyaset felsefesinin zeminini teşkil edebilir. Zira Hristiyan, Ateist ya da başka inançlara mensup olsalar bile insanlarda bir **“insanlık onuru”** algısı vardır. Hem Marx hem de Batı’nın hatırı sayılır bir çok düşünürü (ing.) **“Human Dignity”** veya (fr.) **“Dignité Humaine”** başlığı altında işkenceye, tecavüze vs karşı durmuşlardır. İnsan denilen varlık fakirliği, ırkı ya da cinsiyeti yüzünden haksızlıklara uğratılabilir, hatta öldürülebilir. Ama İnsan’da indirgenemez, bölünemez (in-divisible?) bir benlik ya da birey (= individu) vardır.

Eserlerine hakim olan “materyalist” ve “determinist” renklere rağmen Marx’ta da indirgenemez, aşağılanamaz, saygı hak eden, hak sahibi bir birey kavramı var. Müslümanlar için ise İnsan yaratılmışların en onurlusu, en şerefli, eşref-ül mahlûkattır. Ama bu “rütbe” kazanılmış, çantada keklik bir rütbe değildir. Layık olunması gereken bir şeref, erişilmesi gereken bir hedefi belirler. Okuyucuların Fütihat hakkında kendi yorumlarını yapabilmesi için söz konusu hadis-i kudsîyi izleyen satırları buraya ekliyorum:

“[...] Bilmelisin ki O yarattığı her şeyi zillet ve muhtaçlık özelliğinde ve onun için belirlediği makamda yaratmıştır. Bu nedenle O’nun yarattıklarından hiç bir şey yaratıldığı makamı aşamaz. Bunun istisnası insan ve cinlerdir. O onları izzet makamında ve dünya hayatındaki nefeslerinin sona ermesiyle ulaşacakları makamın dışında yaratmıştır. Bu nedenle onlar müşahedenin kendilerine kazandırdığı makamlara “yükselme” ve perdenin ardında bulunmanın yol açtığı makamlara “inme” imkânına sahiptirler. Dolayısıyla onlar iki grup arasında berzahtadırlar. “Ya şükrederler ya inkâr ederler” (el-İnsan, 76/3). Şükrederlerse yükselirler, inkâr edince aşağıya düşerler.”

Peki iyi-kötü ayrımını bu kadar derinden yakalamayı bilen bir Marx nasıl oluyor da ateizmi seçebiliyor? Dine, inanca karşı çok sert eleştiriler getirebiliyor? Daha da önemlisi **“din toplumların afyonudur”** diyen bir Marx, emeği şeyleştiren kapitalizme nasıl karşı duracak?

Zahiren basit bir çelişki gibi görünse de hadisenin perde arkası biraz daha renkli. Bir kere bizim bildiğimiz marxistlerin materyalizmi ile Karl Marx’ın materyalizmi arasında büyük farklar var. Ama marxistler Marx’tan ne denli uzaklaştıklarının farkında değiller. İkinci önemli nokta ise Marx’ın yaşadığı dönem ve coğrafya ile hatta özel hayatıyla ilgili “zemin”. Marx’ın birey, din, ahlâk, hukuk, özgürlük ve materyalizm ile olan ilişkilerini gelecek bölümlerde ele alacağız.

Tavsiye okuma

- Kurtuluş Cephesi Sitesi (Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao Zedung, Che Guevera, ve daha bir çok Türkçe sol referansı bedava indirmek için)
- Türkçe yayınlanmış olan Marx kitapları, Kitap Yurdu Sitesi
- Lire Le Capital de Louis Althusser, Etienne Balibar, Roger Establet et Pierre Macherey
- La Réification de Joseph Gabel
- The Frankfurt School: The Critical Theories of Max Horkheimer and Theodor W. Adorno
Zoltan Tarr Michael Landmann

İnsan'ın kendine yabancılaşması(1): Kapital'i anlamak

Sunuş: İnsan'ın kendine yabancılaşması (Entremdung / Entäusserung) Marx'ın Hegel'den devşirdiği bir kavram. Ancak Marx kapitalizm eleştirisi doğrultusunda bu kavrama yeni anlamlar yüklüyor ve kendi düşünce sisteminin merkezine oturtuyor. Marxçı anlamda yabancılaşma son derecede zengin. Modası geçmek şöyle dursun tam tersine bugün yaşamakta olduğumuz ve faturasını moderniteye kestiğimiz birçok meselenin zemininde bir yabancılaşma buluyoruz. Böyle bir perspektiften okunduğunda Kapital daha dün yazılmış gibi taptaze.

Fabrika'da çalışmayı kabul eden bir işçi sadece günde 8 saatini mi veriyor? Yoksa mesleğini, edineceği tecrübeleri ve icad etme yetisini de tehlikeye mi atıyor? İşçilerin zehirli gazlardan, kazalardan korunmasını istiyoruz. Peki ya diğer kayıplar? Toplumsal kazanç ve kayıpları göz önüne alırsak bilanço ağırlaşabilir mi? Cemiyet olarak "endüstrileşmeyi" kabul eden toplumlar ne kaybediyorlar? Aile? Gelenek? Ahlâk?

İnsan'ın kendine yabancılaşması son derecede renkli bir mevzu olduğundan bir kaç bölümlük bir dizide değerlendirmeyi uygun bulduk. Okuyacağınız bu ilk bölüm tamamen Marx'ın yazdıklarından oluşuyor. YABANCILAŞMA konusunda Kapital'den seçtiğimiz alıntılar bunlar. İzleyen bölümlerde Marx'ın gözlemlerinden, Arendt'in, Weber'in, Soljenitsin'in fikirlerinden istifade ederek Kapital'deki Yabancılaşma'yı yorumlayacağız. Bu yolla çağımızın dertlerine ışık tutmaya, çare aramaya gayret edeceğiz.

*Marx'ın çalışma şekli oldukça ilginç, siz de bu alıntıları okurken şahid olacaksınız. Bir yandan Kant ve Hegel gibi bütün sistemci filozofların yaptığını yapıyor. Yani soyutlama yoluyla kavramlar oluşturuyor, mevcut sistemleri eleştiriyor, kendi kavramlarını ilişkilendiriyor. Diğer yandan **"ben bir filozof değilim"** dercesine günlük hayattan elle tutulur, gözle görülür örneklerle, gazete haberleri, mahkeme raporlarıyla sömürüye isyan ediyor. Bazı kısımlar adeta bir şiir gibi benzetmelerle, "şakalarla" bezenmiş.*

Her alıntının sonuna parantez içinde Kapital'deki referansı koyduk. Okuma kolaylığı için koyu renkle ve günümüz diline uygun ara başlıklar ekledik. Önemli gördüğümüz bazı cümleleri koyu yazdık. Metne uygun resimlerle "süsledik"...

TÜRKİYE'NİN GERÇEK SOL BİR MUHALEFETE İHTİYACI VAR. Eğer bu Kapital derlemesi Türkiye'nin aydın insanlarına biraz olsun Marx'ı okuma isteği verebilirse ne mutlu bize. Gerçekte solculuk, sosyalizm ve komünizm polise yumurta atmaktan çok daha akıllıca bir şeydir. Kendisini solcu zannedenlerin konferans basarak, lastik yakarak solcu olamayacaklarını öğrenmeleri gerekiyor artık. (MY)

Bölüm başlıkları:

1. Makine etkisi ile yabancılaşma
2. Parça-işçi kavramı: Parçalanmış işçi, parçalanmış meslekler ve beceriler
3. İşbölümü ile yabancılaşma
4. Fabrika ortamı ile "doğal" yolla oluşmuş bir ekonomik doku arasındaki farklar
5. "Yaratıcı" zekânın, icad kabiliyetinin gerilemesi, zekâyı "parçalayan" üretim süreçleri
6. Ailenin parçalanması, erkeklenen kadın (erkekle AYNI-laşma süreci)
7. Çarpık kentleşme ile gelen ahlâkî çöküş
8. Uluslararası ticaret ve endüstrileşmenin halkları köleleştirmesi

Makine etkisi ile yabancılaşma

"Emek-gücünün değeri, yalnız yetişkin işçinin yaşamının devamı için gerekli emek-zamanı ile değil, aynı zamanda ailesinin bakım için gerekli olan emek-zamanıyla da belirleniyordu. Makine, bu ailenin bütün üyelerini emek-pazarına sürerek, yetişkin erkeğin emek-gücünün değerini bütün ailesinin üzerine dağıtmıştır. Böylece, erkeğin emek-gücünün değerini düşürmüştür. Dört kişilik bir ailenin emek-gücünün satın alınması, belki de, eskiden yalnız aile reisinin emek-gücünün satın alınmasından daha pahalıya malolabilir, ama buna karşılık şimdi bir günlük emeğin yerini dört günlük emek almış ve bir kişiye göre dört kişinin artı-emeğinin fazlalığı oranında, fiyatında bir düşme olmuştur. Ailenin yaşayabilmesi için artık bu dört kişi yalnız çalışmış olmayacak, kapitalist için artı-emeği de çoğaltacaklardır. Böylece görüyoruz ki, makine, sermayenin sömürücü gücünün başlıca konusu olan insan malzemesini artırmanın yanı sıra, bu sömürünün derecesini de yükseltir.

Makine, ayrıca, daha önce karşılıklı ilişkilerini saptamış olan işçi ile kapitalist arasındaki sözleşmede de baştan sona bir devrim yapar. Meta değişimini temel alan bizim ilk varsayımımız, kapitalist ile işçinin, serbest kişiler ve bağımsız meta sahipleri olarak karşı karşıya geldikleri ve birisinin parayla üretim aracına, diğerinin ise emek-gücüne sahip olduğu idi. Ama şimdi kapitalist, çocukları ve reşit olmayan gençleri de satınalmaktadır. Daha önce işçi, serbest bir kimse olarak şeklen sahip bulunduğu kendi emek-gücünü satardı, şimdi ise karısını ve çocuğunu satmaktadır. Artık o bir köle tüccarı olmuştur. Çocuk işçi aranırken verilen ilanlar çoğu zaman, eskiden Amerikan dergilerinde çıkan zenci köle aranırken verilen ilanlara biçim olarak pek benzer. Bir İngiliz fabrika denetmeni şöyle diyor: "Bölgemdeki en önemli sanayi kentlerinden birinin yerel gazetesinde şu ilan dikkatimi çekmişti: 12 ile 20 yaşlar arasında gençler aranıyor; 13 yaşından küçük görünmemeleri şarttır. Ücret haftada 4 şilindir. Başvurma vb.." "13 yaşından küçük görünmemeleri şarttır" ifadesi, fabrika yasasında yer alan ve 13 yaşından küçük çocukların günde yalnızca 6 saat çalışabilecekleri hükümle ilgilidir. İşçilerin yaşlarını resmen atanmış bir hekimin saptaması da şarttı. İşte bunun için fabrikatör, 13 yaşındaymış gibi görünen çocuklar aramaktadır. Fabrikalarda çalıştırılan 13 yaşından küçük çocukların, sayısında sık sık sıçramalar gösteren azalmalar, son 20 yıllık İngiliz istatistiklerinde de şaşılabilecek bir şekilde görüldüğü gibi çoğu zaman, fabrika denetmenlerinin kendi tanıklıklarına göre, çocukların yaşlarını, kapitalistin sömürü hırsına ve ana-babalarını kirli ticaret gereksinmelerine uygun biçimde büyük gösteren resmi hekimlerin işidir. Londra'nın mahut Bethnal Green semtinde her pazartesi ve salı günü her iki cinsten 9 yaşında ve daha büyük çocukların, ipek fabrikatörlerine kendilerini kiraladıkları açık bir pazar kurulur. "Genellikle haftalık, 1 şilin 8 penidir ve bu para, ana-babaya aittir. Sözleşme yalnızca haftalıktır. Bu pazarın görüntüsü de, orada konuşulan dil de utanç vericidir." Kadınların, "çocukları, işevlerinden alıp, önlerine gelene haftalığı 2 şilin 6 peniden kiralamaları" İngiltere'de de görülür. Yasalara karşın, Büyük Britanya'da canlı baca temizleyicisi olarak kullanılmak üzere (bu iş için bir yığın makine olduğu halde) ana-babaları tarafından satılan çocukların sayısı 2.000'i aşar...." (Kapital, Cilt 1, Üçüncü Kesim. Makinenin İşçi Üzerindeki Dolaysız Etkileri, a- Sermayenin Ek Emek-gücüne Elkoyması, Kadınlarla Çocukların Çalıştırılmaları)

Parça-işçi kavramı: Parçalanmış işçi, parçalanmış meslekler ve beceriler

[...] bütün yaşamı boyunca tek ve aynı basit işi yapan işçi, bütün vücudunu, bu işlemin otomatik ve özel aracı haline getirmiştir. Bunun sonucu, bir dizi işlemi ardarda yapan bir zanaatçıya göre, bu işi daha az zamanda yapar. Ama manüfaktürün canlı mekanizmasını oluşturan kolektif işçi, yalnızca bu gibi uzmanlaşmış parça-işçilerden meydana gelir. Böylece, bağımsız zanaata göre, belli bir zamanda daha çok üretilir, ya da emeğin üretken gücü artmıştır. Üstelik bu bölünmüş iş, bir kez, bir kişinin özel işlevi olarak yerleşince, kullandığı yöntem yetkinleşir. İşçinin aynı yalın hareketi durmadan yinelemesi ve bütün dikkatini onun üzerinde toplaması, ona, denemeleriyle istenilen sonuca en az çaba

harcayarak nasıl ulaşılabileceğini öğretir. Ama daima aynı zamanda yaşayan ve belli bir malın manüfaktüründe birlikte çalışan birkaç kuşak bulunduğu için, teknik beceri ve böylece elde edilen işin incelikleri yerleşmiş hale gelir, birikir ve kuşaktan kuşağa geçer. Manüfaktür, aslında, toplumda hazır bulunduğu, kendiliğinden gelişmiş mesleki farklılaşmayı işyerinde yeniden oluşturmak ve sistemli bir şekilde ilerletmek yoluyla, parça-işçinin becerisini de geliştirir. Öte yandan, bölünmüş işin, bir insanın yaşamı boyunca sürecek bir uğraş haline getirilmesi, daha önceki toplumlarda görülen uğraşın kalıtsal hale getirilmesi eğilimine tekabül eder; bu, kastlar halinde taşlaşmış olabileceği gibi, belirli tarihsel koşulların bireyde kast düzeni ile çatışan bir eğilim yarattığı durumlarda, loncalar halinde katılmış da olabilir. Kastlar ile loncalar, bitkiler ile hayvanların, türler ve çeşitler içersinde farklılaşmasını düzenleyen aynı doğal yasaların işlemesiyle oluşurlar; ancak, belirli bir gelişme derecesine ulaştıktan sonra kastların kalıtsallığı ve loncaya dahil olmanın tekel haline gelişi, toplumsal bir yasa olarak belirir.

[...]

Emeğin üretkenliği yalnız işçinin yetenekli oluşuna değil, çalıştığı araçların da yetkinliğine bağlıdır. Bıçak gibi, burgu gibi, zımba gibi aynı türden araçlar farklı süreçlerde kullanılabileceği gibi, aynı araç, tek bir süreçte farklı işler için kullanılabilir. Ama bir emek-sürecindeki çeşitli işlemler birbirinden ayrılıp da her küçük işlem, parça-işçinin elinde özel ve amaca uygun bir şekle girince, daha önce birden fazla amaç için kullanılan araçlarda değişiklik yapılması zorunlu hale gelir. Bu değişikliğin ne yönde yapılacağını, aracın eski şekliyle kullanıldığı zaman karşılaşılan güçlükler belirler. Manüfaktür, emek araçlarındaki farklılaşmalarla karakterize edilir - bu farklılaşma sonucu, belli türdeki bu araç, kullanıldığı işe uygun sabit bir şekil alır, ve araçlardaki özelleşme sonucu, bunlar ancak özel parça-işçinin elinde en verimli biçimde kullanılabilirler. **Yalnız Birmingham’da 500 tür çekiç yapılmıştır ve bunların herbiri, yalnızca belirli bir işe uygun olmakla kalmayıp çoğu zaman bir ve aynı süreçte bunların birkaç türü yalnızca farklı işlemler için kullanılmaktadır.** Manüfaktür dönemi, emek araçlarını, her parça-işçinin özel görevine uygun hale getirerek bunları basitleştirir, geliştirir ve çoğaltır. Böylece manüfaktür, yalın araçların biraraya gelmesiyle oluşan makinenin varolması için gerekli maddi koşulları da yaratmıştır. Parça-işçi ile onun kullandığı araçlar, manüfaktürün en yalın öğeleridir. *(Ondördüncü Bölüm İşbölümü Ve Manüfaktür, İkinci Kesim - Parça-İşçi Ve Onun Aletleri)*

İşbölümü ile yabancılaşma

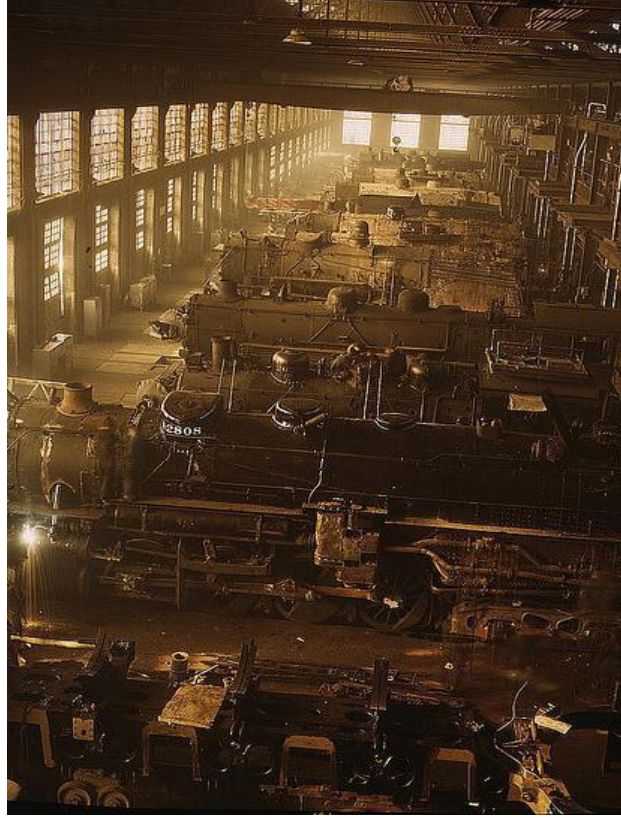
“Bazı beden ve zihin cılızlıkları, toplumdaki işbölümünden bile, bütün olarak ayrılmaz durumdadır. Ama, manüfaktür, işkollarındaki bu toplumsal bölünmeyi o derece ileri götürmekte, ve ayrıca kendisine özgü işbölümü ile bireyin tam candamarına saldırmaktadır ki, sanayi patolojisine ilk malzemeyi veren ve bu hastalığı bulaştıran o olmaktadır. Bir insanı bölümlere ayırmak, eğer haketmişse onu ölüme mahkum etmek, eğer haketmemişse onu katletmektir. ... Emeğinin bölümlere ayrılması, bir halkın katledilmesidir. İşbölümüne dayanan elbirliği, bir başka deyişle manüfaktür, kendiliğinden bir oluşum olarak başlar. Bir dereceye kadar tutarlılık ve genişlik kazanır kazanmaz, kapitalist üretimin kabul edilen yöntemli ve sistemli bir biçimi halini alır.” *(Kapital, Cilt 1, Beşinci Kesim - Manüfaktürün Kapitalist Niteliği)*

[...]

”Öte yandan, daha önce de belirttiğim gibi, ürünlerin değişimi, çeşitli ailelerin, kabilelerin, toplulukların birbirleriyle ilişki kurdukları noktalarda başlar; çünkü uygarlığın başlangıcında, birbirlerinin karşısına bağımsız olarak çıkan, bireyler değil, aileler, kabileler ve benzeri topluluklardır. Çeşitli topluluklar, kendi doğal çevrelerinde, farklı üretim araçları ve farklı geçim araçları bulurlar. Böylece, üretim tarzları, yaşayışları ve ürünleri farklı olur. İşte bu kendiliğinden gelişen farklılıklar, çeşitli toplulukların ilişki kurmalarıyla ürünlerin karşılıklı olarak değişimine, ve dolayısıyla bu ürünlerin giderek metalara dönüşmesine yolaçar. Değişim, üretim alanları arasında farklılıklar yaratmaz, yalnızca bu çeşitli şeyler arasında ilişki kurarak, bunları, genişlemiş bir toplumun ortak üretiminin az çok birbirine bağlı dalları haline getirir. Burada toplumsal işbölümü, aslında birbirinden farklı ve bağımsız üretim alanları arasındaki değişimden doğar. Fizyolojik işbölümünün çıkış noktası olduğu durumda ise, birbirine kenetli bir bütünün özel organları; her şeyden önce yabancı topluluklar ile meta alışverişi nedeniyle gevşeyerek koparlar, ve öylesine bağımsız duruma gelirler ki, çeşitli çalışma alanlarını birbirine bağlayan tek bağ, ürünlerin meta olarak birbiriyle değişilmesi olur. Bu durumda, daha önce bağımsız olanın bağımlı duruma gelmesi, diğer durumda ise daha önce bağımlı olanın bağımsızlaşmasıdır.” (Kapital, Cilt 1, Dördüncü Kesim. - Üretimde İşbölümü Ve Toplumda İşbölümü)

[...]

Manüfaktür, bunun tam tersi bir şekilde de doğabilir; yani, diyelim, hepsi de kağıt, hurufat ya da iğne gibi aynı ya da benzer türden işi yapan birçok zanaatçı, tek bir kapitalist tarafından bir işyerinde aynı zamanda çalıştırılmak suretiyle. Bu, en yalın şekliyle bir elbirliğidir. Bu zanaatçıların herbiri (belki de bir ya da iki çırağın yardımı ile) metanın tamamını yapar ve dolayısıyla onun üretimi için gerekli bütün işlemleri sırasıyla yerine getirir. Hâlâ eski usul elzanaatları şeklinde çalışır. Ne var ki, çok geçmeden dış koşullar, işçilerin tek bir yerde toplanmasından ve aynı zamanda çalışmalarından başka türlü yararlanılmasına yolaçar. Belli bir sürede daha çok sayıda malın teslim edilmesi gerekebilir. Bunun için eldeki iş, yeniden bölünür. **Her zanaatçının çeşitli işlemleri ardarda yapması yerine, bu işlemler, yanyana yürütülen, birbiriyle ilişkisi olmayan, tek tek işler haline getirilir;** her iş, ayrı bir zanaatçıya verilir ve işin tümü, elbirliği halindeki işçiler tarafından aynı zamanda yapılır. İşin böylece rasgele parçalanması yinelenir, kendine göre yararlı yanları gelişir ve giderek sistemli bir işbölümü halinde yerleşir. Bağımsız zanaatçının bireysel ürünü olmaktan çıkan meta, herbiri bütün işlemin yalnız tek bir kısmını yapan zanaatçı topluluğunun toplumsal ürünü halini alır. Bir Alman loncasına ait kağıt yapımında, aynı işlemler, tek bir zanaatçının birbirini izleyen hareketleri halinde içiçe geçmişken, Hollanda kağıt manüfaktüründe, elbirliği yapan çok sayıda işçi tarafından yanyana yürütülen çok sayıda ayrı işlemler halini almıştır. Nuremberg loncasına bağlı iğne yapımcısı, İngiliz iğne manüfaktürünün üzerinde yükseldiği temel taş olmuştur. Ama Nuremberg’de tek bir zanaatçı belki de 20 işlemleri birbiri ardına yaptığı halde, İngiltere’de çok geçmeden herbiri bu yirmi işlemten ancak bir tanesini yapan 20 işçiyi yanyana çalışmaya başlamış ve kazanılan deneyimler sonucu, bu 20 işlem de tekrar parçalanmış ve ayrı bir işçinin özel işi haline gelmiştir. (Kapital, Cilt 1, Dördüncü Bölüm, İşbölümü Ve Manüfaktür, Birinci Kesim - Manüfaktürün İki Yanlı Kökeni)

Fabrika ortamı ile “doğal” yolla oluşmuş bir ekonomik doku arasındaki farklar

Bir meta üzerinde harcanan emek-zamanının, onun üretimi için toplumsal olarak gerekli miktarı aşmaması kuralı, genellikle meta üretiminde salt rekabetin etkisiyle doğmuş bir zorunluluk olarak görünür; çünkü, kabaca söylemek gerekirse, her üretici, metanın piyasa fiyatı üzerinden satmak zorundadır. Oysa manüfaktürde, tersine, belli miktarda ürünün belli sürede üretilmesi, üretim sürecinin kendisinin teknik yasasıdır.

Ne var ki, farklı işlemler, eşit olmayan sürelerle gereksinme gösterdiği için eşit sürelerde eşit olmayan niceliklerde parça-mal üretilmiş olur. Bunun için de, aynı işçi, eğer her gün aynı işlemi yaparsa, her işlem için farklı sayıda işçi bulunması gerekir; örneğin hurufat manüfaktüründe, bir tesviyeciyeye karşılık, dört dökümcü, iki kırıcı vardır: dökümcü saatte 2.000 harf döker, kırıcı 4.000 harf kırar ve tesviyeciy 8.000 harf parlatır, Burada gene, elbirliği ilkesini en yalın biçimiyle görüyoruz; aynı, şeyi yapan birçok kişinin aynı zamanda çalıştırılması. Ancak şimdi bu ilke, organik bir ilişkinin ifadesidir. Manüfaktürde uygulanan işbölümü, toplumsal kolektif işçinin nitelik bakımından farklı kısımlarını yalınlaştırmak ve çoğaltmakla kalmaz, bu parçaların büyüklüklerini, yani her parça-iş için gerekli nispi işçi sayısını ya da işçi gruplarının nispi büyüklüklerini düzenleyen sabit bir matematik ilişki ya da oran yaratır. Toplumsal emek-sürecinin nitelik yönünden kısımlara ayrılmasının yanısıra, bu süreç için nicel bir kural ve oranlılık geliştirir.

Belli ölçüler içersinde üretim yaparken, çeşitli gruptaki parça-işçi sayısı için en uygun oran bir kez denemelerle saptandıktan sonra, bu ölçü, her özel grubun katları alınarak istenildiği gibi büyütülebilir. Şurasını da söylemek gerekir ki, aynı birey, belli türdeki işleri, ölçü büyüse de, gene eskisi kadar iyi yapar; örnek olarak, gözetim ve denetim işi, parça-ürünlerin bir aşamadan diğerine taşınması vb. gösterilebilir. Bu gibi işlerin ayrılması ve belli işçilere verilmesi, çalıştırılan işçi sayısında belli bir artıştan sonra ancak yararlı olabilir ; ama bu artışın da her grubu aynı oranda etkilemesi gerekir.

(Kapital, Cilt 1, Ondördüncü Bölüm, İşbölümü ve Manüfaktür, Üçüncü Kesim - Manüfaktürün İki Temel Biçimi: Heterojen Manüfaktür, Seri Manüfaktür)

“Yaratıcı” zekânın, icad kabiliyetinin gerilemesi, zekâyı “parçalayan” üretim süreçleri

Elzanaatları dönemi, bize, pusula, barut, matbaa ve otomatik saat gibi büyük buluşları armağan etmişti. Ama bütünüyle alındığında makine, Adam Smith’in, işbölümüne kıyasla verdiği ikinci derecede rol oynamıştır. 17. yüzyılda makinenin dağınık olarak kullanılması büyük önem taşır, çünkü zamanın büyük matematikçilerine, mekanik bilimin yaratılmasında pratik bir temel, itici bir kuvvet sağlamıştır.

Çok sayıda parça-işçinin birleşmesi ile oluşan kolektif işçi, manüfaktür döneminin kendine özgü makinesidir. Bir meta üreticisinin sırayla yaptığı ve üretim sırasında birbirine eklenip karışan çeşitli işlemler, onda çeşitli yeteneklerin bulunmasını ister. İşlemlerin birinde fazla güç, diğerinde fazla beceri, bir diğerinde fazla dikkat harcanması gerekirdi; ama aynı bireyin bütün bu niteliklere eşit ölçüde sahip olması olanaksızdı. Manüfaktürün, çeşitli işlemleri ayırmasından, bağımsızlaştırmasından sonra işçiler, ağır basan niteliklerine göre bölündüler, sınıflandılar ve gruplandılar. Eğer bunların doğal yetenekleri, bir yandan, işbölümünün üzerinde yükseldiği temel ise, öte yandan, manüfaktür ortaya çıkar çıkmaz, bunlarda, niteliği bakımından uygun, ancak sınırlı ve özel işlevleri olan yeni güçler geliştirir. Kolektif işçi, şimdi, aynı yetkinlik derecesinde olmak üzere, üretim faaliyetinin gerektirdiği bütün niteliklere sahiptir ve, bunları, özel işçiler ya da işçi gruplarından oluşan bütün organlarına yalnızca kendi özel işlerini yaptırmak suretiyle en ekonomik biçimde harcar; Parça-işçinin tek yanlılığı ile eksiklikleri, kolektif işçinin bir parçası haline gelince, yetkinleşir. Tek bir işi yapma alışkanlığı onu, hiç bir hata yapmayan bir araç haline getirirken, işleyişin bütünüyle ilişkisinde, bir makine parçasının düzeni ile çalışmaya zorlar.

Kolektif işçinin, hem basit hem karmaşık, hem yüksek hem düşük düzeyde işlevleri olduğu için, üyeleri olan bireysel emek-güçlerinin de farklı eğitim dereceleri ve dolayısıyla farklı değerleri olması gerekir. Manüfaktür, bunun için, emek-güçlerinde bir kademelenmeye ve buna uygun bir ücret iskalasının saptanmasına yolaçar. Bir yandan bireysel işçiler, yaşamları boyunca sınırlı bir işleve ayrılır ve bağlanırken, öte yandan da, kademelerdeki çeşitli işlemler, bunların doğal ve sonradan edindikleri yeteneklerine göre bu işçiler arasında bölüşülmüş olur. Bununla birlikte, her üretim süreci, herkesin yapabileceği bazı basit el işlemlerini gerektirir. *(Kapital, Cilt 1, Ondördüncü Bölüm, İşbölümü ve Manüfaktür, Üçüncü Kesim - Manüfaktürün İki Temel Biçimi: Heterojen Manüfaktür, Seri Manüfaktür)*

Ailenin parçalanması, erkekleşen kadın (erkekle AYNI-laşma süreci)

“Çocuk bakımı ve emzirme gibi bazı aile görevleri bütünüyle ortadan kaldırılabilir şeyler olmadığı için, sermayenin el koyduğu analar, bunun bir çaresini bulmak zorundaydılar. Dikiş, yama ve tamir gibi ev işlerinin yerine, hazır eşya satın alınması geçecekti. Böylece evde harcanan emek azaldıkça, harcanan para miktarı artıyordu. Ailenin geçim giderleri çoğalıyor, kazanç fazlasını alıp götürüyor. Buna ek olarak, yaşamak için gerekli maddelerin tüketimi ve hazırlanmasında tasarruf ve yerinde karar verme olanaksız hale geliyordu. Resmi ekonomi politik tarafından gizlenen bu olgularla ilgili bol bilgi, *Children’s Employment Commission*’un fabrika denetmenleri raporlarında ve özellikle de *Reports on Public Health*’ta bulunabilir.

[...]

ayrıca şunu da göstermiştir ki, anlatılan koşullar altında çocuklar, annelerinin çalışmalarından ileri gelen ihmal ve bakımsızlık yüzünden yokolup gittikleri gibi, anneler de çocuklarına karşı elem verici derecede yabancılaşmakta, çoğu kez ölümleri karşısında fazla keder duymamakta ve hatta bazan ... bunu sağlamak için doğrudan doğruya önlem almaktadırlar.

[...]

Tarımsal bölgelerde olduğu gibi fabrika bölgelerinde de, hem erkek ve hem de kadın yetişkin işçiler arasındaki afyon tüketimi, her gün biraz daha artmaktadır. “Uyuşturucu madde satışını hızlandırmak ... bazı girişken toptancı tüccarların başlıca amacıdır. Eczacılar bunu, sürümü en fazla madde saymaktadırlar.” Uyuşturucu madde alan çocuklar, “ihtiyar adamlar gibi kavrulmakta” ya da “küçük maymunlar gibi kartlaşmaktadırlar.” ...” (Üçüncü Kesim. *Makinenin İşçi Üzerindeki Dolaysız Etkileri, a-Sermayenin Ek Emek-gücüne Elkoyması, Kadınlarla Çocukların Çalıştırılmaları*)

“Dantela yapımı ile uğraşan halk arasında, krallığın diğer yerlerinde ve hatta uygar dünyada görülmemiş bir sefalet ve ıstırap vardır. ... Dokuz-on yaşındaki çocuklar, sabahın ikisinde, üçünde ya da dördünde çul yataklarından zorla kaldırılmakta, bir dilim ekmek için gece saat ona, onbire, onikiye kadar çalıştırılmaktadır. Elleri ayakları yorgunluktan bitkin, vücutları kavruk, yüzleri kireç gibi,

insanlıkları taş gibi bir uyuşukluğa dönüşmüş; düşünmek bile insana dehşet veriyor. [...] Virginia ile Carolina'lı pamuk yetiştiricilerini yeriyoruz. Oysa, onların zenci pazarlarından, kamçılarından, insan eti bezirganlığından, kapitalistlerin kâr ve kazançları uğruna tüller ve yataklık danteller örmek için sürdürülen insanlığın bu yavaş yavaş kırımı daha mı az lanetliktir?" (*Kapital, Cilt 1, Üçüncü Kesim. - Sömürüye Yasal Sınırlar Konulmayan İngiliz Sanayi Kolları*)

[...]

Bununla birlikte 1861 Araştırma Komisyonu beklenilmeyen bir sonuçla karşılaştı: Kuzey Denizi kıyılarındaki bazı tarımsal bölgelerde bir yaşımdan küçük çocuklar arasındaki ölüm oranı, nerdeyse, en kötü fabrika bölgelerindekine eşitti. Bu yüzden Dr. Julian Hunter, bu olayı yerinde incelemekle görevlendirildi. Dr. Hunter'in hazırladığı rapor, VI. Report on Public Health ile birleştirildi. O zamana kadar çocukların sıtma ile, çukur ve bataklık bölgelere özgü diğer hastalıklardan kırıldıkları sanılıyordu. Ama inceleme bunun tam tersini ortaya koydu; yani sıtmayı ortadan kaldıran aynı neden, toprağın kışın bataklık, yazın cılız bir çayırılık halinden çıkartılıp verimli bir ekim bölgesi haline getirilmesi, çocuklar arasındaki olağanüstü ölüm oranını doğurmuştu. Dr. Hunter'in bu bölgede görüştüğü 70 sağlık memuru bu nokta üzerinde "tam görüş birliği" içindeydiler. Gerçekten de, ekim tarzında devrim, tarıma sanayi sistemini sokmuştu. Erkek ve kız çocuklarla birlikte çalışma grupları halinde çalışan evli kadınlar, belli bir ücret karşılığında, bütün topluluğu kiralayan "ırgatbaşı" tarafından çiftlik sahibinin emrine verilir. "Bu çalışma grupları bazan kendi köylerinden çıkıp kilometrelerce uzağa giderler; sabah ve akşamları bunlara yollarda raslanır; kısa bir eteklik, gömlek ve çizme, bazan da pantolon giyerler; çok sağlam ve sağlıklı bir görünüşleri vardır, ama alışageldikleri hafif ahlakın yanı sıra, sevdikleri bu hareketli ve bağımsız yaşamın, evlerinde kıvranan talihsiz yavrulara getirdiği öldürücü sonuçlara aldınmaz bir halleri vardır." Fabrika bölgelerindeki bütün olaylar, burada, hem de daha geniş ölçülerde yinelenmektedir: gizli çocuk öldürme, çocuklara afyonlu maddeler verilmesi gibi. Özel Kurul üyesi ve Halk Sağlığı Raporunun başyazarı Dr. Simon, "Yetişkin kadınların sanayide geniş ölçülerde çalıştırılması konusundaki derin kaygılarımı, bu gibi kötülükler konusunda bildiklerim haklı ve mazur gösterebilir." diyor. Fabrika müfettişi Mr. Baker ise, resmi raporunda şöyle söylüyor: "İngiltere'deki sanayi bölgelerinde aile sahibi evli kadınların kumaş fabrikalarında çalışmaları yasaklandığı gün, bu bölgeler için büyük mutluluk olacaktır."

[...]

" Buckingham ve Bedford eyaletlerinde dantelacılığın bittiği yerlerde, hasır örücülüğü başlar ve Hertfordshire'ın geniş bir kısmıyla Essex'in batı ve kuzey kesimlerine kadar uzanır. 1861 yılın da, hasır örücülüğü ile hasır şapka yapımında 40.043 kişi çalışıyordu; bunların 3.815'i her yaştan erkek, geri kalan 14.913 kişinin 7.000'i yirmi yaşın altında çocuk olmak üzere kadındı. Dantela okulları yerine buralarda da "hasır örgü okullarını" görüyoruz. Çocuklar hasır örme öğrenimine genellikle 4 yaşında, bazan da 3-4 yaş arasında başlıyorlar. Kuşkusuz, öğrenim gördükleri de yok. Çocuklar, ilkokullara, kendi aralarında, "sahici okul" diyorlar ve böylece, yarı-aç analarının öngördüğü günde 30 yardalık işi bitirmek için hapsedildikleri bu kanemici yerlerden, ilkokulları ayırdediyorlar. Bu aynı analar, bunları okuldan sonra çoğu zaman gece 10, 11, 12'ye kadar çalıştırıyorlar. Sürekli olarak ıslatmak zorunda oldukları kamış, dudaklarını ve parmaklarını kesiyor. Londra'daki bütün hekimlerin genel kanısı olarak

Dr. Ballard, bir yatak odası ile işyerinde her insan için en az 300 *foot* küpe gerek olduğunu belirtiyor. Ne var ki, hasır okullarında yer, dantela okullarından daha cimrice kullanılıyor ve “bir kişiye 12^{1/2}, 17, 18^{1/2} ve 22 *foot* küpün altında yer düşüyor”. Komisyon üyelerinden Mr. White, bu sayılardan en küçüğünün, eğer bir çocuk, boyutları 3 *foot* olan bir kutuya konulsa, burada kaplayacağı yerin yarısından daha azını temsil edeceğini söylüyor. İşte çocukların, 12 ya da 14 yaşlarına kadar yaşamdan tattıkları zevk bu. Sefil ve yarı-aç yaşayan ana-babaların düşündükleri tek şey, çocukların elden geldiğince çok para kazanmaları. Çocuklar ise biraz büyür büyümeyiz, çok doğal olarak ana-babalarına on paralık değer vermiyorlar ve onları bırakıp gidiyorlar. “Böyle yetiştirilen insanlar arasında bilisizlik ve kötülüğün yaygın olması çok doğaldır. ... Ahlak en düşük düzeyde. Kadınların pek çoğunun evlilikdışı çocukları vardır ve bu kadınların yaşları o kadar küçüktür ki, suç istatistikleri ile ilgili olanları bile şaşkınlığa düşürür.” Ve bu örnek ailelerin anayurdu, Avrupa için örnek bir hristiyan ülke oluyor; bu sözleri, hristiyanlık üzerindeki derin bilgisi hiç kuşku götürmeyen Kont Montalembert söylüyor!

Yukarda sözü edilen sanayilerde zaten acınacak düzeyde olan ücretler (hasır örme okullarında bir çocuğun alabileceği en yüksek ücret, ender olarak 3 şiline ulaşabilir), her yerde ve özellikle dantela bölgelerinde egemen olan aynı sistemle, nominal miktarının çok daha altına düşer” (*Kapital, Cilt 1, Onbeşinci Bölüm, Makine Ve Büyük Sanayi, Sekizinci Kesim. - Büyük Sanayiın Manüfaktürde, Elzanaatlarında Ve Ev Sanayiinde Yolaçtığı Devrim d. Modern Ev sanayii*)

Çarpık kentleşme ile gelen ahlâkî çöküş

“ İşçi sınıfının en çalışkan tabakalarının çektiği açlık sancısı ile, zenginlerin kapitalist birikime dayanan, kaba ya da ince aşırı tüketimleri arasındaki yakın ilişki, ancak ekonomik yasalar bilinince kendini ortaya koyar. Ama “yoksulların barınması işinde” durum böyle değildir. Üretim araçlarının bir merkezde toplanması ölçüsünde, emekçilerin belli bir yere üstüste yığıldıklarını, tarafsız her gözlemci rahatça görebilir; kapitalist birikimin hızı ne kadar büyük olursa, işçi nüfusun barındıkları yerler de o kadar sefil ve perişandır. Servetin artışıyla birlikte kentlerde görülen “imar hareketleri”, eski yapı mahallelerin yıkılması, bankalar, mağazalar vb. için işanlarının yükselmesi, iş trafiği, lüks arabalar, tramvaylar vb. için caddelerin genişletilmesi, yoksulları gittikçe daha da kötü kenar mahallelere sürer. Öte yandan, herkes bilir ki, evlerin pahalılığı ile nitelikleri ters orantılıdır ve sefalet madenini, ev spekülâtörleri, Potosi’deki gümüş madenlerinden daha büyük bir kârla ve daha az masrafla sömürürler. Kapitalist birikimin uzlaşmaz karşıt niteliği ve dolayısıyla genel olarak kapitalist mülkiyet ilişkileri burada o kadar açıktır ki, bu konudaki resmi İngiliz raporları bile, “mülkiyet ve mülkiyet hakları” üzerinde alışlagelene aykırı düşen çıkışlarla doludur. Sanayiın gelişmesi, sermaye birikimi, kentlerin büyümesi ve “ge1işmesi” ile birlikte kötülükler de öyle hızlı ilerlemektedir ki “saygıdeğer kişilere” bile saygısı olmayan bulaşıcı hastalık korkusu yüzünden, 1847-1864 yılları arasında sağlık konusunda Parlamentodan en az on tane yasa çıkmış ve Liverpool, Glasgow vb. gibi bazı kentlerdeki korkuya kapılan burjuvazi, belediyeleri aracılığı ile çok sıkı önlemler almıştır. Bununla birlikte Dr. Simon, 1865 tarihli raporunda şöyle diyor: “Genel bir ifadeyle, kötülüklerin İngiltere’de serbestçe kolgezdiği söylenebilir.” İnceleme Kurulunun buyruğuyla, 1864 yılında tarım emekçilerinin, 1865’te de kentteki yoksul sınıfların barınma durumları üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Dr. Julian Hunter’in hayran olunacak çalışmalarının sonuçları, yedinci (1865) ve sekizinci (1866) “Halk Sağlığı” raporlarında görülebilir. Tarım emekçilerine daha sonra değineceğim. Kentteki meskenlerin durumu konusunda, bir giriş olmak üzere Dr. Simon’in genel bir görüşünü buraya alıyorum. “Benim resmi görüşüm salt sağlık açısından olmakla birlikte, insanlık duyguları, bu derdin diğer yanlarını da görmezlikten gelmemeyi emrediyor. ... En yüksek derecesinde” (yani pek kalabalık), “kaçınılmaz olarak, insanlarla bedensel faaliyetlerin pis bir şekilde birbirine karışması, hayvanca cinsel bir çıplaklığın gözler önüne serilmesi gibi, insandan çok hayvanlara yakışan, her türlü ar ve haya duygularına ters düşen bir durum yaratıyor. Sürekli olarak bu gibi durumların etkisi altında bulunmak, insanda gitgide derinleşen yozlaşmaya yolaçar. Bu lanetli durumun içinde doğan çocuklar, daha o anda, rezaletin

ortasında vaftiz edilmişlerdir. Böylece koşullanan insanların, başka bakımlardan, özü, fizik ve ruh temizliği olan uygarlık atmosferine heves edeceklerini beklemek, boş bir umuda kapılmak olur.” ...”
(*Kapital*, Cilt 1, Yirmibeşinci Bölüm **Kapitalist Birikimin Genel Yasası** Beşinci Kesim. - **Genel Kapitalist Birikim Yasasının Örneklendirilmesi** (b) İngiliz Sanayi İşçi Sınıfının Çok Düşük Ücret Alan Tabakası)

[...]

“Genç evli çiftler, yetişkin erkek ve kız kardeşler için iyi örnek oluşturmazlar: olayları görüp saptamak mümkün olmamakla birlikte, kardeşler arası cinsel ilişkiden dolayı, bu işe katılan kadınların büyük ıstıraplarla ve bazan ölümle yüzyüze geldiklerini söylemek için yeter bilgiler vardır.” (Dr. Hunter, *l.c.*, s. 137.) Uzun yıllar Londra’nın en berbat mahallelerinde görev yapmış olan bir taşra polis memuru, köyündeki kızlar için şunları söylüyor: “Bunlardaki açık-saçıklığı ve utanmazlığı, Londra’nın en berbat yerlerindeki görevim sırasında bile görmedim. ... Çoğu kez, büyük oğlanlarla kızlar, analarla babalar aynı odada yatıp kalkıyorlar ve domuzlar gibi yaşıyorlar.” (*Kapital*, Cilt 1, Yirmibeşinci Bölüm **Kapitalist Birikimin Genel Yasası** Beşinci Kesim. - **Genel Kapitalist Birikim Yasasının Örneklendirilmesi** (e) İngiliz Tarım Proletaryası)

Uluslararası ticaret ve endüstrileşmenin halkları köleleştirmesi

Fransa’da, 18. yüzyılın ilk yarısında, 100 farklı türde ipekli kumaş dokunmuş ve Avignon’da, “her çırağın, kendisini yalnız tek bir çeşit kumaşa vermesi, birkaç çeşit kumaşın hazırlanmasını aynı zamanda öğrenmemesi”, yasa halini almıştır. Belli üretim kollarını, ülkenin belli bölgelerinde yoğunlaştıran bölgesel işbölümü, her özel olanaktan yararlanan manüfaktür sisteminden taze bir dürtü kazanır. Her ikisi de, manüfaktür döneminin genel varoluş koşulları içerisinde olan sömürge sistemi ile dünya pazarlarının açılması, toplumda işbölümünün gelişmesi için zengin malzeme sağlar. İşbölümünün, toplumun yalnız ekonomik değil, diğer alanlarını da nasıl sardığını ve her yerde, insanı uzmanlaştırma ve türlere ayırma sisteminin temellerini nasıl attığını, ve Adam Smith’in ustası A. Ferguson’a, “Köle bir ulus yaratıyoruz, özgür vatandaş kalmıyor.” diye feryat ettiren, insandaki, tek bir yetinin diğerleri aleyhine nasıl geliştiğini göstermeye devam etmenin yeri burası değildir. Toplum içerisindeki işbölümü ile bir işyeri içerisindeki işbölümü arasında sayısız benzerlikler ve bağlar olsa bile, bunlar, yalnız derece bakımından değil, ama aynı zamanda tür bakımından da ayrıdırlar. Benzerliğin en tartışma götürmediği yer, çeşitli işkollarını birleştiren görünmeyen bir bağın varolduğu durumlardır. Örneğin, hayvan yetiştirici ham-deri üretir, derici bu ham-deriden deri üretir ve ayakkabıcı da kundura.

[...]

Bir işyerinde, işbölümünün dayandığı *a priori* sistem, düzenli olarak yürüdüğü halde, toplumdaki işbölümünün de, doğanın zorladığı, üreticilerin yasa tanımayan keyfiliklerini denetleyen ve pazar fiyatlarının barometrik dalgalanmalarında kendini belli eden *a posteriori* bir sistem halini alır. İşyerinde işbölümü, kapitaliste ait bir işleyişin yalnızca bir parçasından başka bir şey olmayan insanlar üzerinde onun tartışma götürmez otoritesi demektir. Toplumdaki işbölümü ise, rekabetin otoritesinden başka otorite, karşılıklı çıkarların yarattığı baskıdan başka zorlayıcı bir güç tanımayan bağımsız meta üreticilerini temasa getirir; tıpkı hayvanlar aleminde *bellum omnium contra omnes*’in, azçok her türün varoluş koşullarını sürdürmesi gibi. İşçiyi, yaşamı boyunca tek bir parça işleme bağlayan ve onu tümüyle sermayenin boyunduruğu altına sokan işyerindeki işbölümünü, üretkenliği artıran emeğin bir örgütlenmesi olarak göklere çıkaran burjuva kafası - ki bu aynı burjuva kafası, üretim sürecinin toplumsal bir denetim ve düzen altına alınması yolundaki bilinçli her girişimi, mülkiyet hakkı, özgürlük ve bireysel kapitalistin sınırsız gücü gibi kutsal şeylerin çiğnenmesi olarak

yerin dibine batırmaktadır. Fabrika sisteminin tutkulu savunucularının, toplumsal emeğin genel bir örgütlenmesine karşı, böyle bir şeyin bütün toplumu muazzam bir fabrikaya dönüştüreceğini öne sürmekten öteye bir şey bulup söylememeleri, çok ilginç bir durumdur.

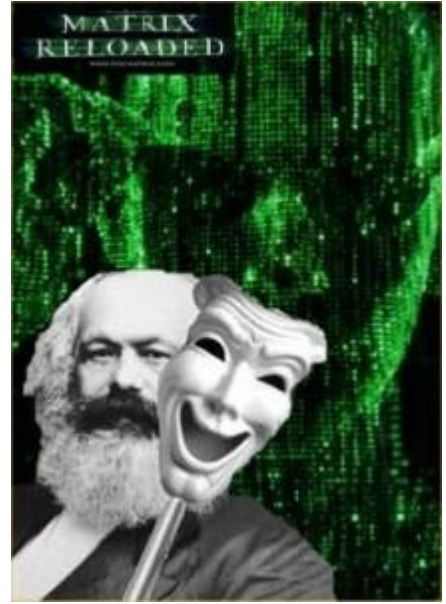
Kapitalist üretim biçimine dayanan bir toplumda, toplumsal işbölümünde anarşi, işyerindekinde ise zorbalık, birbirlerinin karşılıklı koşulları ise, işkollarının kendi gelişmeleri sonucu birbirlerinden ayrıldığı, billurlaştığı ve ensonu yasayla sürekli bir durum aldığı çok eski toplum biçimlerinde, tam tersine, bir yandan toplumsal işin bir plan ve zorunlu bir düzen içersinde yürütüldüğü bir örgütlenme örneğini, öte yandan, işyeri içersinde, işbölümünün ya hiç bulunmadığını ya da olsa olsa, güdük, dağınık ve raslansal bir gelişme düzeyinde bulunduğunu görüyoruz. (*Kapital, Cilt 1, Dördüncü Kesim. - Üretimde İşbölümü Ve Toplumda İşbölümü*)

**Marx ve İnsan'ın kendine yabancılaşması (2):
Makineleşmek**

*"[...] trrrrum, trrrrum, trrrrum! trak tiki tak!
...makinalaşmak istiyorum! ... beynimden, etimden,
iskeletimden geliyor bu! ... her dinamoyu altıma
almak için çıldırıyorum! ... tükrüklü dilim bakır telleri
yalıyor, damarlarımda kovalıyor oto-direzinler
lokomotifleri! ... mutlak buna bir çare bulacağım ve
ben ancak bahtiyar olacağım ... karnıma bir türbin
oturtup ... kuyruğuma çift uskuru taktığım gün! "*

(Nazım Hikmet)

Bu bölümün konusu "Entremdung" yani **yabancılaşma**. Nur yüzlü, ak sakallı [Müslüman Marx'ı anlattığımız](#) geçen bölümde **"ŞEYLEŞTİRME kavramını anlamayan Marx'ı anlayamaz"** demiştik. **YABANCILAŞMA** kavramı da Marxçı düşüncenin olmazsa olmazlarından. (Dikkat: bazen *Enttäusserung* diye de geçiyor, dışa ait olma, yabancı, öteki olma...). Bu kavram hem Marx'ı ve komünizmi anlamak için gerekli hem de çağımızdaki bazı "yeni" meseleleri, krizleri çözümlemek için son derecede kullanışlı. Biz bu makale kapsamında her ikisini de yapmaya gayret edeceğiz.

Frankenstein adlı romanın Karl Marx ile aynı yaşta olduğunu duymuş muydunuz? Her ikisi de 1818 yılında gelmişler dünyaya. Mary Shelley tarafından yazılan bu romanı "bizim" Marx 25 yaşında iken okumuş ve çok beğenmiş. Meşhur eseri Kapital'deki "kan emici Kapitalizm" metaforu ihtimal bu kitaba bir atıf. Zannediyorum çoğu insanın fark etmediği bir şeyi gördü Marx Frankenstein'ın sayfalarında... Neydi o?

Karl Marx ve kendine yabancılaşan insan

Okuyanlar hatırlayacaktır, Frankenstein bir korku romanından çok felsefî bir romandır aslında. Evet, bilim-kurgu sosludur. Ama özü felsefîdir. Sanırım Marx'ın kitabı sevmesinin sebebi de buydu. İki satırda özetleyecek olursak: Romanın kahramanı tabiat bilimleri ve felsefe ile uğraşan bir öğrencidir, Victor Frankenstein. ("Yaratıcının" adıdır bu, canavarın değil). Victor deneyler sonucunda hayat vermenin sırrını keşfeder ve insanı yeniden yaratmak ister. Mezarlardan topladığı ceset parçalarını birleştirir. Fakat netice beklediği gibi olmaz. "Yaratık" canavarlaşır, başta "yaratıcısı" olmak üzere insanlara zarar verir.

Romanın yazarı Shelley, gelecek felaketler konusunda bizi uyarmaktadır adeta. Bilimsel icadların altında ezilirken hâlâ buna "ilerleme" diyebilen 20ci ve 21ci yüzyılın insanlarını yani: Henüz öğrenci durumundaki insanlık ateşle oynuyor, Tanrı gibi doğaya, insanlığa hükmetmek istiyor. Akıl ile dengelenmeyen bilimsel zekâ/bilgi kontrolden çıkıyor. Ateşi tutan el önünü aydınlatmayı umarken kendini yakıyor...

Adamımızın dehası işte tam burada! Bilimden korkan, teknoloji ve ekonomi düşmanı günümüz solcularının aksine tahlil yolunu seçiyor Karl Marx. Neyin tahlili? Parayı, çalışma hayatını, işçi-patron münasebetlerini, endüstriyelleşmeyi, fabrikaları, makineleri... İnsanların bunlarla kurduğu ilişkiyi... Teknolojinin sürekli gelişmesi ve işbölümünün çok ileri bir safhaya varmasının insanî ve ahlâkî neticeleri...:

*"Ölesiye çalışma yalnız terzi atelyelerinde değil, başka binlerce yerde her gün olagelmekte; [...] Örnek olarak demirciyi alalım. Ozanların dedikleri doğruysa, demirciden daha canlı, daha keyifli insan bulunmazmış; sabah erkenden kalkar, gün doğmadan kıvılcımlar saçmaya başlar; yemesi, içmesi, uyuması bile başkasına benzemezmiş. Normal çalışsa, gerçekten de, fizik yönünden en iyi durumda olan insanlardan biri sayılırmış. Ama. Biz onun ardına takılıp, kente ya da kasabaya inelim, bu güçlü adam üzerinde işin ezici ağırlığını ve ülkedeki ölüm oranındaki yerini görelim. **Marylebone'da demircilerin yıllık ölüm oranı binde 31'dir ve bu oran ülkede toplam erkek ölüm oranından binde 11 daha yüksektir. İnsan uğraşının neredeyse içgüdüsel bir kolu olan bu meslek, çalışma alanı olarak hiç de kötü bir yanı olmadığı halde, sırf aşırı-çalışma yüzünden, insanı yiyip bitiren bir iş halini alıyor. Her gün şu kadar sayıda çekiç sallayabilir, şu kadar adım atabilir, şu kadar nefes alabilir, şu kadar iş yapabilir ve diyelim ortalama elli yıl yaşayabilir; ama şu kadar fazla çekiç sallamaya, nefes almaya, adım atmaya ve yaşamını dörtte-biri kadar fazla harcamaya zorlanır. Bu çabayı gösterir, sonuçta belli zamanda dörtte-biri kadar fazla iş çıkartır, ama 50 yerine de 37 yaşında ölür.**" (Kapital, Cilt 1, Üçüncü Kesim. - Sömürüye Yasal Sınırlar Konulmayan İngiliz Sanayi Kolları)*

Bu kısacık paragraf bile Kapital'in eşsiz bir eser olmasını sağlayan bütün faktörlerden örnekler içeriyor aslında. İnsan'dan yola çıkıyor Marx. Demirciyi ele alıyor. Tıpkı başka paragraflarda çiftçiyi, iplikçiyi, dokumacıyı ele aldığı gibi endüstrileşme öncesi ve sonrası mesleklerde yaşanan değişimi irdeliyor.

Marxçı düşüncenin merkezinde bireyleri yok sayan bir **kolektivite** ya da halka rağmen halkı yöneten **Komünist parti** gibi bir güç odağı yok. Merkezde baş harfi büyük yazılmak üzere İnsan var. Çalışmak, üretmek, ürettiği ile karnını doyurmak... Bunlar insan olmanın **AYRIL-MAZ** birer parçası. Ama

endüstrileşme ya da Marx'ın deyimi ile **"kapitalist üretim biçimi"** bu ayrılmazları ayırıyor. İnsan yabancılaşıyor mesleğine, ürettiklerine... Artık o güçlü kasları ve şen kahkahasıyla tanınan bir demirci değil, demir-döküm fabrikasına ücret karşılığı saatlerini veren bir emek satıcısı.

Elbette, teknoloji-insan ilişkisini, endüstrileşmenin insan hayatı üzerindeki etkilerini incelemiş birçok düşünür vardır. Simondon, Weber, Simmel, Arendt aklıma ilk gelenler. Ama zannediyorum hiç kimse Karl Marx kadar açık, anlaşılır bir dille paylaşmadı bulgularını, tahlillerini. Yukarıdaki paragrafta gördüğünüz gibi istatistiklerle dolu Kapital. Sadece istatistik değil işçilerin hayatıyla ilgili olmak üzere gazete haberleri, mahkeme kararları, çalışma bakanlığı müfettişlerinin raporları, patronlarla yapılan mülakatlar... Yine bu paragraftaki gibi hemen her konuda duruşunu belirliyor Marx. **"Sömürü"** diyor, **"insan ticareti"** diyor, **"çocuklarını patrona sattılar"** diyor, kadınları, çocukları **"ölene kadar çalıştırıyorlar"** diyor. Kapital'i yazmadan çok önce temellerini attığı ahlâkî duruşuna sadık ve son derecede tutarlı bir biçimde ([geçen bölümde anlattığımız](#)) **"şeyleştirme"** merceği altında inceliyor İşçi-Patron ilişkilerini ve aldanmıyor kolay kolay.

Yalnız bir noktaya dikkat! **"Marx neylerse güzel eyler"** diyen marxistlerin yoluna girmeyelim. Unutmayalım ki Marx bile hayatının sonuna doğru **"ben marxist değilim"** demiştir. Doğuşundan itibaren insanın bütün zenginliğini, karmaşıklığını kucaklamaya çalışmış olan marxçı düşünce ne yazık ki hızla dogmalaşmış ve Marxizm çıkmıştır ortaya. Bunun yanında Marx'ın tahlilleri ne kadar isabetliyse önerdiği çözümler(!) de o kadar eşyanın ve İnsan'ın tabiatından uzak olabilmıştır. İleride devrim, devlet, burjuva, proletarya konularını işlerken bu konulara gireceğiz. Son olarak Marx'ın Ekonomist (bazen de mühendis) olmasından dolayı kimi tahlillerde ciddi hatalar yaptığını belirtip geçelim şimdilik.

Yabancılaşmanın bilimsel zemini

Evet, yazımıza başlangıç yaparken andığımız Frankenstein adlı romanın 1818'de yazılması kesinlikle bir rastlantı değil. Zira 1800'lü yıllar **insanlığın Tabiat'ın kıyısından FAZLACA uzaklaştığı**, Marxçı ifade ile kendine **YABANCILAŞTIĞI** bir dönem oldu. Marx henüz bir yaşında bir bebek iken Savannah adlı geminin buhar gücüyle Atlantik okyanusunu geçmesi(1) ister istemez Arendt'in İnsanlık Durumu adlı kitabını getiriyor aklı. **"İnsanların dünya hapishanesinden kaçışına doğru atılmış bir adım"**. Amerikalı bir gazeteciye ait bu cümle ile mevzuya giriyor Hannah Arendt. Söz konusu gazetecinin 1957 yılında uzaya bir uydu fırlatılmasından dolayı duyduğu heyecan görüldüğü kadar **"masum"** değil belki de? Bu cümle Arendt'e bir Rus bilginin mezar taşında yazan şu kehaneti düşündürmüştü: **"insanoğlu sonsuza kadar Dünya'ya çakılı kalmayacaktır"**. İnsan uzaya çıkabildiği için dünyadan **"kurtuluyor"**, beşeriyeti aştığını sanıyor. Aslında teknik sayesinde sekülerleşen bir zihniyet var ortada. Maddî bir maneviyat icad eden modern insan kendi kibiriyle baş başa.

1950'lerin uzay fantezileri yerine Marx'ın doğduğu 1800'lerde okyanuslar aşan buharlı gemiler süslüyor düşleri... Ve buharlı trenler, buhar gücüyle işleyen tarım makineleri... Bilimsel buluşlar elbette bu asırda başlamadı. Ve tabi ki buhar gücü dışında bir çok buluş yapıldı. Ama şu **"Tabiat'ın kıyısından FAZLA uzaklaşma"** meselesini anlamak için buhar makinelerinden istifade etmek gerek. Buhar makineleri icad edilene kadar insan eliyle yapılan mekanik sistemler enerjiyi dışarıdan, çoğunlukla bir nehirde almak zorundaydılar. Meselâ İngiltere'de suyla işleyen dokuma tezgâhları var o yıllarda. Ama Tabiat'ın kaprislerine boyun eğen mühendis ya da iş adamı aslında köylü ile aynı limana demir atmış durumda. Yani nasıl bir tarla ekinlerin büyümesi Tanrı'nın yağdıracağı yağmura bağlı ise enerjisini nehirde alan fabrika da öyle Tanrı'ya muhtaç. Meselâ nehrin sularının alçalması ya da taşması tarım gibi endüstriyi de aksatıyor. Tabiat'a böyle göbekten bağlı olmanın getirdiği acizyet ise mühendisi, iş adamını tevazuya davet ediyor, aç gözlülük edenleri Tabiat frenliyor.

Ah! O eski güzel günler...Tarlasına yağın yağmura baktıkça yağmurun da bir Sahibi olduğunu hatırlıyordu çiftçi. Sulama motoru ve Sular İdaresi henüz icad olunmamıştı! Bir köylü için ekmeğini, rızkını “veren” Tabiat’ı seyretmek kutsal bir kitabı okumak gibiydi:

“Rivayet edildiğine göre, Benî İsrail zamanında bir adam, Musa aleyhisselama gelerek:

- Ya Musa! Sen Rabbinle münacaata gidiyorsun. Ona söyle, rızkını bana vermesin! Dedi. Musa aleyhisselam, Allahu Zülcelâl’e münacaatta bulunarak:

- Ya Rabbi! Onu Sen yarattın. Filan kulunun ne dediğini biliyorsun, dedi. Allahu Zülcelâl buyurdu ki:

- Evet, Ya Musa! Biliyorum. Git ona de ki: ‘Eğer Ben’den başka bir Rab istiyorsa Benim göklerimi ve yerimi terk etsin. Gitsin kendisine başka bir Rab bulsun.’ Ya Musa! Ben rızkımı hiç kimseden, öldüğü güne kadar kesmem, ona söyle!”

Şu cümleyi sessizce tekrar edin içinizden: “Benim göklerimi ve yerimi TERK etsin”. Kimbilir kaç kişi **kapıyı vurup çıkmak** istemiştir değil mi? Beşer olmanın acziyetini TERK etmek, tam anlamıyla Tanrı olmak...

İşte buhar makinelerinin icadıyla bu acziyet birçoklarında hissini kaybolduğunu görüyoruz. Demek ki o kadar da dindar değillermiş? Demek ki korkudan tapıyorlarmış?

Bir miktar kömür ve suyu yanınızda götürmek şartıyla “özgürsünüz”; Tabiat’tan (=Tanrı’dan) kurtuluyorsunuz ilk defa. Ne demek? Kendimizi biraz o dönemin insanların yerine koymaya çalışalım. Atımız var. Ama **Tanrı’nın yarattığı** otu yiyebilirse ilerliyor. Yelkenli kayığımız var. Ama **Tanrı’nın yarattığı** rüzgâr eserse balık tutmaya gidebiliyoruz... Sonra çarşıdan aldığınız kömürle ilerleyen bir trene biniyorsunuz. Tabi “kömürü kim yarattı?” diye sorulabilir ama araya bir **mesafe (= uzaklaşma = yabancılaştırma)** giriyor. Para vererek aldığınız bilet “**taşıyor**” sizi, Tanrı’nın kömürü değil. O biletin parasıyla alınan kömürün üretim koşullarını bilmek zorunda değilsiniz. Hatta bindiğiniz trenin kömürle çalıştığını da bilmek zorunda değilsiniz. Bir başka deyişle “**taşıma**” denen fayda ile onu gerçekleştiren “**imkân**” arasındaki dolaylı ilişki uzadıkça uzuyor: Kömür, yanma, buhar, dönme, lokomotif, çekme... Bir **YABANCILAŞMA** doğuyor böylece.(2)

İllâ lokomotifleri, buhar makinelerini düşünmek gerekmez tabi. Geleneksel şekilde ekmek yapan bir fırıncı ile ekmek fabrikasında çalışan bir işçiye düşünün. Un, su, maya vs doğru oranda karıştıran, yoğuran, bekleyen, pişiren... **EKMEK YAPAN** bir insan, bir usta. Diğer yanda bütün işi gün boyunca kamyonlardan un çuvallarını boşaltmak olan bir işçi. Hamura dokunmuyor, fırının sıcaklığını, pişmiş ekmeğin kokusunu duymuyor. Bu işçi gururla göğsünü kabartıp “ben ekmek yapıyorum” diyebilir mi?

“Sonunda başardık. İki arkadaş o son ekmeği fırından çıkardığımız günü hiç unutmadık. Evin içini enfes bir koku dolduruyordu. O kadar uğraşmış, o kadar emek vermiştik ki ekmeği tutmaya kıyamıyorduk. Yeni doğmuş bir bebeği kucaklar gibi havluya sardık. Ekmeğin soğumakta olan kabuğu çıt çıt...çıt... diye çok hoş bir ses çıkarıyordu. Kulağımızı yaklaştırıp dinledik ekmeğimizi. Tam kitaplarda tarif edildiği gibiydi. Kabuğun rengi mükemmeldi. Pişmeden önce üzerine un serpip jilette yardığimiz kısımlar şişmiş, kabaran yerlerdeki hava kabarcıkları sertleşmişti.

Ürkek dokunuşlarla okşadık ekmeği. Arkadaşımın yüzünde adeta şefkât ifadesi vardı. Güzelliğine bakmaya doyamıyorduk. Bebeğine bakan bir anne-baba gibiydik. Kahkahalarla güldük halimize. Gözlerimizden yaş gelmişti. [...] Soğuduktan sonra birer parça kopardık ve tadına baktık. Tam istediğimiz gibi ekşi bir lezzeti vardı. Daha önce yaptığımız “**yenilebilir**” ekmekleri ev halkına tattırmaya uğraşırdık. İsterdik ki “**çok güzel olmuş**” desinler, emeğimizin karşılığını “**ötekinin**” dudaklarına asmıştık çünkü. Ama bu kez öyle olmadı. Çünkü mutluyduk. Eski ekmeklerin nispi başarısı bizi tatmin ediyordu, “**alkış**” arıyorduk, “**yeniden, yeniden**” diyorduk. Ama bu kez farklıydı. Bu kez mutluyduk. **muRaD**ımıza ermiştik. Buğdayın ekilmesinden, sulanmasından, ezilip un edilmesinden bizim “bebeğimize” uzanan gayret ağacı meyvasını vermişti. Ekmek mü**KeMmeL** idi. Biz ekmeği yapmıştık, ekmek bizi terbiye etmişti” ([Nefesler](#))

Yabancılaşmanın fikrî zemini

Yabancılaşma kavramının mucidi bizim Marx değil aslında. Onu kalıcı biçimde etkilemiş iki isim olan Hegel ve Feuerbach daha önce kullanmışlar bu kavramı. Ama yabancılaşmaya bu derecede merkezî bir rol veren ilk düşünür zannediyorum yine de Marx olmalı. Hatta bu kavramı sadece kullanmakla kalmamış. Onun kapsamını genişletip farklı alanlardaki **yabancılaşma** ilişkilerini ihata eden “federal” bir üst anlam kazandırmış. Bir başka deyişle **meta**-Yabancılaşma ya da **üst**-Yabancılaşma kavramını üretmiş. Meselâ:

- İnsan’ın Tabiat’tan uzaklaşması / Tabiat’a (ve kendi tabiatına) yabancılaşması,
- Çalışanın ürettiği ile arasına mesafe girmesi, Emek’in Ürün’e yabancılaşması,
- Dinsel kavramların devlet tarafından sömürülmesi, insanların kendi inançlarına yabancılaşması,
- Toplumsal hayatın devlet baskısı altına girmesi, devlet-halk yabancılaşması,
- Sermayenin çalışanları ezmesi, insan’ın kendi emeğine yabancılaşması.

İsterseniz bu meta-Yabancılaşma’nın somut örneklerine bakalım Kapital’den. Marx’ın gerçek hayattan kopmadan bu kadar kaliteli fikir ve kavram üretebilmesini takdir edeceksiniz sanıyorum:

“Makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu nedenle de kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalist için aranan ilk şey olmuştur. Emek ve emekçinin yerini alan bu güçlü araç, çok geçmeden, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin işçi ailelerinin bütün üyelerini doğrudan doğruya sermayenin egemenliği altına sokarak; ücretli işçi sayısını artırmanın bir aracı olup çıkmıştır. Kapitalist hesabına yapılacak zorunlu iş, yalnız çocukların oyun alanlarına elatmakla kalmamış, aile çevresinde bireylerin kendileri için diledikleri gibi harayabilecekleri zamana ve emeğe de elatmıştır.” (**Kapital, Cilt 1, Üçüncü Kesim. Makinenin İşçi Üzerindeki Dolaysız Etkileri, a- Sermayenin Ek Emek-gücüne Elkoyması, Kadınlarla Çocukların Çalıştırılmaları**)

Makine konusundaki kullanımdan sonra ticaret alanına uyarlanışına bakalım. Marx burada eski zamanlarda ilkel toplumlardaki iş bölümünü ve ticareti ele alıyor. Bu “doğal” ticaret ile kapitalist düzenin dayattığı ticaretin farklı olduğunu vurguluyor. Satır aralarından sızan “üst-yabancılaşma” kokusuna dikkat:

“Değişim, üretim alanları arasında farklılıklar yaratmaz, yalnızca bu çeşitli şeyler arasında ilişki kurarak, bunları, genişlemiş bir toplumun ortak üretiminin az çok birbirine bağlı dalları

haline getirir. Burada toplumsal işbölümü, aslında birbirinden farklı ve bağımsız üretim alanları arasındaki değişimden doğar. Fizyolojik işbölümünün çıkış noktası olduğu durumda ise, birbirine kenetli bir bütünün özel organları; her şeyden önce yabancı topluluklar ile meta alışverişi nedeniyle gevşeyerek koparlar, ve öylesine bağımsız duruma gelirler ki, çeşitli çalışma alanlarını birbirine bağlayan tek bağ, ürünlerin meta olarak birbiriyle değişilmesi olur. Bu durumda, daha önce bağımsız olanın bağımlı duruma gelmesi, diğer durumda ise daha önce bağımlı olanın bağımsızlaşmasıdır.” (Kapital, Cilt 1, Dördüncü Kesim. - Üretimde İşbölümü Ve Toplumda İşbölümü)

Gördüğünüz gibi güçlü bir soyutlama yapıyor Marx, yabancılaşma meselesini tıpkı şeyleştirme gibi düşüncesinin merkezine alıyor. Dinsel alanda ve kendine yabancılaşma konusunda esin kaynaklarının Feuerbach ve Bruno Bauer olduğunu teslim edelim. Araç ve amaçların birbirine karışması, Para'nın adeta tanrılaşması ise Moses Hess'in mirası. Kimi marxçılar ve marxistler **yabancılaşma** kavramının gençlik dönemine ait olduğunu iddia etseler de kanaatimce Marx bunu ölümüne dek terk etmedi. Zaten geçen bölümde yayınladığımız [Kapital'in birinci cildinden alınmış kısa bölümleri](#) okuyarak kendiniz de karar verebilirsiniz.

Ama bu “yabancılaşma” olgusunun Alman/Avrupalı köklerine bakıp da meseleyi “ötekilerin” ya da 18ci asrın meselesi zannetmeyin. Biraz “içeriden” hissetmeye, yaşamaya çalışın kendi günlük hayatınıza odaklanarak. Geceleri evinizi aydınlatan elektrik ampullerine bakın meselâ.

Eskiden havanın kararmasına yakın evin yaşlıları gaz lambalarını hazırlarmış. “Şişe” denilen bombeli kısımdaki is lekelerini siler, alttaki hazneye gaz koyarlarmış. Gaz lambası yanmadığında ise ya gazı bitmiş ya fitili içine düşmüş olduğundan ev halkı gerekeni yaparmış. Eskiden ışık bir “yabancı” değilmiş. Oysa bugün yerini bile bilmediğimiz bir barajda ya da termik santralde üretilen elektrik trafolardan geçerek evimize geliyor. Elektriğin ne olduğunu tarif edebilecek kaç komşunuz var? Bu akşam ışıkların yanacağından emin misiniz? Sigorta atmazsa ve ampul sağlamsa ve, ve, ve... Teknik karmaşıklığın yanı sıra toplumun organizasyonundan, çalışanların uzmanlaşmasından da kaynaklanan bir **YABANCILAŞMA** ile karşı karşıyayız. Elektrikle gelen ışık, çıra ya da gaz lambası ışığı kadar “bizim” değil.

Yabancılaşmanın psikolojik zemini

Yabancılaşma'nın yaşantımızdaki bütün yansımalarını tek tek ele almak kolay değil. Bu sebeple biz de Marx gibi dikkatimizi çalışma, üretme biçimlerimizdeki yabancılaşma üzerine yoğunlaştırmakta fayda görüyoruz. Yani bu yabancılaşmanın çalışan insanlara yaptığı etki üzerine.

İnsan son derecede karmaşık bir varlık. BEN kimdir? Bunu net olarak bilmiyoruz. “Ben” derken neyi, kimi kastediyoruz? [Derin insan](#) kitabının **Korku Matkabı** isimli kısmında izah ettiğimiz gibi « ben » mutlak bir varlık değil. Zihinsel bir inşaat. Her an yapım sürüyor. Ama « ben » aşınıyor hatta bazen yıkılabiliyor. Bunun için de depresyon ve şizofreni gibi “bozukluklar” mümkün oluyor.

İnsan BEN'liğinin inşa sürecinin vazgeçilmez öğelerinden biri de çalışmak, ekmeğini kazanmak, “hak” etmek. Toplumun ve Tabiat'ın arz ettiği zorluklara rağmen (ve sayesinde) birisi olmak demek çalışmak:

“Rüyamda bile denizi görüyordum. Gündüz kaçırdığım balıkları gece rüyamda yakalıyordum. Gündüz fırtınada dengemi kaybedip düştüysem gece dimdik ayakta idim. Gündüz satamadığım balıkları rüyamda satıyordum. Ben denizi ve balıkları “çalıştığım” gibi onlar da

*beni “çalışıyor” şekillendiriyordu. [...] Her yere kürek çekerek gidiyorduk. Ellerimiz nasır tutmuştu. Bel ve sırt kaslarımız güçlenmişti. Uzaktaki dalgaların arasında atlayan küçücük balıkları bile görebiliyordum. Gözlerim keskinleşiyordu sanki. Dalgalı havalarda ağ atıp çekmek baştan çok zordu çünkü oturmadan, ayakta yapılan bir işti bu. Ama zaman içinde ayak bileklerim ve dizlerim “akıllandı”. En sert havada bile dikkatimi yaptığım işe verebiliyordum zira vücudum “otomatik viteste” idi rüzgâra ve dalgalara uyum sağlarken. Balıkçılık bedenimi, zekâmı ve hissiyatımı şekillendirmişti. [...] Çalışmak insanın geçimini sağlamanın çok ötesinde bir süreç. O yıllara geri dönüp baktığımda bunu görüyorum. İnsanı şekillendiren, zorlayan, her başarısızlıktan sonra **“bir daha asla!”** dedirten, içimizde uyuyan enerjileri hayata geçiren... Çalışmak insana değer katan, kendine saygısını, toplumdaki yerini ve benliğini inşa eden bir süreç.” ([Liberalizmin Kara Kitabı](#), **“Liberalizm Çalışan Bireyleri intihara sürükler”** isimli bölüm)*

Bu örnekte görülebileceği gibi Tabiat’ın arz ettiği zorluklara rağmen çalışmak insana dayanmayı, direnmeyi öğretiyor. Çalışan insan doğadan “kopardığı” bir maddeyi ve kendi ömründen feda ettiği bir zamanla harmanlıyor. Emek ile ortaya çıkan “ürün” yerde bulunmuş bir taş gibi sıradan bir cisim değil. İnsanın emeğinin kristalleştiği, zamanın, tecrübenin ve becerinin elle tutulur, gözle görülür hale geldiği bir şey. Anlam yüklü her ürün.

Marx’ın 1844 Elyazmaları’nda açıkça ifade ettiği gibi üretmek demek sübjektiften objektife geçmek demek (Öznelden nesnele). İnsan-Marangoz’un evlatlarını doyurma arzusu, çok sevdiği babasından öğrendiği mesleği, ormana gidip en uygun ağacı seçtiği uzun yürüyüşler... Bütün bunlar bir Masa-Ürün’de toplanıyor. Marangoz yaptığı masayı sattığında biraz nasırlı ellerini, biraz yorgun gözlerini, biraz ömrünü satıyor müşterisine. Karşılık olarak aldığı para da bir kâğıt parçası değil, mânâ yüklü: **“Alın teri, helâl kazanç...”**

Oysa seri üretimle günde yüzlerce masa üreten bir fabrikada vida sıkın bir işçi bütün bu mânâ boyutundan yoksun. O yaşlı marangoz gibi sahip değil ürettiklerine. Baştan itibaren patrona ait bir fabrikada, patrona ait aletlerle, patrona ait malzemeyi işliyor. İşçinin sahip olduğu tek şey maaşı. Bunun için para, maaş, ücret kaybolan sübjektiviteyi, mânâyı sırtlanıyor. Bunun için düşük maaşlı insanlar yüksek gelirli “tabakanın” tükettiği sigaraları, içecekleri, kol saati ve parfümleri satın almak ve kullanmak istiyorlar. Birisi OL-amayanlar sahip OL-mak yolunu tutuyor. Geçim derdi değil “adam” olmak için para kazanmak gerekiyor. Marka fetişizmi kırılan onurları tamir ediyor. Artık yaptığı işten gurur duyan bir usta ve ona güvenen bir müşteri arasındaki insanî ilişki yok. Bunun yerine parasıyla BEN olmaya çalışan insanlar var. Ekmek almak için değil para için para istiyoruz. Yedikçe acıkmamız bundandır. Yine Marx’ın 1844 Elyazmaları’nda dediği gibi:

*“Ticaretin motoru insanlık değil bencilliktir. Fizikî duyularımız ve entelektüel yolla oluşan mânâlar yerine bir yabancılaşma var: SAHİP OLMAK [...] Özel mülkiyet bizi o kadar aptal ve dar kafalı yaptı ki bir cisime sahip olmadıkça kullanamıyoruz.” (1844 Elyazmaları, **Savurgan Zenginlik İle Sınai Zenginlik Arasındaki Ayrım, Burjuva Toplumda İşbölümü**)*

[...]

*“Bütün bu sonuçlar, şu gerekliliğe tabi bulunurlar: işçi, kendi emeğinin ürünü karşısında, sanki yabancı bir nesne karşısındaymış gibidir. [...] işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar **DIŞLAŞTIRIRSA**, kendi karşısında yarattığı **YABANCI, NESNEL** dünya o kadar güçlü bir duruma gelir; kendi kendini ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul bir duruma gelirse, kendine özgü o kadar az şeye sahip olur. [...] İşçi, yaşamını nesneye koyar. Ama artık yaşamın o parçası kendisinin değil, nesnenindir. Demek ki bu şekilde çalışma ne kadar artarsa, işçi o kadar nesnesiz (vasıfsız) hale gelir. O, emeğinin ürünü olan şey değildir. Öyleyse bu ürün ne kadar büyükse, işçi o kadar az kendisidir. İşçinin kendi ürünü içinde **YABANCILAŞMASI**, sadece emeğinin bir nesne, **DIŞSAL** bir varoluş durumuna geldiği anlamına gelmez. Aynı zamanda ürün emeğinin kendi **DIŞINDA**, ondan kopmuş, ona **YABANCI**, ve onun karşısında bağımsız bir güç durumuna gelen bir varlık şeklindedir.” (1844 Elyazmaları, Yabancılaşmış Emek)*

Tabi burada bir noktaya dikkat etmek gerek. Bu satırları eğer kapitalizmin değil modernitenin eleştirisi olarak okursanız daha çok istifade edebilirsiniz. İnsan tabiatındaki olumsuzlukların, bencilliğin aç gözlülüğün teknoloji ve kapitalizm yoluyla kurumsallaştığını, devlete ve dünya ticaretine hakim olduğunu çok net bir biçimde anlıyoruz Marx’ın kaleminden. Ancak bu felsefî çabayı ciddî biçimde perdeleyen bir etken var: Marx aynı zamanda bir devrimci. Daha sonraki bölümlerde detaylı biçimde gireceğimiz bir konu bu. Ama kısaca söylersek en çok ızdırap çeken sınıfın yani işçilerin devrim yapmasını istiyor. Hatta bu devrim ile kurulacak komünist düzenin kaçınılmaz bir son, insanlık için bir tür olgunlaşma olduğunu düşünüyor. Bunun yanında bizim Marx daha bir çok etken sebebiyle özel olarak Alman burjuvası ve genel olarak burjuva ile kavgalı. Nedir bu sebepler?

- Kuşaklar boyu haham yetiştirmiş dindar bir Yahudi aileden gelmesi,
- Ailesinin katlandığı yobaz protestan baskılar,
- Prusya’da hüküm süren siyasî baskı ve sansür,
- Fransız ihtilâlinin fikrî sonuçları,
- Vs.

Eserlerinde her fırsatta kâh “kapitalist” kâh “burjuva” olarak adlandırdığı zengin ve orta-zengin insanları suçluyor. Ona göre işçiler dışında hemen herkes işçilerin emeğini sömüren parazitlerdir. Tabi öz babasının avukat, kendisinin akademisyen ve gazeteci kimliği, hayatı boyunca çalışıp para kazanmış olması sebebiyle Marx’a da “parazit”, burjuva ve/veya rantçı denebilir. Kazanmayan ama para harcamayı seven bir insan bizim Marx. Güzel evlerde oturuyor, hizmetçi tutuyor, lüks yerlerde tatil yapıyor... Karısı Jenny soylu ve zengin bir ailenin kızı. Arkadaşı, yoldaşı Engels’in ailesi de varlıklı ve Marx için hiç de fena bir şey değil bu!

Yabancılaşmanın tarihî zemini

Evet, Marx’ın haklı olduğu noktalara geri dönecek olursak... Batı Avrupalılar 16cı asırdan itibaren evinin yolunu unutan çocuklar gibiler. Bilim ve teknolojiye ilerledikçe kendilerinden, özyetkin

uzaklaşıyorlar. Bu uzaklaşma ise ne yazık ki günümüze kadar artarak ve dünyaya sirayet ederek sürüyor. Tabiat onların gözünde sahip olunan bir “şey” haline geldi. Korkunç bir kavram karmaşasına balıklama dalıyorlar (dalıyoruz), kelimelerini kaybediyorlar (kaybediyoruz).

Meselâ **Ölüm** ve **Hayat** aynı bir Hakikat’in iki yüzü değil artık, ölüm çözülmesi gereken bir problem. 16cı asırdaki viraja kötü giren ve peşinden bütün dünyayı sürükleyen Avrupa bugün 21 asırda uçurumun dibinde(yiz). “**Değer**” denilince çalışkanlık, paylaşma, vefa değil kastedilen, doların japon yeni karşısındaki “değeri” anlaşılıyor. “**Mükemmellik**” eskiden insanın kendi kusurlarından arınması, fitratına uygun yaşaması, erdemle donanmasıydı. Avrupa’da da bu böyleydi. Bizdeki insan-ı kâmil gibi “parfait” yani kusursuz denilen Hristiyan din adamları vardı. Oysa bugün mükemmellik kelimesi performansı çağrıştırıyor. Mükemmel bir ev, mükemmel bir iş (yüksek maaş)... Mükemmel bir **kadın** ise erdemiyile değil 90-60-90 ölçüleriyle ön plana çıkan, insan olmadan önce dişi olan bir kadın.

Bu bağlamda Marx’ın çalışan insanların “yabancılaşması” konusunda yazdıkları bütün güncelliğini muhafaza ediyor. Meselâ Irak’ta, Afganistan’da binlerce bebek ölürken Tokyo, New York ve Londra borsalarında endekslerin “değerleri” yükseliyor. Peki, kim başlattı bu “ilerleme” adlı gerilemeyi? İnsanlar nasıl **YABANCILAŞTILAR** kendilerine? Neden unuttular insanlıklarını? Din, sanat, bilim ve felsefe niçin yardım etmedi onlara? Suçlu kim?

- Cennet’ten tapu satacak kadar dünyevileşen Vatikan?
- Hakikat ile Gerçek’i birbirine karıştıracak kadar aklını kaybeden bilim adamları?
- Sanat’ın varlık sebebi olan NE sorusunu unutup NASIL’da kendini kaybeden boyacı-sanatçılar?

Sanırım dinciler, bilimciler ve boyacıların hepsi suçlu biraz. Ancak bu “kaybolma” mevzusunu daha önceki yazılarımızda ele aldığımızdan burada ilgili referansları vermekle yetiniyoruz:

- [Çirkin Cumhuriyet ve Mânâ’sız Maneviyat](#)
- [Ayıp sanat olur mu?](#)
- [Zina da böyle bir şey işte...](#)
- [Bir pozitivizm eleştirisi](#) isimli e-kitap

Yabancılaşmanın psikolojik zemininde elbette Tabiat’a şekil verme çabası var, aletler, makineler ve fabrikalar yani. İnsan Tabiat’ı “kullanarak” ve ona şekil vererek hayatını devam ettiriyor. En eski yaşam biçimlerinde doğadaki meyveleri toplamak, hayvanları avlamak suretiyle yapılıyordu bu. Sonra insan zekâsını “kullanarak” aletler yaptı.

Bir ucu beşerî, diğer ucu Tabiat’ın zorluklarına dönük Tabiat parçacıklarıydı bu aletler. Tabiat ile arasına **kısa bir “mesafe”** koydu insan alet kullanarak. Baltanın sapı ele göreydi, keskin yeri ise tabiatı dönüştürmek içindi. Maşanın sapı tutmak içindi, diğer ucu ise “tutulmaz” ateşe göreydi... Aletler ve makineler eskinin imkânsızlarını mümkün kıldı. Daha uzağa, hızlı gitmenin, hatta uçmanın yollarını keşfetti insan.

Buhar makinesinin icadından itibaren doğaya olan bağımlılık gözle görünür olmaktan çıktı. O kısa mesafe büyüdükçe büyüdü. İnsan ekmeğini çıkardığı Tabiat’ı artık alınıp satılabilen bir mal gibi görüyor. Uzaya gidebilen, nükleer silahlarla şehirleri haritadan silebilen bir insan var şimdi. Hatta hayvanların, bitkilerin ve insanların genetik kodlarıyla “oynayabilen” bir insan.

Dünya ölçeğinde düşünecek olursak insan kendi gözünde kısmen “tanrılaştı”. Dünyadaki hayatı yok edebilir, uyduları ve internetiyle herşeyi görebilir, borsalarıyla herşeye sahip olabilir... Ama dedik ya

bu tanrılaşma sadece “kısmen” gerçekleşti. Tanrısal adaletten, tanrısal iyilik ve merhametten eser yok. Bunun için daha hızlı ve daha ucuza üretiyor ama üretileni adilce paylaşmanın yollarını bulamıyor.

Belki de işçinin mesleğine, vatandaşın devlete yabancılaşması / uzaklaşması bir gölgeler ve yansımalar manzumesinden ibaret? Belki de daha “derin” bir kırılmanın, yırtılmanın yüzeyden hissedilen neticeleri? Zihinlerimizde Hakikat ve Gerçek’in birbirine karışmasından dolayı yaşadığımız dünyayı, bedenlerimizi, “ötekileri” anlamlandıramıyoruz... Kim bilir?

Dipnotlar

1° Aslında buharlı makineden çok yelkenlerini kullanmış, sadece rüzgâr kesilince buhar devreye girmiş ama yine de insanlığın gururu (kibiri?) okşanmış bayağı.

2° Yani iaşenizi veren Tanrı yerine maaşınızı veren bir patron çıkıyor ortaya. Ara sıra depremler, su baskınları olunca patronların ve kralların da bir Sahibi olduğu hatırimıza geliyor. Bir de cenazeler ve mezarlık ziyaretleri kaldı dededen yadigâr, bize Tanrı olMAğığımızı hatırlatacak. Ama yetmiyor.

Tavsiye okuma

(tr.) [Hristiyanlığın Özü \(Ludwig Feuerbach \)](#)

(tr.) [Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu \(Friedrich Engels\)](#)

(tr.) [İnsanlık Durumu \(Hannah Arendt\)](#) - Orijinal Metin: (ing.) [The Human Condition](#)

(ing.) [Marx: A Life \(Francis Wheen\)](#)

(ing.) [Love, Death, and Revolution in Central Europe: Ludwig Feuerbach, Moses Hess, Louise Dittmar, Richard Wagner\(Peter C. Caldwell\)](#)

(ing.) [Bruno Bauer and Karl Marx: The Influence of Bruno Bauer on Marx’s Thought \(Zvi Rosen\)](#)

(ing.) [Moses Hess: Prophet of Communism and Zionism\(Shlomo Avineri\)](#)

(tr.) [Gulag Takım Adaları \(Alexander Soljenitsin\)](#)

(tr.) [Rusya Nasıl Kurtulur? \(Alexander Soljenitsin\)](#)

Hiç kimsenin Tiranlığı: Marx, Arendt ve Bürokrasi

“Baskı rejimlerine artık bir yenisi eklendi, belki en müthiş olanı: Bürokrasi. Son derecede karmaşık bir bürolar arası sistemin gücü. Ne biri, ne en iyisi, ne küçük bir azınlık ne bir çoğunluk... Kimse sorumlu tutulamaz. Bu sisteme “Hiç kimsenin tiranlığı” denilebilir.” (Şiddet Üzerine, Hannah Arendt)

Makine mi İnsan’a uyacak yoksa İnsan mı makineye?

İnsanların yaptığı ve insandan bağımsız bir işleyiş temposu olan şeylere “makine” dersek makas ya da çekiç gibi aletleri bir dikiş makinesinden ayırd etmiş oluruz. Basit bir marangoz atelyesi de yine bu tempo, bu “kolektif zekâya” sahip olMAdığı için bir fabrikadan ayrılır. Bilmem katılır mısınız ama aynı kriteri insanlardan oluşan ama insanlığını ARTIK kaybetmiş organizasyonlara da uygulayabiliriz gibi geliyor bana: Devletler, ordular, büyük şirketler, Borsa... “**Makine**” kavramının sınırlarını bu şekilde “**mekanizmaya**” doğru genişletmek istiyorum. Zira Marx’ın eserlerinde merkeze aldığı YABANCILAŞMA olgusu sadece 1800’lerin değil 2000’li yılların sorunlarını tahlil ederken de işimize yarayacak. Bunun sebebine gelince: Bir “**mekanizma**” içinde “**rol**” alan insan, “gerekeni” ya da elinden geleni değil kendisine söyleneni yapıyor. Komutan, mühendis, ustabaşı, başhekim, siyasetçi, gazeteci... müşteri. Roller insanları kapsıyor, kapatıyor, kuşatıyor.

Sadece işçinin sömürülmesi değil dünya barışı da sıkı sıkıya yabancılaşma mefhumunun idrak edilmesine bağlı. Çünkü Marx “azıcık” yanıldı. Kapitalizm çıkmeyecek Marx’ın dediği gibi, **Liberal Totalitarizm**’e evriliyor. Bu evrilme “yabancılaşma” üzerinden gerçekleşiyor.

Şimdi müsadenizle biraz açayım: Kılıçla ya da bıçakla bir insan öldürmek zorunda kaldığınızı farz edin. Tehdit altında olsanız bile hem karar vermek hem de uygulamak oldukça zor. Çünkü birebir sorumlusunuz ve o insanı öldürürkenki fizikî yakınlığınız, taşıdığınız sorumluluğu madden temsil ediyor: Bıçağı tutan eliniz, kan, çılgınlıklar... Meşru müdafaa söz konusu olabilir, belki yerden göğe kadar haklısınız. Ama yaptığınızdan mes'ulsünüz. Peki, bir tabanca ile aynı işi yapacak olsanız? Bu biraz daha kolay. Çünkü suç biraz da tabancanın, merminin(!) ya da bu "korkunç" aleti yapıp size verenin. Değil mi? Uzun namlulu bir tüfeğin dürbününden bakıyor olsanız belki cinayet işlemek daha da kolaylaşacak. Gelin şimdi fikrî mesafeyi biraz daha arttıralım. Tek kişi değilsiniz tetiği çekecek olan. İdama mahkûm edilmiş bir suçluyu kurşuna dizeceksiniz. 5 ya da 10 kişiden oluşan bir manga bu. Komutan sayıyor: **"1, 2, 3, ATEEEŞ!"** PAT! PAT! Silahlar patladı. Bir insan bedeni cansız yere düştü. Ne oldu? Herkes suçlu. Ya da hiç kimse suçlu değil. Çünkü artık öldüren bir insan yok. Bir mekanizma (?=makina) var. Makineleştiniz. Mahkemeden biri gelip yanlış kişinin idam edildiğini söylese bile ne gam? Evinize gidip çocuklarınızla oynayabilir, bahçede mangal yapabilirsiniz. Çünkü siz kimseyi öldürmediniz. Mekanizma yaptı bunu. **"ATEEEŞ!"** diye bağırın komutan da emir kulu değil mi? Terfi bekleyen bir onbaşı ya da her neyse? Ona idam emrini veren hâkim? Muazzam bir hukuk makinesinin dişli çarklarından biri sadece. **"Ben yapmasam bir başkası nasılsa yapacaktı benim yerime?"** diyebilir. O halde hâkim beyi ve komutanı da davet edin mangal partisine. Şiş kebab yapın: Bir mahkûm, bir vicdan, bir defne yaprağı, bir de domates. İnsanlara ve vicdanlara ihtiyacı yok "modern" devletlerin. Teknoloji sayesinde kurulabilen bütün mekanizmalarda görülebilir bu **MESAFE** sorunu: Bürokrasi, Emir-Komuta zincirleri...

Özetle makinelerin ve fabrikaların Tabiat ile insan arasına koyduğu mesafe bir yabancılaşma doğurdu. Ama yapay makinelerin yanı sıra yapay organizasyonlar da bir yabancılaşma meydana getiriyor. Totaliter rejimlerde ve ulus-devletlerde bürokrasiydi bunun adı. Binlerce büro, karmaşık formaliteler, imzalar, damgalar, karar veremeyen karar mekanizmaları sorumluluğu parçalayıp bölüyordu. Ne hiç kimsenin ne de herkesin suçlu/sorumlu tutulamadığı bu sorumluluk değirmenleri nice katliamı, tehirci, soykırımı mümkün kıldı. Çünkü sorumluluklar öğütüldü, unufak edildi!

Bir soruyla başlamıştık: **"Makine mi İnsan'a uyacak yoksa İnsan mı makineye?"** Neden insanlar daha "insanî" mekanizmalar kuramadılar? Yani bürokrasinin, orduların birazcık olsun biz insanlara benzemesi mümkün değil miydi? Neden biz makinelere ve mekanizmalara uyum sağlama gayretindeyiz ve neden tersi olmuyor? Hannah Arendt'ten dinleyelim:

*"Makina ile alet arasındaki en önemli fark belki de **"Makine mi İnsan'a uymalı yoksa İnsan mı makineye?"** şeklindeki soru etrafında bitmeyen tartışmalarda saklı. [...] Eğer insan karşılaştığı her yeniliği ve ürünü yarınina dahil ediyorsa, insanların makinelere icad edildikleri andan itibaren uyumlu olduklarını söyleyebiliriz. Makineler geçmiş zamanların basit aletleri kadar hayatımızın ayrılmaz birer parçası oldular. Bizce ilginç olan bu uyum sorusunun hâlâ sorulabilmesidir. Aletlere uyum sağlamamız hiç söz konusu oldu mu? Bari ellerimize de uyum sağlayalım!"*

Makinelerin durumu ise farklı. Aletler elin hizmetçisi iken makine insanın kendisine uymasını bekliyor. Vücut ritmini ona ayarlamasını, hareketlerini mekanikleştirmesini.

Bu elbette insanın makineye hizmet etmesi demek değil. Ama çalışma süresi boyunca mekanik süreç vücudun ritmine ikame ediliyor. En gelişmiş, en hassas bir alet bile elin hizmetindedir. Ne onu yönetir ne de yerini alabilir. Oysa en basit bir makine bile bedensel çalışmayı “güdebiliyor” ve hatta tamamen insan emeğinin yerini alabiliyor.” ([İnsanlık Durumu - Hannah Arendt](#))

Modern Devlet ve vicdanın kamusallaştırılması

Duymuşsunuzdur, Hannah Arendt için “gizli bir marxist” denilir. Ünlü marxist Rosa Luxemburg’a hayran olduğunu da biliyoruz. Ne var ki [Totalitarizmin Kökenleri](#) adlı eseri yayınlanınca marxist ve daha genel olarak “sol” cenahta kıyamet kopmuş. Sosyalist rejimleri “ilerici” kabul eden bu insanlar Nazi Almanyası ile Stalin Rusyası arasındaki benzerliklere işaret edilmesinden rahatsız olmuşlar.

Aslında *Anti Semitizm, Emperyalizm ve Totaliter sistem* adlı 3 ana bölümden oluşan bu eser çok başarılı bir soyutlama sunuyor. Bir diğer deyişle Arendt bu eserinde Marx’ın “yabancılaşma” kavramını oldukça çarpıcı bir şekilde kullanıyor. Sağcı, solcu, ırkçı vs hangi ideoloji ile yola çıkarsa çıksın totaliter rejimi rahatsız eden şey devletin “işine karışan” vicdan sahibi, özgür insanlar. Totaliter liderin rahat etmesi için bu insanları bir şekilde susturmak ve politikanın dışına itmek gerekiyor.

Geçen iki bölümden hatırlayacaksınız, endüstrileşme, makineleşme, işbölümü ve uluslararası ticaretin gelişmesinden bahsetmiş, özellikle buhar makinesi üzerinde ısrar etmiştik:

- [İnsan’ın kendine yabancılaşması\(1\): Kapital’i anlamak](#)
- [Marx ve İnsan’ın kendine yabancılaşması \(2\): Makineleşmek](#)

Bu bölümlerde bir sorun olarak sunmuştuk yabancılaşma kavramını. Oysa kendine yabancılaşmış insan yığınlarını bir amaç değil de araç gibi gören « modern » devlet için yabancılaşma bir sorun değil bir imkândı. Köklerinden, geleneklerinden, topraklarından ve inançlarından kopmuş insan yığınlarına ihtiyaç duydukları maneviyatı üretmek suretiyle devlet onlardan her şeyi bekleyebilirdi. Ölümünden sonra gelecek bir Cennet ve Cehennem yerine yeryüzünde “mutluluğu yakalamak” icab ediyordu. Peki Modern Devlet ne verecekti bu insan yığınlarına?

A) Gerçekleşmesi muhakkak olan zaferlerin, gelecek güzel günlerin kehanetleri: Naziler biyoloji kanunları gereği üstün(!) Alman ırkının zaferini vaadediyorlardı, Komünist rejimler ise marxist bir determinizm neticesinde insanlığın geliştikçe Komünizme doğru gideceğini savundular.

B) Irk / sınıf / tarih kökenli bir kibir: Kendisine saygısını yitirmiş “vasıfsız” işçiler asla kaybetmeyecekleri bir teselliye ihtiyaç duyuyorlardı. Üstün(!) ırklar, ataların kanıyla sulanmış kutsal(!) topraklar, uğrunda akan kanlar ile şereflenmiş(!) bayraklar, proleterya diktası...

C) Bütün krizleri, askerî mağlubiyetleri, açlığı üstlenecek günah keçileri yani “iç düşmanlar”: Bu sayede bir türlü gelmeyen zaferin gecikmesi açıklanabiliyor, halka yapılan baskı meşrulaştırılıyor, devletin kötü idaresinden kaynaklanan sorunlar unutturuluyordu. Nazilerin başlıca iç düşmanı Yahudilerdi. Çok bilinmez ama Yahudi avı komünist Rusya’da da yapılmıştı. Bunun yanında burjuva sınıfının yok edilmesi adına “Kulak” (кулак) denilen toprak sahiplerine büyük eziyet edildi. Orta Asya

kökenli Türkler de de bu “iç düşman” temizliğinde paylarına düşen zulmü aldılar. Naziler gibi komünistlerin de çalışma (=çalıştırarak öldürme) kampları vardı.

Modern devletin alternatif maneviyatı bunları vaad ediyordu. 1900’lerin özelliği ise zulmün endüstrileşmesi oldu. (Bkz. [Türkiye’nin Ulus-Devlet Sorunu](#)) Yani ortaçağdaki gibi zalim bir derebeyin ya da toprak ağasının kaprisleri değildi halkı ezen. Devlet bütün ağırlığıyla insanların üzerine çullanıyordu. Cumhuriyet Türkiye’sinde de durum bundan farklı değildi tabi:

“... Mustafa Kemal, Kastamonu’daki konuşmasında ‘Bu serpuşun adına şapka denir’ şeklindeki meşhur ilanını yaptıktan hemen sonra [...] aşağıdaki sözleri sarf etmişti:

*‘Keskin bir gerçek olarak söylüyorum [...] İsterseniz bildireyim ki bu kadar yüksek ve önemli bir sonuca ulaşabilmek için gerekirse bazı kurbanlar da verelim. Bunun önemli yoktur. ... Şapka Kanunu’nun yürürlüğe konma sürecinde ve sonrasında Kayseri, Sivas, Maraş, Rize, Giresun ve Erzurum başta olmak üzere [...] isyanlar sonucunda binlerce kişi tutuklandı. Tutukluları yargılamak üzere ilgili bölgelere gönderilen gezici İstiklal Mahkemeleri, (içlerinde ulemanın da bulunduğu) çok sayıda insanı **şapka kanununa muhalefet gerekçesiyle idam etti.**’ (Üç Büyük Devrim, Naşit Hakkı Uluğ)*

Peki ama devlet denilen şey insanlardan oluştuğuna göre “zalim” kanunlar doğrultusunda idam kararı veren hakimler, kararı uygulayan cellatlar neden itiraz etmediler? Vicdan sahibi özgür insanlar neredeydi? Neden devlet “**makinasına**” karşı kimse direnemiyordu? Meselâ 1938 [Dersim katliamında](#) veya 1993 [Özalp katliamında](#) neden diren(e)medi tetik çekenler ya da “öldür” emri veren komutanlar?

1920’lerin totaliter rejimleri ulus-devlet formatında kuruldu. Bir insan topluluğunu diğerlerinden ayırdılar “ulusal” sınırlar ile. Bu sınırlar hem dışarıdan gelecek saldırılara bir direniş hattıydı hem de içeride devletin baskı yapacağı “yetki” alanını belirliyordu. Meşruiyetini Gök’ten alan “eski model” iktidarlar “Tanrı’nın gölgesi / Halifesi / Kılıcı / Kırbacı” idi. Yeni iktidarlar ise çağın modasına uygun bir maneviyata (mânâ ile donatmaya, içini doldurmaya) ihtiyaç duydular: “Rasyonalite”. Hatalı bir tercüme ile dilimize “akılcılık” olarak geçmiş olsa da özünde akı (fr. *raison*) değil zekâyı (fr. *intelligence*) yücelten, ilâhlaştıran bir maneviyattı bu.

Rasyonalite yani analitik zekâ üzerinden pozitif bilimlerin ilâhlaşması, modern devletin Tanrı ile ilişkisini kopararak onu soğuk bir mekanizma haline getirilmesidir. Teknik’in devlet yapısına nüfuz etmesidir söz konusu olan. Devlet makineleşmekte, bürokrasiyle endüstrileşmekte, fabrikalaşmaktadır... Devletin var olma sebebi olan insanlardan soyutlanmasına marxçı perspektiften bakınca bu çok net bir **YABANCILAŞMA / UZAKLAŞMA** sürecidir.

Bir karınca yuvası ya da arı kovani gibidir artık modern devlet. Yetkisi son derecede sınırlı küçücük “böcek-memurlar” gözlerini kaparlar ve vazifelerini yaparlar. Zekâ yerini “kollektif zekâyâ” bırakır. Vicdan toz zerrecikleri gibi atomize vaziyettedir. Ahlâkî endişe taşımayan böceklerin işlettiği kocaman bir sistem... Böyle bir sitem içinde meselâ bir soykırım yapmak çok kolaydır. Bu diğer “teknik” işler gibi küçük parçalara bölündüğünde artık kimsenin hiç bir şeyden sorumlu tutulamayacağı kesindir. Özetle “modern devlet” sahip olduğu teknik-bürokratik yapı sayesinde yukarıdan verilen **emir** ile o emiri icra eden **memur** arasına bir mesafe koymuştur. Emirlerin ahlâken hatalı/kirli/kusurlu olması memur için bir endişe kaynağı olamaz. Zaten memur da “teknik” sebeplerle kendi eylemleri ile o eylemlerin ahlâkî sonuçları arasına mesafe koyar. Bir soykırım emrini telgrafla başka bir büroya iletme kadar masum(!) bir işin neresi “kötü” olabilir ki zaten?

Bürokrasi bu bağlamda devlet kaynaklı şiddeti kamufle eden bir yapıdır. Eski tiranların şiddetini taşıyan unsurlar onların askerleri, zindanları, zicirleriydi. Modern devlette ise bu şiddetin taşıyıcısı bürokrasi oldu, renksiz ve kokusuz:

*"[...]şahsa/hanedana biat etmeye dayanan feodal düzenlerdekinin tersine modern devlet makinası, tıpkı endüstriyel bir makine ya da bir fabrika gibi kişisellikten arınmıştır. Bürokratik bir mekanizma onu denetlemesini bilen herkesin elinde kolaylıkla çalışabilir. Düşman bir ülkeyi işgal ettikten sonra **rasyonel** düzene sahip bir **memurlar sistemi** pürüzsüz işlemeye devam edebilir. Müdürlerin değiştirilmesi yeterlidir. Kalan memur ordusu çalışmaya devam edecektir. Zira bu herkesin çıkarınadır, en başta da düşmanın." (Weber, Sosyoloji Yazıları)*

Özetle siyaset tarihinde yer alan oligarşik, mutlak, monarşik, yönetim biçimlerinin yerini alan bürokrasi etkili ve yetkilidir ama sorumlu değil. Çünkü bürokratik devlet tabiatı icabı kurucularına, halkına ve maksadına **YABANCILAŞMIŞTIR**. Arendt'in bürokrasiyi nitelerken "hiç kimsenin tiranlığı" demesi de bu yüzden çok isabetli.

Müslümanca bir perspektifte Marxçı yabancılaşma

Şeyleştirmeden bahsettiğimiz Müslüman Marx yazısının sonuç kısmında Karl Marx'a ve marxistlere "**referans nedir?**" diye sormuştuk. Yani:

1. İnsan bir şey değilse, eşyaya dair değilse,
2. İnsan hak sahibi ise, adalet ve iyilik insan için bir ödev ise,
3. İyilik, adalet, hak tek başına birer değer ise,
4. Bu insanî değerler para, kâr, ünvan, güç ile değiştirilemez ise,

Şey olMAyan insan nedir? demiştik. Ne yazık ki Marx'ın eserlerinde ve marxist çizgiye sadık yorumcularda bu konuda bir cevap bulamamıştık.

Aynı şekilde, yabancılaşma konusundaki tahlillerde Marx yine çok haklı:

1. Yabancılaşmanın olumsuz sonuçları ve insanın kendinden uzaklaşması,
2. Bunun başta toplumsal dayanışmayı ve sonra aileyi yıkması,
3. Kadını erkekleştirmesi,
4. Çocukların alınıp satılması

vb konularında yerden göğe kadar haklı. Ancak yine kaçınılmaz bir soru geliyor: **YabancılaşMAmış insanın referansı nedir?** Bu eleştirilen olgu yani **yabancılaşma** eğer bir bozulma, bir uzaklaşma, bir çözülme ise (ki bizce de öyle) **DOĞRUSU** nedir? YabancılaşMAmış, kendinden uzaklaşMAmış insan nasıldır? Kendine **yakın**, **şuurlu**, kendini **bilen** insan nasıl olmalıdır?

Ailesine ayıracak vakti olan kadın, evine ekmek getiren baba, şefkat gören ve ana-babaya saygılı bir çocuk... Burjuvayı ve kapitalizmi suçluyoruz bu şemayı bozmakla. Ahlâkî dayanak nedir? Bu şemanın ontolojik zemini nedir? Althusser'in tabiriyle "**pratik hümanizmin**" kaynağı nedir? Olanı değil olması gerekeni gösteren bir mihenk noktamız var mı? Tamamen seküler ve/veya pozitivist ve/veya rasyonalist zeminde Marx'ın "iyi aile" tasavvuru hangi fikrî ve vicdanî temele dayanır?

Evet Marx yakınmalarında haklıdır. Yabancılaşmanın mümkün kıldığı zulmün önündeki tek engel kendine **yabancılaşmamış** insandır. Ama Marx'ın cevapsız bıraktığı sorulardan biri de bu

yabancılaşmamış insanın kim olduğudur. Gerek Marx'ın kitapları gerekse marxist siyasî tecrübeler ispat etti ki Marx'ın parmakla gösterdiği suçlular(!) ve önerdiği çareler(!) geçersizdi. Çünkü işler görüldüğü kadar kolay değildi. Marx'tan bu yana geçen 150 yıl gerçek suçlunun burjuva, kapital ya da teknoloji olmadığını gösterdi.

Marxçı fikirlerin dogmalaşmış hali yani marxizm de **insanı şeyleştiren ve kendine yabancılaştıran** rejimler doğurdu. Temel sorunu tarif etmesi, "yabancılaşma" şeklinde kavramsallaştırması isabetliydi. Ama çözüm yöntemi yanlıştı. Bu sebeple **Filozof Marx büyük bir zafer kazandı Devrimci Marx'a karşı**. Neden böyle oldu? Sıkı bir Marx okuyucu olan Hannah Arendt sorunun (=çözümün) sistemde değil İnsan'da olduğunu teşhis etmişti. Bu büyük düşünür parmağını tam yaranın üstüne basmış ve şöyle demiştir: **"İnsan determinizme maruz kaldığını bilemediği takdirde, özgür olamaz çünkü kendisini determinizmden kurtarma çabasının başarısızdır onu özgür kılan."**

Bir başka deyişle Tabiat bilimlerinden aşına olduğumuz Sebep-Sonuç zincirlerini "koparmak" ile gerçek özgürlüğe erişilebilir. Ne var ki Arendt'in kasdettiği determinizm iki farklı seviyede anlaşılabilir. Serbestlik ile cismî zinciri kırmak ve Özgürlük ile hayvanî/nefsanî zinciri kırmak. Açalım biraz bu mevzuu:

*"Cansızların "ölüme" yani aşınmaya, eskimeye direnemediklerini, canlıların ise beslenme, üreme vb yoluyla bir parça olsun Can'ı muhafaza ettiklerini, "ölüme" direndiklerini söyledik. Kuş bu yolla **SERBEST** oldu Zaman eksenini üzerinde, taşın **MECBUR** olma halinden kurtuldu, "üst kata" geçti. İçine CAN SOKULMUŞ, canlı madde oldu. İnsan da ancak benzeri şekilde bir "üst kata" geçebilir. Yani önceki paragrafta anlattığımız, ekonomistlerin fayda fonksiyonundan kurtulabildiği ölçüde "ölüme" direnebilir. Çünkü kuşlar için taşlar gibi MECBUR olmak "aşağılık" bir durumdur. İnsan için aşağılık olan ise kuşlar gibi **"hayvaniyet yasasına"** yani ekonomistlerin fayda fonksiyonuna MECBUR olmak, hayvanlar gibi yaşamaktır.*

*İnsan'ın fayda fonksiyonundan kurtulması elbette yemeden, içmeden, barınaktan ve cinsel hazdan vazgeçmesi demek değildir. Zaten kuşlar da canlı bile olsalar bedenleri itibariyle cansız cisimler gibi fizik kurallarına tabidirler. Kanat çırpmayan kuş taş gibi düşer yere. İnsan da bedeni itibariyle taş, nefsi itibariyle de hayvan gibidir. Yani **"alt kattakilerin"** kanunlarından tam anlamıyla kurtulmuş sayılmaz. Ama aynı İnsan aç kaldığı zaman çalışıp kazanmak ister. Çaldığı zaman duyduğu rahatsızlık ve yakalandığı zaman hırsızlıkla suçlanması bunun için bir mânâ taşır. Aksi takdirde yakalanmayacağını bildiği müddetçe çalmak, öldürmek, tecavüz etmek **"hayvaniyet yasasına"** aykırı değildir. Hayvan gibi yaşamayı ÖZGÜRCE seçen, **haz/ızdırıp = ödül/ceza** sisteminden başka sınır tanımayan insanlar biyolojik olarak yaşasalar da onları İnsan yapan Mânâ'dan koptukları için ölmüş gibidirler. Tersine, ekonomik çıkarlarına aykırı olmasına rağmen ekmeklerini paylaşmış olan insanlar biyolojik olarak ölmüş olsalar bile mânânen yaşıyorlardır. Çünkü İnsan'ın Mânâ'sından kopmak yerine ekonomistlerin fayda fonksiyonundan kopmayı ÖZGÜRCE tercih etmişlerdir." ([Zaman Nedir?](#) Kitabı, **"Hayvan Serbesttir, İnsan Özgürdür"** isimli bölüm)*

Müslümanca bir perspektifte Marx'ın özlediği insan "sınıf bilinci" ile donatılmış işçi değil kendisi olma şuuruyla donatılmış insandır. Kendine **yabancılaşmamış** insan nereden geldiğini ve nereye gittiğini bilen insandır. Yani öleceğini bilen insandır. Ölerken onu Yaratan'a döneceğini bilen, yaratılmasının maksadını bilen, o maksada uygun yaşayan insan kendine **yabancılaşmamıştır**.

Ancak bu sayede yani “kendi” olabilmesi sayesinde paradan, ünvandan, lezzetli yemeklerden ve cinsel hazlardan daha üstün “değerlerin” varlığını bilebilir. Aslında kendini bilen insan için de fizikî beden tıpkı cansız cisimler gibi determinizme tabidir. Yanabilir. Kırılabilir. Bir de nefsi vardır ona yediren, içiren. Bu nefis de determinizme tabidir. Acıkır, ağzı sulanır, korkar, eşyayı arzular, elde edemezse öfkelenir... Ama bu iki determinizm dışında, daha hakikî, daha kalıcı bir ‘Ben’ vardır. Bu kalıcı ‘Ben’ yok edilemez olduğunu bilir.(1)

Sonuç

Rachel Corrie, Hrant Dink, Furkan Doğan gibi insanların sayıca çok olduğu bir ülkede baskıcı siyaset yapmak zordur. Çünkü bu tür insanlar ölüm tehdidi karşısında dahi adaleti savunurlar. Komünist, faşist, liberal ya da demokratik bir rejim olsun fark etmez onlar için. Sindirilmezler. Elleriyle durduramadıkları zulmün önünde dilleriyle dururlar. Onu da yapamazlarsa kalpleriyle direnirler. Rachel, Hrant ve Furkan gibi insanlar İyilik’in sadece özlenen, masallarda, Hollywood filmlerinde anlatılan bir his olmadığını yaşayarak yaşaTarak gösterirler. Sadece onlar mı? Zulüm karşısında sesini yükseltebilen milyonlarca isimsiz kahraman ve aramızda yaşayan, sadaka ile, hilm ile hayatımızda İyilik kıvılcımları uyandıran nice insan var. Bu insanların gerçek oluşları Azizlerin, Evliyaların birer efsane olmadığının ispatıdır. İyilik erişilmez bir ideal değildir.

İnsanın dünyadan daha üstün değerler uğruna nefesine sınır koymayı öğrenmesi elbette devlet eliyle, bir ideoloji ya da millî eğitim ile standart bir süreç olamaz. Dinlerin ve diyanet gibi kurumların rolü de bu “savaşta” son derecede sınırlıdır. Devlet mekanizmaları gibi din ve dinsel kurumlar, cemaatler İyilik’e erişmeyi kolaylaştırabilir. İyilik’in varlığı, mümkün ve gerekli oluşu konusunda insanları uyandırabilir.

Adaletin işlediği bir devlet, evlâtlarına şefkat gösteren bir baba, fakirlerin dertlerine koşan bir dernek insanların kendi içlerindeki iyiliği hissetmelerini kolaylaştırır. Bu sayede hayata hergün, yeniden yansıtımlarını umabiliriz. Ama bu bir umuttur. Netice değildir. MUTLAK İyilik’in insanlarda tezahürü garanti edilemez. Bilim de yapamaz bunu. Nihaî karar ve eylem yine de İnsan’dadır. Tek tek insanlarda, her bir insanda...

Soljenitsin’in dediği gibi:

« Ah keşke her şey o kadar basit olsaydı. Bütün kötülükleri içi kararmış birileri yapsaydı ve bütün mesele onları bulup yok etmekten ibaret olsaydı. Ne var ki İyi ile Kötü arasındaki çizgi her insanın kalbinden geçiyor. Kim kendi kalbinin bir parçasını yok etmek ister? »

Dipnotlar

1° Yok edilebilen bedenimizi tehdit edebilecek fırtına, deprem vb dış olaylar aslında daha içerilerden olup biten bir şeyleri bize haber verir. Bir başka deyişle korku veren müthiş olaylar “Ben kimdir?” sorusuna cevap arayanlar için iyi bir fırsattır. İlgilenen okurlarımız için faydalı linkler verdiğimiz bir alıntı ile yardımcı olmaya çalışalım. [Derin Göz kitabı](#), Seni Yaratan’ın resmini yapabilir misin William? isimli bölümden:

“Ama onu en çok etkileyen kitaplardan biri [Edmund Burke](#)’nin yazdığı “*Müthiş ve Güzel kavramlarının kökeni üzerine felsefî bir sorgulama*” oldu. (*A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*). Diderot ve Kant’ı da etkileyen bu kitapta Burke “Müthiş” (=Sublime) denen şeyin [Güzellik Matkabı](#) gibi estetik bir “değer” olduğunu savunuyordu. İnsana **korku** veren ama aynı zamanda ilâhî bir saygı, bir hûşû uyandıran olaylara bakışlarını çeviren Burke için doğanın yıkıcı gücü bir [Korku matkabı](#) idi. Etten, kemikten yapılmış beşeri öldürebilecek güçteki doğa içimizdeki İnsan’ı ortaya çıkartıyordu metafizik bir **korku** yoluyla. Bir başka deyişle en büyük fırtınanın, depremin, yangının yok edemeyeceği bir “*Ben vardı Ben’den içeri*”. Kant’ın da Yargı Gücünün Eleştirisi (Alm. *Kritik der Urteilskraft*) isimli kitabında desteklediği bu yaklaşımın Haşyet(1) ile paralelliği dikkate değer:

“HAŞYET:

Korku anlamına gelen ve Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayette geçen “Havf” ile eş anlamlı bir kelime. Eş anlamlı olmalarına karşılık, literatürde havf daha çok maddi olan, gözle görülür sebeplerden kaynaklanan korkuyu; haşyet ise saygıdan doğan, ümide yönelik, yüceltmeyle birlikte bulunan bir korku duyma durumunu anlatmak için kullanıla gelmiştir. Havf, dünyevî bir korku; haşyet uhrevî ve ilahî bir korku anlamını yüklenir olmuştur. Bu anlam yüklemesinin “gönül alçaklığı, boyun eğme, itaat” biçiminde duyulan duyguyu anlatmak için Arapça’da kullanılan ve haşyet kelimesiyle ise gerek kök, gerek manâ bakımından aralarında hiçbir bağ bulunmayan huşû’ ile haşyet arasındaki ses benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Kur’ân-ı Kerim, haşyet ve havf kelimelerini, birçok âyetlerde birbirleriyle eş anlamlı olarak almıştır. Kur’ân’da Allah’tan korkmanın gereği vurgulanırken, haşyet sözcüğü kadar havf kelimesi de kullanılmış; insana ait bir endişenin anlatımında ise kimi yerde havf denirken, kimi yerde haşyet denilmiştir.” (Sadık bir dostumuzun [yorumundan](#))...

Tavsiye okuma

(tr.) Hristiyanlığın Özü (Ludwig Feuerbach)

(tr.) Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu (Friedrich Engels)

(tr.) İnsanlık Durumu (Hannah Arendt) - Orijinal Metin: (ing.) The Human Condition

(ing.) Marx: A Life (Francis Wheen)

(ing.) Love, Death, and Revolution in Central Europe: Ludwig Feuerbach, Moses Hess, Louise Dittmar, Richard Wagner(Peter C. Caldwell)

(ing.) Bruno Bauer and Karl Marx: The Influence of Bruno Bauer on Marx’s Thought (Zvi Rosen)

(ing.) Moses Hess: Prophet of Communism and Zionism(Shlomo Avineri)

(tr.) Gulag Takım Adaları (Alexander Soljenitsin)

(tr.) Rusya Nasıl Kurtulur? (Alexander Soljenitsin)

Kötülük'ün zıddı iyilik değildir...

Sunuş: Kırmızı gezegen Marx'ı konu alan bu yazı dizisinde iki temel kavram üzerinde durduk şimdiye kadar: [Seyleştirme](#) ve [Yabancılaşma](#). Bu bölümde Arendt'in bir kitabından çokça istifade edeceğiz: [Kötülüğün Sıradanlığı](#). Hannah Arendt sıkı bir Marx okuyucusu. Ama 150 yıl öncesinden gelen fikirlerle yetinmiyor. Marxçı kavramları alıp Sokrates, Kant, Jaspers gibi diğer filozofların mirasıyla harmanlıyor; içinde yaşadığı çağın dertlerine çare arıyor.

Bu bağlamda **Kötülüğün Sıradanlığı** oldukça ilginç bir kitap. Neden? 1961 senesinde **The New Yorker** gazetesi adına bir mahkemeyi izlemeye gönderiliyor Arendt. Yahudi soykırımında etkin bir rol oynamaktan suçlanan Yarbay Adolf Eichmann'ın İsrail'de yargılanması söz konusu. Sanık yarbay [Einsatzgruppen](#) denilen birimlere ve gaz odalarına azami sayıda Yahudiye en az zamanda ve en ucuza sevk etmekle görevli ve mesleğini başarıyla icra etmiş bir Nazi subayı. Fakat mahkeme heyeti bütün çabalara rağmen aradığı **“insanlık dışı canavarı”** bulamıyor. Eichmann bir şeytan değil, sadece emirlere uyan bir devlet memuru çünkü! Kurşuna dizilen insanları ilk defa gördüğünde dizlerinin titrediğini ve oradan uzaklaştığını anlatıyor. Fanatik değil, sapık değil, deli değil. Eichmann'ın aklî dengesini muayene eden 6 psikiyatr hiç bir anormallik bulamıyorlar. Fazlasıyla normal hatta vasat bir devlet memuru var karşılarında:

“Yahudilerin öldürülmesiyle hiçbir ilgim yok. Hayatım boyunca ne bir Yahudiye ne de Yahudi olmayan birini öldürdüm. Hayatım boyunca kimseyi öldürmedim. Bir Yahudiye veya Yahudi olmayan birini öldürme emri vermedim, kesinlikle böyle bir şey yapmadım.”

1 haziran 1962 gece yarısı Ramla cezaevinin avlusunda Eichmann'ın cansız bedeni ipin ucunda sallanırken ayaklarındaki kırmızı ekose terliklerine kadar normal, sıradan, vasat bir devlet memurunun hayatı son bulmuş oluyordu. Bu vasatlık, Arendt'in tabiriyle **"Banality of Evil"** ne yazık ki Almanlara ya da Nazilere has bir olgu değil. İnsanlar asırlardır Kötülük'ü İyilik'in zıddı, tersi sanıyorlar. Adaleti, zulmü, iyileri, kötülerini "bizimkiler" ve "ötekiler" üzerinden okumaya çalışıyorlar. Yarbay Eichmann'ın yargılanmasında ortaya çıkan Hakikat bize bir ders veriyor: **Kötülük'ün tersi İyilik değildir!**

Bu ders taze bir derstir, bütün güncelliği ile öğrenilmeyi beklemektedir. İsrail'de bombaların üzerine komik(!) mesajlar yazan çocuklardan Diyarbakır 5 n°'lu askerî cezaevine, Kaddafi rejiminden Abu Graib'e, [Dersim katliamından Özalp katliamına](#), Guantanamo'ya uzanan bir "güncellik" söz konusudur kanaatimizce. Bu sebeple Arendt'in kitabından bazı kısımların çevirisini notlarımızla beraber sunuyoruz. İslâm coğrafyasında zulümün bir türlü bitMEyişini anlamak için derinleştirilmesi gereken bir mevzudur Kötülük...(MY)

Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı, Sf. 460-461

Eichmann kötülük olsun diye kötülük yapan biri değildi. Terfi etme konusunda gösterdiği olağanüstü hassasiyet dışında onu motive eden hiç bir şey yoktu. Kariyerine düşkün olmak ise bir suç değil ki. Yerini almak için şefini öldürebilecek bir insan değildi Eichmann. Ne yaptığına farkında değildi. Hepsi bu. Bu gaflet halidir ki onu aylarca sorgulayan İsrail polisine neden yarbay rütbesinin üzerine çıkamadığını, bunda bir suçu olmadığını defalarca anlattı. [...] Eichmann **aptal** değildi. **Aklını kullanMAmaktı** onu asrın en büyük suçlularından biri yapan. İkisi aynı şey değil.

İdama giderken bile klişelerden başka söyleyecek söz bulamamak, hayata bu kadar uzak, gerçeklere bu derecede yabancı kalabilmek...

Çeviri notu: Eichmann gibi bir devlet memurunun kendi **MaHReMiyetine**, kariyerine bu denli odaklanarak **aklını kullanmaktan** bu kadar **MaHRuM** olabilmesi gerçekten dikkate değer. Arendt burada İngilizcedeki "private" kelimesini kullanıyor. Özel hayat terimindeki "özel-hususî" kadar men edilmek, engellenmek, mahrum bırakılmak anlamları da var. "Aklı kullanmak" kavramına da okurun dikkatini çekmek isterim. Arendt tıpkı İslâm düşüncesi büyükleri gibi iki aklı ayırd ediyor: Akl-ı Meaş ve Akl-ı Mead. Aş ve eş bulmaya, teknik sorunları çözmeye yarayan, en ucuzu, en hızlıyı gören analitik zekâdır. Oysa Gazâlî Hz'nin **Mişkat-ül Envar** adlı eserinde belirttiği gibi **"Akl hak ile batılı birbirinden ayırd etmeye yarayan ilâhî bir nûrdu"**. (Ayrıca bkz. Nûr 35, Bakara 257,...)

Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı, Sf. 462-470

Elbette sanık kendini aklamak için özgür iradesiyle hareket etmediğini, basit bir memur olduğunu ve yaptıklarının bir başkası tarafından da yapılabileceğini ileri sürebilir. Ama o zaman suç istatistiklerine sığınmış gibi olur; belli bir bölgede işlenen suç miktarı belli olduğundan o da öngörülebilir bir şey yaptığını, zaten birinin bunu yapması gerektiğini iddia etmiş gibi olur. Tabi ki insanların totaliter

rejimlerle (belki de bürokrasiyle) bir sistemin çarkları haline getirilmeleri, insanlıklarına yabancılaşmaları sosyal bilimler açısından önem taşır. Hiç kimsenin tiranlığı olan bürokrasinin tartışılmasına dahi gerek yok. (Bkz. [Hiç kimsenin Tiranlığı: Marx, Arendt ve Bürokrasi](#))

Ama adalet bunları ancak suçun oluşmasına katkıda bulunduğu ölçüde dikkate alabilir. Meselâ bir hırsızlık yapıldığında hırsızın ekonomik durumu dikkate alınır. Ama bir özür teşkil etmez. Hele hırsız cezasız bırakmak için asla kabul edilemez. Şurası bir gerçek ki psikoloji, sosyoloji ve daha çok bürokrasi her eylemin sorumluluğunu yapan kişi yerine şu veya bu determinizme bağlamaya alıştırırdılar bizi. Zahiren daha derin olan bu açıklamalar adil midir? Bu tartışılır. Ama kesin olan şu ki bu tarz determinist teoriler üzerine hiç bir adalet sistemi kurulamaz.

Deterministlere göre ise bildiğimiz şekliyle adalet hiç de modern değil, hatta köhnemiş, modası geçmiş bir şey. Hitler'e göre bir gün gelecek, hukukçuluk utanç verici bir meslek olacaktı. Kendisiyle tam bir tutarlılık halinde ideal bürokrasiyi tarif ediyordu bu sözler ile.

Okuma notu: Arendt burada felsefe tarihi kadar eski bir noktaya, tabiri caizse bir kırılma noktasına işaret ediyor. İnsan'ı Beşer'den ayıran adalet duygusuna. Gerçekten de Özgürlük, Özgür irade, Zaman, Eylem, İyilik, Suç, Ceza vb bütün kavramlar bu kırılma noktasında anlam kazanır. Bütün siyasî akımlara, rejimlere ve hatta sosyolojik ve psikolojik sorgulamalara Arendt'in parmak bastığı **Determinizm-Özgürlük** eksenini üzerinde seçtiğiniz yerden bakarsınız. Bu meseleyi daha önce *Derin Zaman* isimli kitabımızda şöyle özetlemiştik:

*"...İnsanlar kötülüğü ÖZGÜRCE mi seçerler yoksa baştan belli midir kötü olacakları / kötü davranacakları? Genlerimizden, beynimizdeki biyolojik sorunlardan ya da yetiştiğimiz aileden, toplumdan gelen "kötü" dürtülere direnebilmek için manevra kabiliyetimiz var mı? Basit görünen bu soruya HIZLI bir cevap vermek **YA Adalet'i YA da Bilim'i yok saymak** demek. Çünkü:*

1) Ya "hayır" diyerek tabiat bilimlerinin her şeyi BİL-diğini kabul edeceğiz,

2) Ya da "evet" diyerek iyi-kötü ayrımında İnsan'ın tabiat bilimlerinin üstünde, Tabiat'ın üstünde bir varlık olduğunu savunacağız.

*Neden? Tenimiz sivri bir iğneye ya da kızgın bir demire dayanamıyor. Hayvanî ya da mekanik bir **REFLEKS** ile, düşünmeden elimizi geri çekiyoruz. Ama an geliyor, "iyi / doğru / güzel" kabul ettiğimiz bir ideal, bir dava uğruna canımızı bile feda edebiliyoruz. Şuursuz, hayvanî bir refleks ile şuurla seçilmiş eylemler arasına sıkışan bir varlık var. Varoluş imkânını mu**HaKeMe**'den alan bir "**DERİN BEN**" açılıyor, nokta iken çizgi oluyor, çizgi iken bir satıha dönüşüyor. Kanatları kapalı iken kahverengi bir dal parçasını andıran kelebeğin masmavi kanatlarını birden açivermesi gibi, görünebilen ve görünmeye değer TEK şey bu kanatların güzelliği!*

*Çelişkiye bakın ki sebep-sonuç zincirleri ile örülmüş bu duvarın gri taşlarını itebilecek, hatta duvarı yıkabilecek bir kudret var bu narin kanatlarda: çünkü mavi kelebeğin güzelliği bizi başka boyutlara taşıyor. Bergson'un dediği gibi "**Güzellik teklif edilir, netice değildir**". Güzeli*

BULDUĞUMUZ her çiçek, her kelebek, her gün batışı... Bize bizdeki bu gizli gücü işaret ediyor. Adına ister yargı deyin, ister tercih, ister başka bir şey.

*Determinist, bilimsel, materyalist bir kafesin içindeyiz. Tabiat'ın kurallarına tabi "ten kafesi". Acıkan, susayan, korkan, yanabilen hatta ölebilen ten kafesi. Bu kafes kendi tabiatına TAMAMEN ZİT olan bu mavi keleşi hapsediyor. Tırtıl olarak girdiği kozadan keleş olarak çıkan, kanatlarını Zaman'a açan bir keleş: **Özgür irade**. Ne garip bir varlık özgür irade..." (["Zaman Nedir?"](#) isimli kitap, Şans, Kader, Özgür İrade konusu)*

Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı, Sf. 443-450

Kendisiyle ilişki kuramayan, yaptıklarının, söylediklerinin **FaRK**ında olmayan biri çelişkili konuşmaktan ya da suç işlemekten bir rahatsızlık duymayacaktır çünkü reddedebilir ya da unutabilir. Akıl birilerinin ayrıcalığı değildir, herkeste mevcuttur. **FaRK**ında olMAma hali de zekâsızların ayrıcalığı değil, her insanı pusuda bekleyen ve eylemlerimizin doğru/yanlış oluşunu görMEme ihtimalidir. [...] Akıl meselâ öğrenme arzusuna kıyasla cemiyete çok şey kazandırmaz. Değer üretmez, her zaman geçerli olacak bir **Mutlak iyilik** işaret etmez. Ahlâkî ve siyasî değeri tarihin nadir zamanlarında ortaya çıkar. Her şeyin paramparça olduğu, merkezin çevreyi taşıyamadığı, kanunsuzluğun dünyaya hakim olduğu o zamanlarda. Ve en iyilerin ilkelerini yitirdiği, vasatların çoştığı günlerde. Böyle hayatî anlarda akıl siyasette marjinal bir mesele olmaktan çıkar. Hemen herkes düşünmeden sürüklenip gitmeye razı olduğunda akledenler açıkta kalır, göze çarparlar. Çünkü sürü psikolojisine kapılmayışları bir tür eylem olur. [...] Akıl rüzgârının zuhur edişi bilinç değil iyiyi kötünden, güzeli çirkinden ayırd edebilme vasfıdır.

Eichmann'ın bir canavar olduğuna inanmak rahatlatıcı olurdu. Ne var ki onun gibi insanların sayısı oldukça çok. Ne sapıklar, ne sadistler, korkutucu derecede normaller. Kurumlarımız ve ahlâkî temellerimiz itibariyle bu normallik bütün canavarlıkların toplamından daha korkutucu. Çünkü Nürnberg mahkemelerinde sanık ve avukatların binlerce kez tekrar ettiler: Bu yeni suçlu tipi yaptıklarının kötü olduğunu anlayamayacağı koşullarda suç işliyor. Savaşın bitmesine yakın suçluların soykırım izlerini silmeye çalışmış olmaları acaba yapılan kötülüklerin FaRKında olduğunu gösterir mi? Sanmıyorum. Bu sadece savaşı kaybedeceklerini anladıklarını gösterir. Savaşı kazansalardı bir suçluluk hissedecekler miydi?

Çeviri notu: Almanca düşünüp İngilizce yazdığı için Arendt'i anlamak her zaman kolay değil. Hele bir de Türkçeye çevirilmiş bir metin okuyorsanız. Esasen aklın bir işlevine dikkat çekiyor Arendt. Bir anlamda kendine dışarıdan, eleştirel bir gözle bakabilmek, “yaptıklarının, söylediklerinin farkında olmak”. Orijinal metinde Almanca kokan **“inability to think”** deyimini kullanıyor ama İngilizcede bu işlevin en uygun etiketlerinden biri **“discernement”** olabilirdi. **“to possess wisdom and be of good judgement”** yani erdem sahibi olmak, iyi-kötü ayırımını doğru yapmak. Yine de Arendt'in **problem çözen zekâ** ile **iyi-kötü ayırımı yapan akli** ayrı tuttuğu aşikâr. Bu yargı işlevini gözün ışık sayesinde kontrastları ve konturları görmesine benzetebiliriz(1):

*“[...] Biçim ve öz, genel ve özel, Madde ve Mânâ, iki zıt kutup, biri makbul, diğeri sakıncalı iki şey gibi görülmemeli kanımca. Daha çok zıtlıkları üzerinden birbirlerinin varlıklarını İnsan'ın nazarına veren akfî yönler söz konusu. Meselâ geceleyin ışık yokken cisimleri göremeyiz ve ortalık aydınlandığında (ışık sayesinde) zıtlıkları **FaRK** etmeye başlarız. Zıtlıkların sayesinde de cisimlerin başladığı ve bittiği yerleri görürüz. Ama çok ışık olduğunda sadece ışık görünür. Bir yaz günü öğlen saati neredeyse gece gibidir. **FaRuKiyet** azalır. Akşam üzeri gölgeler uzamaya başladığı zaman şeyler netleşir. (**“Zaman Nedir?” isimli kitap, bölüm : Ölüm'ün Işığında Zaman Kavramı-7**)*

Sonuç

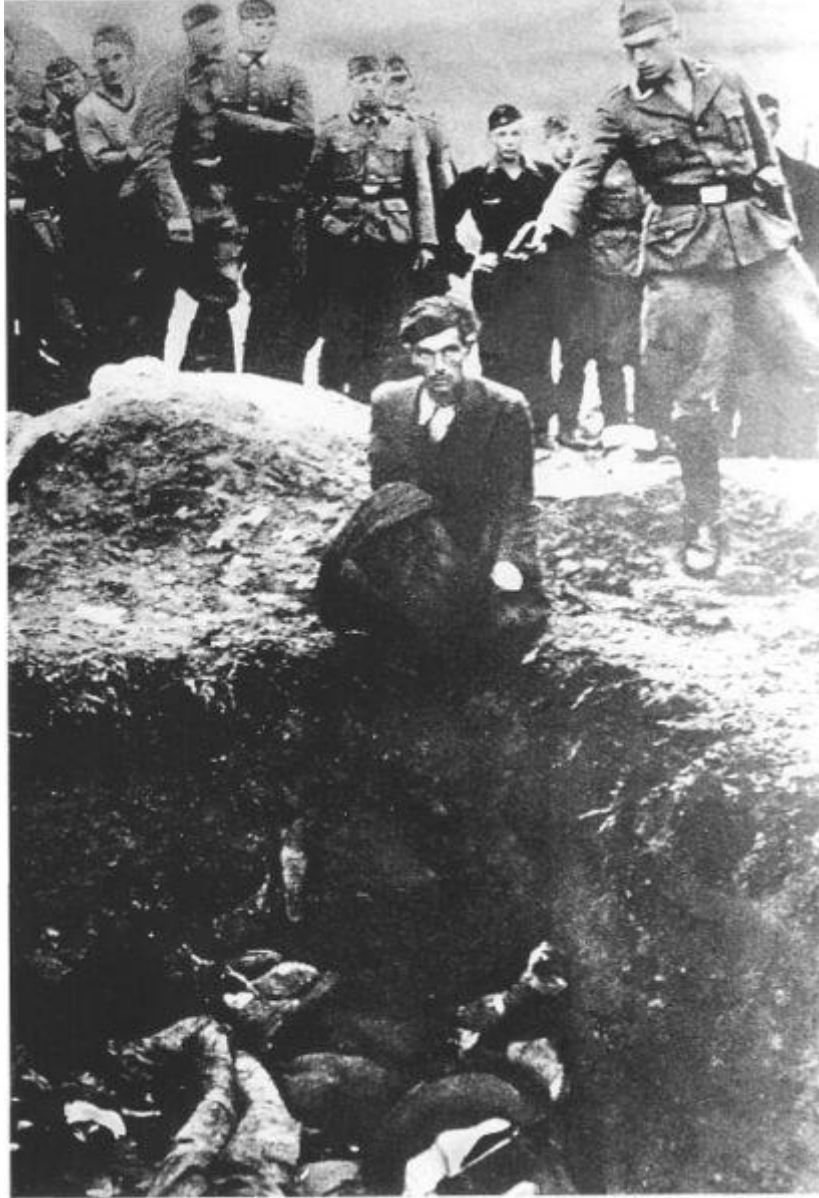
Arendt'e göre siyasî anlamda itaat etmek ve destek vermek arasında bir fark yok. [Şeyleştirme](#) ve [Yabancılaşma](#) yoluyla köklerinden koparılmış olan modern insan zulme direnemiyor. İyilerin korkak, vasatların azgın olduğu bir dünyada İnsan akıla muhtaç.

Eichmann'ın yargılanması sırasında Arendt tarafından yapılan gözlemler modern/ileri toplumların gerçekte ne kadar geri olduklarını gözler önüne seriyor. Ekonomilerimizin, fabrika ve borsalarımızın düzgün işlemesi için gerekli olan etik bir zemin var. Bu zemini biz modernler ahlâkî bir zemin sanıyoruz. Hırsızların çaldıkları parayı eşit paylaşmalarıyla hırsızlık yapMAmak arasına çizgi çekemiyoruz.

“Ne yapayım, sistem bunu emrediyordu” diyen Eichmann'a savcı cesaretle direnmesi gerektiğini söyleyince **“cesur olmamız emredilmedi. Böyle bir emir verilseydi uyardık”** demişti. Eichmann idam edildi. Ama Arendt'i korkutan biz “normaller” hâlâ hayattayız, modern bürokrasilerin adalet açmazı da dipdiri karşımızda:

“Herkes suçluysa “hiç kimse suçludur” denilebilir mi?”

Marxçı kavramlar olan [Şeyleştirme](#) ve [Yabancılaşma](#)'nın Müslümanca bir perspektifteki karşılığı akli kullanMAmak ya da şirk olabilir diye düşünüyorum. Müslüman'ın Ahiret'e açılan bu pencereyi kapatması... Yaratan'ı, yaratılma Sebebi'ni, Din Günü'nü... özgürce, bilerek, isteyerek unutmayı seçmesi.

Videolar (Amerikalı -vasat- devlet memurları)

Madeleine Albright: <http://www.youtube.com/watch?v=FbIX1CP9qr4>

Bill Richardson: <http://www.youtube.com/watch?v=5S1YkQs5nXQ&feature=related>

Dipnotlar

1° Bir alıntı: " [...] Hz. Ömer'i "*İbnu'l-Faruk/Faruk'un Oğlu*" olarak tanıyan ve yüce kameti hiç kimselerin akıllarına gelmeyen ince derin ve uzak görüşlülüğü ile bilen ve Hz. Peygamber'den onun hakkında; "*Ömer'in dilinin üzerinde meleğin dili vardır; Ömer konuşan değil konuşturulandır*" sözlerini işiten o gençler böyle bir insanın nasıl kız çocuklarının gömülmesine seyirci kaldığını ve nasıl helvadan yapılmış putlara tazim ederek cahiliyenin inançlarına kapı açtığını bir türlü anlayamıyorlardı. Çünkü onlar Hz. Ömer'i hep farukiyeti ile tanımışlardı. Cemaatte bulunan bir genç daha fazla

dayanamadı ayağa kalktı ve Hz. Ömer’e dedi ki: **“Ey Müminlerin Emiri! Siz cahiliyede bu işleri yaparken aklınız yok muydu? Ancak akli olmayan biri bunları yapabilir!”**

Bir anda Hz. Ömer’in yüzünde acı bir tebessüm belirdi ve üzerinde durup saatlerce düşüneceğimiz şöyle bir cevap verdi: **“Ya Büneyye! İndena akıl ve lakin lem tekün indena hidayet” yani “Ey Evladım! Aklımız vardı ama hidayetimiz yoktu.”** ([Kaynak](#))

“Din Toplumun Afyonudur” (Karl Marx)

“Gri göğün altında, tozla kaplı geniş bir ova dayım. Ne bir yol, ne bir çimen, ne bir diken, ne bir ısırgan otu... Kamburları çıkmış vaziyette yürüyen bir grup insana rastladım. Sırtlarında bir un çuvalı ya da kömür torbası ağırlığında birer canavar(1) taşıyorlardı. Ama bu canavarlar öylesine bir yük değillerdi. Tersine hamallarını sarıp sarmalayan güçlü kaslarıyla korkunç pençelerini insanların göğüslerine saplamışlardı. Ürküten başları antik çağ savaşçıların düşmanı korkutmak için giydikleri miğferler gibi insanların başının üzerinden aşılıyordu.

İnsanlardan birine sordum, nereye gittiklerini öğrenmek istedim. Bir şey bilmiyordu. Ne o, ne de ötekiler. Ama bir yere gidiyorlardı muhakkak çünkü karşı konulmaz bir yürüme ihtiyacı içindeydiler. Şaşırtıcı bir şey: Bu yolcuların hiç biri hallerinden şikâyetçi görünmüyordu. Boyunlarına asılan, sırtlarına yapışan bu canavarı bedenlerinin bir parçası gibi kabullenmişlerdi. Yorgun ve ciddi yüzlerde bir umutsuzluk yoktu. Sürekli umud etmeye mahkûm insanların teslim olmuş edasıyla melankolik bir göğün altında, en az o gökyüzü kadar kederli bir arazide ayakları toza batmış olarak ilerliyorlardı.

Heyet yanımdan geçip gitti ve ufukta yuvarlaklaşan yeryüzünün insan merakından saklandığı yere doğru uzaklaştı. Bu sırrı anlamak için bir süre inat ettim ama karşı konulmaz bir kayıtsızlık üzerime çöktü, sırtlarındaki canavarın onlara verdiği ağırlığın daha da fazlasıyla ezildim.” (Baudelaire, Chacun sa chimère -1869-)

“Din Toplumun Afyonudur”... Marx hakkında hiç bir şey okumamış olanlar bile duymuşlardır bu sözü. Marx’a göre ezilenler için bir anestezi, bir tür “ideoloji” olmuştur din, Baudelaire’in girişteki metninde anlattığı gibi dindarlık itiraz etmeden katlanılan, alışılmış bir köleliktir.

Bir “din düşmanı” olarak ünlenmesine sebep olan bu sloganın mucidi Marx değil aslında. Arkadaşları Moses Hess ve Heinrich Heine’in daha önce yazdıklarında da var bu laf. Ama Marx ile sloganlaşmış.

Türk solcularının İslâm’a bakışını bugün dahi yönlendiren fikrî zemin neydi peki? Daha da önemlisi Marx’ın din-devlet ilişkisine yönelttiği eleştiriler Müslümanların işine yarayabilir mi? **Dinsiz (=Nötr?) bir zeminde, proletarya için marxist bir hukuk, marxist bir ahlâk teorisi geliştirildi mi?** Ve tabi Hristiyanlıktan boşalan yere Marxizm talip oldu mu? Acaba ruhbanları, ritüelleriyle kendisi yeni bir din haline geldi mi? Dogmalaştı mı? Bu da dikkate değer bir başka soru.

Afyon, eroin, esrar... Bunları unutmak için kullanır insan. Tahammül edilmez bir hayata tahammül etmek için. Peki sloganın ötesine geçmek istersek... ne anlatıyor tam olarak o ünlü metin(2a)? Neydi Marx’ın iddiası?

*“Din dünyadaki sıkıntıların tesellisi ve baskıları meşrulaştıran teorisidir. [...] Dinin sefaleti hem gerçek sefaletin ifadesi hem de bu gerçekliğe itiraz edilmesidir. Din mutsuzluklar altında ezilen yarattığın son nefesi, kalpsiz bir dünyanın şefkati, ruhsuz bir çağın ruhudur. **Din toplumun afyonudur.** Halkın gerçekten mutlu olabilmesi için sahte bir mutluluk olan dinin yok edilmesi gerekir. İçinde bulunduğumuz durumun vehimlerinin yok edilmesini istemek aslında bu vehimlere ihtiyaç duyan durumun terk edilmesini istemektir.”*

“Din toplumun afyonudur”... Evet, Marx’ın yaşadığı dönemin zihniyeti, takıldığı barlarda vs karşılaştığı arkadaşların dine bakışı da bu aslında. Yani dindarlığın modası geçiyor hatta geçmiş. Yaşlı Almanlar “kutsal” ama daha çok putsal bir devlet algısı içindeler. Biraz bizdeki Kemalistler gibi. Meselâ Atatürk’ü koruma kanunu gibi kanunlar var o devrin Prusyasında. Devletin tanrısallığı temellerini sorgulayanlar devlet memuru olamıyorlar, akademisyenler istedikleri gibi yayın yapamıyor, sansür var. Kemalist ideolojiyi korumak için 28 Şubat sürecinde insanlara “**ya dinin ya kariyerin**” diye baskı yapılmıştı. Benzeri baskılar 1840’ların Prusya’sında Yahudilere yapılıyor meselâ.

Oysa üniversiteli gençlerin zihinleri fokur fokur kaynıyor. Her gün bir yeni teknoloji ile tanışıyorlar, Avrupa siyasî olarak sarsılıyor, rejimler yıkılıyor, işçiler ayaklanıyor, tren, telgraf ve matbaa gibi buluşlar sayesinde gelişmiş ülkeler hızla entegre olmakta, ekonomik küreselleşme başlamış bile. Sendikalar ve işçi hareketleri de küreselleşiyor. İngiliz, Alman, Fransız sendikacılar sürekli iletişim halinde. Polonya’da veya İtalya’da gösteri yapan işçilere polis ateş mi açtı? Alman gençleri ertesi gün bunu konuşuyor. Haliyle bin veya iki bin yıllık dinî metinlerden, tozlu raflarda çürüyen İncillerden öğrenilecek bir şey kalmadığını düşünen genç oldukça çok. İncil’in “Tanrısallık” ahlâkı silinirken yerini bir

“racon” etiğine bırakıyor. Avrupalı solcular tıpkı liberaller gibi **FAYDA** ile **İYİLİK**’i birbirine eşitlemiş, **AYNI**-laştırmış vaziyetler. (2b)

Fakat bununla aynı derecede önem taşıyan bir başka faktör var ki çok daha kişisel. Yahudi kökenli ailesinin Protestan Prusya’da gördüğü baskı bizim Karl’ın hayatı boyunca unutmayacağı bir acı, bir eziklik. **Baba Marx avukatlık mesleğini icra edebilmek için din değiştirmeye zorlanıyor.** Yahudilere bir çok kısıtlama getirilmiş, seyahat ve çalışma özgürlükleri din adına kısıtlanmış dönem dönem. Bizim için anlaşılması çok da zor olmayan bir durum: Türkiye’de zorla din dersine sokulan bir gayrimüslimin İslâm’ı sevmesini bekleyemezsiniz meselâ. Böyle bir insan kendi dinine daha sıkı sarılabilir ama sonunda bıkararak bütün dinlere de gıcık olabilir... Marx da zaten inançlı bir Yahudi değil. Ama bir kimlik, bir aidiyet olarak Yahudiliğin büyük kıymeti var gözünde. Yalnız da değil. Bir çok Yahudi o dönemde diğer Avrupalılar gibi dinden uzaklaşmışlar. Ama Yahudilik bir miras, bir kök, bir ideal olarak yaşıyor. Hatta dinden boşalan yeri dolduruyor bu ideal. Yol arkadaşlarından **Moses Hess**’in sonradan yolunu ayırması ve bugün adının siyonizmin kurucusu **Theodor Herzl** ile birlikte anılması rastlantı olmasa gerek. Marx’ın mektuplarında dediği gibi **“Yahudilerin refaha kavuşması için Hristiyan Devletin bünyesinde mümkün olduğu kadar fazla yarık açmak gerek!”**.

Evet, Marx din düşmanı değildi. Ama dinsel duyguların devlet tarafından sömürülmesine sinir oluyordu. Vatandaşların haksızlıklar karşısında susturulmasında dinin önemli bir rol oynadığını düşünüyordu. **Bu bağlamda inanç Marx’ın gözünde ezilenlerin ideolojisiydi.** (2c) Kader değildi Marx’ı gıcık eden. Kadercilikti. Dinin kendisinden çok “diyanet” idi onun derdi yani iktidarın oyuncağı haline gelen, içi saman dolu o korkuluk!

Din bir uyuşturucu olabilir mi?

Amerikalı zenci haklarının savunucusu Martin Luther King bir din adamıydı. İsmi taşıdığı bir başka din adamının, Alman Martin Luther’in kendisinden 5 asır önce yaptığı gibi zulme karşı durdu. Uykulayan halkı uyardı, uyandırdı. İnsan haklarını, özgürlüğü savunmakla dindar olmak arasında bir çelişki görmedi. Tam tersine. İnanan bu insanlar için zulme karşı her yolla direnmek bir hak ve bir ödevdi.

İslâm aleminde hemen aklıma gelen üç isim Bediüzzaman Hazretleri, Cezayirli Abdelkader ve Libyalı Ömer Muhtar. Aslında isimler çok, örnek yaşantıları, sözleri ve yazılı eserleriyle de zulme direnmiş Müslümanlar da saymakla bitmez.

Gelin görün ki aynı inançlar, aynı kitaplar gün geliyor siyasî iktidarın elinde oyuncak oluyor. Her türlü baskıya, ırkçılığa, yüksek vergilere boyun eğdirmek için halkın dini halka karşı kullanılabiliyor. Bir bakmışsınız ki caminizin minarelerine **“Varol İsmet İnönü”** yazan bir mahya asmışlar ya da **“ne mutlu Türk’üm diyene!”**. Bir bakıyorsunuz Türk silahlı kuvvetleri kendi ülkesini işgal etmiş, Müslümanı Müslümana kırdırıyor ama utanmadan ölenleri “şehit” ilân ediyor! (Bkz. [Kendi ülkesini işgal eden ordu](#)’nun kitabı)

“Öteki” tarafta da aynı manzara tabi. En yakın örneği Guantanamo’nun, Abu Graib’in mimarları olan ülkelerin, Irak’a saldıran Amerikalıların, Libya’ya saldıran Fransızların hâlâ “Haçlı seferleri” gibi laflar etmesi, İsrail’de katliam fetvası(!) veren hahamlar...

Hoşumuza gitsin ya da gitmesin dinî duyguların bir anestezi gibi kullanılabileceğini kabul etmek zorundayız. Dinin kendisini kastetmiyorum çünkü herkesin dini farklı bir algılayışı olabilir. Ama toplumun din ile kurduğu ilişki “doğru yoldan” saparak “sapık” bir şekle girebiliyor, “Ahiret” anlayışı dünya tutkusuyla kirlenebiliyor. Bu da bir gerçek. (Bkz. [Zina da böyle bir şey işte...](#))

İlâhî bir mesajı eleştirmek anlamsız aslında. Çünkü kimsenin kalbinin içini göremeyiz. İnananlar için adı üstünde, ilâhî bir mesajdır. Marx gibi bir ateist ise mesajın “ilâhî” vasfını reddederek özetle **“inanmıyorum kardeşim, var mı?”** diyebilir. Bu da mümkün. Yani ister Hristiyanlık isterse İslâm’a yönelik bir eleştiri/reddediş dinin kendisine değil insanların o mesajla kurduğu ilişkiye yönelik olmalı. Öyle algılanmalı. Zaten Marx’ın itirazı da Tanrı kavramına değil, az önce açıkladığımız gibi bu inancın insanlarca “kullanılmasına”:

*“Strauss’tan Stirner’e kadar bütün Alman felsefi eleştirisi dinsel anlayışların eleştirisiyle sınırlıdır. Hakiki dinden ve gerçek deyişle Hristiyan ilâhiyatından yola çıkılır. Dinsel anlayışın ne olduğu ise, yol alındıkça farklı biçimlerde belirlenmeye başlandı. Kaydedilen ilerleme, egemen oldukları öne sürülen metafizik, siyasî, hukukî ve ahlakî alanlardaki anlayışları da ilâhiyata dahil etti. [...] Son tahlilde insanın, dinsel bir varlık olduğunu açıklamaktan ibaret kaldı. Dinin egemenliği veri alındı. **Ve yavaş yavaş her egemen ilişkinin dinsel ilişki olduğu ortaya atıldı ve sonra, bu, bir din haline, hukuk dini, devlet dini vb. haline getirildi.** Her yanda sorun, artık yalnızca dogmalar ve dogmalara olan inançtı. Dünya gittikçe daha büyük ölçüde kutsallaştırıldı, ta ki saygıdeğer Aziz Max,[Max Stirner] onu tamamen kutsallaştırıncaya ve böylece büsbütün ortadan kaldırılincaya kadar.” (Marx’ın Engels ile birlikte kaleme aldığı [Alman ideolojisi](#)’nden)*

Doğa boşluk kabul eder mi?

Galiba etmiyor. Yani “din kötüdür/ lüzumsuzdur” gibi bir noktadan yola çıkanların genellikle yeni bir tür imana vardıklarını bazen de **“benim dinim aklımdır”** dediklerini görüyoruz(3). Yukarıdaki alıntıda adı geçen Stirner ile Marx arasındaki fikrî çatışma bunun en güzel ispatı. Neden?

Max Stirner (kendisi reddetmekle beraber) anarşizmin kurucularından kabul edilen bir düşünür. Sanırım onu en güze şu söz özetliyor: **“Devlet, kendi şiddetine ‘hukuk’ adını verir, bireyinkine ise ‘suç’... ”**. İnsanın şu veya bu şekilde “üstün” bir amaç uğruna feda edilmesine karşı durmuş Stirner. Dinlere olduğu gibi ideolojilere de karşı çıkmış. Hristiyanlık konusunda Marx ile anlaşabilirlerdi belki ama Stirner **komünizmin de bir tür din olduğunu** hatta köklerinin Hristiyan ahlâkına dayandığını yazdığı için bizim Karl’ın tepesi fena atmış. [Alman ideolojisi](#)’nin yaridan fazlasında Stirner’i çürütmeye çalışıyor. Komünizmin tarihsel ve bilimsel bir zemine dayandığını, her türlü ahlâkî bağdan uzak olduğunu savunuyor Marx. **Bu mekanist ve deterministik tarihsellik iddiası gerçekten de insanlığın kaderine yönelik komünist bir iman.** İşin daha da tuhaf yanı İslâm’daki kader/Kıyamet/Ahiret inancından çok daha fazla teslimiyet gerektirmesi(4) komünist imanının. Cemil Meriç’in tabiriyle modern bir **“deli gömleği”** ideoloji. Max Stirner’in buradaki haklılığını yani komünizmin felsefî sorgulamadan uzaklaştığını, ideolojileştğini hatta dinleştğini kabul etmek gerek. Stirner ile alay

etmek için çabalayıp durması, ona türlü isimler takması vs Marx'ın çaresizliğinin bir göstergesi olabilir mi? Korkarım evet!

Çünkü daha 17 yaşında iken yazdığı bir kompozisyonda açıkça ifade ettiği gibi Karl Marx'ın kendine has bir dini var aslında yani uğruna büyük fedakârlıklar yapabileceği, hayatını adayabileceği bir maneviyat:

“Gençler meslekî seçimlerini yaparken ödev suuruyla hareket etmeliler, kendilerini insanlık için feda edebilmeliler ve nefisleriyle mücadele ederek erdemli olmaya çalışmalılar” (Jerrold Seigel'in ilginç kitabı [Marx's Fate: The Shape of a Life](#))

Bu satırları yazarken henüz farkında değil ama bizim Marx bir çok dindarın yapamayacağı özverilerle dolu bir hayat yaşayacak. Bütün ömrünü, kariyerini, sağlığını hatta çocuklarının hayatını insanlığa mutlu bir dünya kurmak için feda edecek. Evlatları açlıktan ve veremden ölürlen o elinde avucunda ne varsa harcaıyp devrimcilere silah alacak. Stirner'in iddia ettiği gibi Judeo-Kretiyen bir ahlâkî zemindeyiz sanki?

Ne var ki yazının giriş kısmında aktardığım gibi Marx pozitivizmin hakim olduğu bir toplumda yaşıyor. Teorilerini kabul ettirmek istediği entelektüellerin gözünde ne din ne de ahlâkî kaygılar kıymetli değil. Hem bu etkiyle hem de gücünü Kilise'den alan bir rejime kafa tutma arzusuyla “batıl inanç” diyerek kestirip attığı Hristiyanlıktan ve Yahudilikten uzak, bilimsel, rasyonalist bir ideal peşinde adamımız. Teknolojik olarak bu kadar gelişmiş olan insanlığın hâlâ Tanrı'ya ihtiyaç duyması düşünülebilir mi? Yok canım, daha neler! (Bkz. [Marx ve İnsan'ın kendine yabancılaşması \(2\): Makineleşmek](#))

Fakat diğer yandan, bizim Karl... Hâlâ bir insan! Yahudilerin **hakkını** savunmak için dilekçeler yazıyor, pis hava soluyan, sakatlanan, **hakkı** yenen işçilere üzülen, fazla mesai yaptığı halde parası eksik verilenlerin **hakkını** arıyor, insanı bir meta, bir ürün, [bir cisim gibi gören kapitalizme](#) çatıyor, “[kendinden uzaklaşan](#)” insanı uyarıyor. İyi ama bütün bu iddialar pozitif bilimleri, eti, kemiği, maddeyi, ölçülebileni aşan, aşkın bir anlam, bir mânâ, bir maneviyat gerektirmez mi? **İYİ** ve **KÖTÜ** ayırımını yapmak için bir mihenk taşı, bir kerteriz noktası lâzım değil mi? ([Kötülük'ün zıddı iyilik değildir](#))

Zannediyorum Stirner'in eleştirileri yüzünden bir felsefî kriz yaşıyor Marx. Daha doğrusu içinden hiç çıkmadığı bir krizi Stirner ona parmakla göstermiş oluyor, “**kral çıplak**” diyor. Korkunç bir ikilem: Bir yandan “**din aptalca bir şeydir, bir aldatmacadır**” diyen bir ses var içinde, her şeyi formüllere, sayılara, deterministik sebep-sonuç zincirlerine indirgemek isteyen maddeci, materyalist ve mekanist Marx. Diğer yanda kadın işçilerin içki içmesine, sarhoş olmasına, açık saçık giyinmelerine kızan, çalışan çocukların okuldan uzak kalmasına üzülen, iş kazalarına kayıtsız kalan patronları suçlayan, maaşını yetiremeyen kadınların fahişelik yapmasına isyan eden, evli kadınların yabancı erkeklerle aynı çatı altında çalışmasından rahatsız olan... vicdanî kaygıları ve ahlâkî sınırları olan bir Marx.

Çelişkili gibi görünse de Marx'ı Marx yapan tam da bu: Onun lokomotifini böyle çalışıyor: Ludwig Feuerbach'ın [Hristiyanlığın Özü](#) adlı eserinden devşirdiği ama kalbinde hep hissettiği (tanrısız) **“insanlık haysiyeti”** kavramı Marx'ın ahlâk cetveli, vicdan terazisi. İşte bu haysiyeti korumak için bütün yaşamını bir mücadeleye dönüştürüyor. Yöntemi ise pozitivist, hatta jakoben! **İnsan'ı İnsan'ın sömürsünden kurtarmak istiyor ama bunu İnsan'a rağmen başarmak istiyor!** Bir başka deyişle insan nefsinin görmezden geliyor. İnsanları muazzam bir makinenin dişli çarkları gibi tasavvur ediyor, kendisini ise sonsuz barış ve refahın, yeryüzü cennetinin baş mimarı! Ama aslında bu yolu seçerek kapitalizmde en çok kızdığı şeyi kendisi de yapmış olmuyor mu? İnsanları şeyleştirmek... (Bkz. [Yeni başlayanlar için “Müslüman” Marx](#).)

Oysa ne burjuva Marx'ın sandığı kadar kötü ne de proletarya Marx'ın umduğu kadar iyi. Daha önce [Marx, Arendt ve Bürokrasi](#) adlı yazımızın sonuç bölümünde şöyle demiştik:

“...MUTLAK İyilik'in insanlarda tezahürü [siyaset ile] garanti edilemez. Bilim de yapamaz bunu. Nihai karar ve eylem yine de İnsan'dadır. Tek tek insanlarda, her bir insanda...Soljenitsin'in dediği gibi:

“Ah keşke her şey o kadar basit olsaydı. Bütün kötülükleri içi kararmış birileri yapsaydı ve bütün mesele onları bulup yok etmekten ibaret olsaydı. Ne var ki İyi ile Kötü arasındaki çizgi her insanın kalbinden geçiyor. Kim kendi kalbinin bir parçasını yok etmek ister?”

Marxist Ahlâk ve Marxist Hukuk

Marx'ın Ahlâk kavramıyla kurduğu ilişki sınıf mücadelesi üzerinden gerçekleşmiş. Proletaryanın burjuva sınıfına dair her şeyi, bu arada ahlâkî normları reddetmesi gerektiğini savunmuş. Zira **Komünist Parti Manifestosu(1848)** ve **Alman İdeolojisinde(1845)** ısrarla belirttiği gibi “burjuva ahlâkı” Marx'a göre mevcut sömürü düzenini ayakta tutmak için kullanılan bir aldatmaca. Bu perspektif sanıyorum hayatının sonuna kadar da değişmedi: **Ücret, Fiyat ve Artı Değer (1865)** veya [Gotha Programının Eleştirisi \(1875\)](#) gibi belgelere baktığımızda da tek ahlâkî ufuk işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi. **Amaçların “kutsallığı - yüceliği” Marx'a göre araçları meşru kılıyor.** Tıpkı Churchill gibi.

Burjuva ahlâkını reddediyor Marx ama Kapitalizmi eleştirirken yine burjuva ahlâkını referans alıyor. Makalenin sonuna koyduğum alıntılarda görüleceği gibi kadın, aile, toplum, hak vb kavram ve değerlere Marx'ın bakışı tamamen 1800'lerin Avrupa burjuvası gibi. Zaten sefalet içinde geçen dönemleri dışında lüks yerlerde tatil yapması, büyük evlerde oturması, nezih mahalleleri tercih etmesi, çocuklarına piyano dersi aldırması, pahalı giysiler alıp özel okullara göndermesi, Shakespeare'den şiirler öğretmesi Marx'ın proleter değil burjuva yaşamını tercih ettiğini gösteriyor...

Bunun yanında Marx gençliğinden itibaren silah taşıyan bir insan. Sözlü kavgaların bazen ateşli silahlarla yapılacak düellolara dönüşmesi onun için bir sorun teşkil etmiyor. “Faydalı” olduğu müddetçe şiddete karşı değil. Bir makale yazmak ya da bir insanı kafasına kurşun sıkmak... Bunların arasında çoğu kez fark görmüyor Marx! Her ikisi de devrime giden yolda meşru(!) adımlar. Marx, **SAVAŞ** ve **ŞİDDET**'i başlı başına birer değer kabul ediyor.

Marx'ın takipçileri ne yaptılar **Ahlâk** ve **Hukuk** konusunda? Gerçekçilik / Pragmatizm / Oportünizm üçgeninde Troçki'yi buluyoruz ilk önce. Hatırlayacaksınız [Türk ordusu neden \(artık\) darbe yapamıyor?](#) isimli makalemizde Curzio Malaparte'nin bir kitabını tanıtmıştık: **Darbe Tekniği**. Bu kitapta Troçki'nin yöntemlerine ilişkin bazı bilgiler vermiştik. Troçki'den sonra bir kaç insan hatırlanabilir ki faydalandığım eserlerin adlarını tavsiye okuma listesine ekledim:

- Kapitalizm eleştirisini evrensel değerler üzerine oturtmaya çalışmış olan Eduard Bernstein,
- Burjuva ahlâkı karşısına bir proleter ahlâk inşa etmiş olan Roger Garaudy,
- Sosyalist bir hukukun işlevleri ve tabiatı üzerine fikir üretmiş olan Peteris Stucka,
- Marxist hukuk teorisini Evgeny Pashukanis
- Pozitivist hukukçu Hans Kelsen

Sonuç

Yaratılış, Hayat'ın anlamı, Ölüm, Ahiret ve Ölüm'den sonra yargılanma gibi “**modası geçmiş, batıl inançlardan**” uzak olan marxist dünya görüşü paradoksal bir biçimde dindarlara, Din'e hizmet etti aslında. Zira alışkanlıkla tatbik edilen, kâh gelenek kâh iktidar oyuncağı haline gelmiş inançlar 18ci ve 19cu yüzyıllarda temellerinden sarsıldılar. Tabi sadece Marxizm ile değil bütün modernite ile geldi bu sarsıntı. İnsanlar fena halde sorgulamaya başladılar:

“harbinden yahu, biz nEye inanıyoruz ve nİye inanıyoruz?”

Ruhban sınıfı bu sorgulamaya cevap veremedi. Veremezdi de. Çünkü tütsülere, kutsal(?) cisimlere, binalara, giysilere hapsolunan, giderek dünyevîleşen dinler çağın moda ideolojilerine benziyorlardı. Ne doğuştan dünyevî bir ideoloji ne de sonradan dünyevîleşmiş bir din Ahlâk'a, Hukuk'a, Adalet'e zemin teşkil edemiyordu. Din dünyevîleşme sürecinde içi boş bir zarf haline geldi. İlâhî mesajın özü olan Özgürlük'ü kaybetti. Komünizm, Faşizm ve Liberalizm gibi ideolojiler ise baştan itibaren boş birer zarftılar. Kayıp Özgürlük'ü hiç bulmadılar. Serbestlik ile yetindiler. Neden?

Komünizm, Faşizm ve Liberalizm teorik olarak birbirleriyle çatışan üç ideolojidir. Dogmaları büyük ölçüde zıtladır. Ancak [Hannah Arendt](#)'in şahane kitabı [Kötülüğün Sıradanlığı](#)'nda işaret ettiği bir gerçek var ki bu düşman kardeşleri buluşturur(5):

“Deterministlere göre ise bildiğimiz şekliyle adalet hiç de modern değil, hatta köhnemiş, modası geçmiş bir şey. Hitler'e göre bir gün gelecek, hukukçuluk utanç verici bir meslek olacaktı. Kendisiyle tam bir tutarlılık halinde ideal bürokrasiyi tarif ediyordu bu sözler ile.”

Determinist ve materyalist tercihleriyle marxistler de “**Özgürlük**” kavramını “**Serbestlik**” etrafında yorumladılar. Yani işçinin patron karşısında, vatandaşın imparator karşısındaki serbestliği. Oysa böyle bir zemin üzerine Adalet'i tesis edemezsiniz. Ancak bir racon tesis edebilirsiniz. Hırsız çetesi çaldığı parayı **EŞİT** paylaşır, Batılı ülkeler Irak'ın petrolünü piyasa sayesinde **ADİLANE(!)** paylaşır. Racondur bu. Adalet değildir. Konvansiyondur. Kırmızı ışıktaki değil de yeşilde durabiliriz meselâ. İngiltere'de

trafiğin soldan işlemesi ile Adalet'in bir ilgisi var mı? Adalet'in önkoşulu Özgürlük'tür. Serbestlik değildir:

*"[...] Şayet insanların davranışları tıpkı hayvanlar gibi önceden kestirilebiliyor hatta sosyal/psikolojik mekanizmalarla belirlenebiliyorsa Adalet ve Hukuk gibi kavramların bir anlamı kalır mı? Öyle ya, mahkemeye çıkardığımız her katil, her tecavüzcü **"annem alkolikti, çocukken babam beni zincirle döverdi"** gibi determinist, bilimsel bir açıklama sunarsa, istatistikler bu açıklamaları destekliyorsa suçluları ne hakla mahkum edebiliriz? **"Suçlu"** kelimesini kullanmak bile imkânsızlaşır. Çünkü mahkemeler suçlanan kişilerin farklı biçimde davranma imkânları olduğunu var sayarak karar verirler. Bir başka deyişle **aklı başında, özgür ve sorumlu insanlar suçlanabilir**. Bir deliyi, sarhoşu, küçük bir çocuğu, ilaçla bayıltılmış bir kimseyi, hayvanları ve bitkileri suçlayamazsınız.*

*Burada garip bir yol ayırımına geliyoruz. Bir yanda mahkemeler ve hatta bizim kendi vicdanımız insanları yargılıyor, suçluyor, mahkûm ediyor. "Kötü insan" diye kızdığımız birinin o kötülüğü yapmaya MECBUR olduğunu düşünseydik ona ASLA KIZMAYACAKTIK. Demek ki biz bile **hayırsız** akrabalarımızı, **riyakâr** iş arkadaşlarımızı, **kazıkçı** bakkalı vicdan mahkememizde suçlarken peşinen ÖZGÜR kabul ediyoruz. Tıpkı mahkemeler gibi.[...]" ([Zaman Nedir?](#) kitabı, **"Hayvan serbesttir, insan özgürdür"** isimli kısım)*

Tavsiye Okuma

- (tr.) [Karl Marx- Evrensel Zihin \(Jacques Attali\)](#)
- (ing.) [Marxism and Morality: A Critical Examination of Marxist Ethics \(Nicholas Churchich\)](#)
- (ing.) [Marx and Ethics \(Philip J. Kain\)](#)
- (ing.) [Evolutionary Socialism, \(Eduard Bernstein\)](#)
- (ing.) [My Life: An Attempt at an Autobiography \(Leon Trotsky\)](#)
- (ing.) [Law and Marxism: A General Theory \(Evgeny Pashukanis\)](#)
- (fr.) Qu'est-ce que la morale marxiste?, Éditions Sociales, 1963 (Roger Garaudy)
- (fr.) L'Eglise, le communisme et les chrétiens, Éditions Sociales, 1949 (Roger Garaudy)

Dipnotlar

1° Buradaki alıntıyı konuşma diline yakın bir şekilde ve özetleyerek yeniden yazdım. Orjinal metnin adı **"Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı"**. Eriş yayınlarından çıkan tercümeden istifade ederek ilgili paragrafları buraya aktarıyorum:

*"Almanya konusunda dinin eleştirisi özsel olarak sona erdi ve dinin eleştirisi de tüm eleştirinin hazırlık koşulunu oluşturuyor. (MY: **Marx burada Ludwig Feuerbach'ın yaptığı teolojik eleştirilerin yeterli oluşunu teslim ediyor**)*

Yanılığının kutsala saygısız varoluşu, tanrısal oratio pro aris et focus'i çürütülür çürütülmez saygınlığını yitiriyor. Göğün bir üstün-insan aradığı olağanüstü gerçekliğinde kendinin yansıısından başka bir şey bulmayan insan, kendi tam gerçekliğini aradığı ve araması da gereken yerde artık ancak kendinin görünüşünü, yani insan-olmayanı bulmaya yatkın görünmüyor.

Din-dışı eleştirinin temelini şu oluşturuyor: insanı yapan din değil, dini yapan insandır. Yani din, henüz kendine erişmemiş ya da çoktan yitirmiş bulunan insanın sahip olduğu kendinin bilinci ve kendinin

duygusunu oluşturuyor. Ama insan, dünyanın dışında herhangi bir yere çekilmiş soyut bir öz değil. İnsan, insanın dünyası, devlet, toplum anlamına geliyor. Bu devlet, bu toplum, dünyanın tersine çevrilmiş bilinci olan dini üretiyor, çünkü kendileri alt üst olmuş bir dünya oluşturuyor. Din bu dünyanın genel teorisini, onun ansiklopedik özetleme kitabını, onun halksal biçimdeki mantığını, onun tinselci point d'honneur'ünü [onur sorununu], kendinden geçmesini, ahlaksal onaylanmasını, görkemli tamamlayıcısını, teselli ve aklanmasının evrensel temelini oluşturuyor. Din insanal özün doğaüstü gerçekleşmesini oluşturuyor, çünkü insanal öz gerçek gerçekliğe sahip bulunmuyor. Öyleyse dine karşı savaşım vermek, dolaylı olarak dinin tinsel aramasını oluşturduğu dünyaya karşı savaşım vermek anlamına geliyor.

Dinsel üzüntü, bir ölçüde gerçek üzüntünün dışavurumu ve bir başka ölçüde de gerçek üzüntüye karşı protesto oluyor. Din ezilen insanın içli ezgisini, kalpsiz bir dünyanın sıcaklığını, tinin dıştalandığı toplumsal koşulların tinini oluşturuyor. Din, halkın afyonunu oluşturuyor. Halkın aldatıcı mutluluğu olarak dini ortadan kaldırmak, halkın gerçek mutluluğunu istemek anlamına geliyor. Halkın kendi durumu üzerindeki yanılsamalardan vazgeçmesini istemek, halkın yandsamalara gereksinim duyan bir durumdan vazgeçmesini istemek anlamına geliyor. Öyleyse dinin eleştirisi, dinin aylasını oluşturduğu bu gözyaşları vadisinin tohum halindeki eleştirisi anlamına geliyor.”

2a° Orjinal metinde “**Chimères**” (oku. “şimer”) kelimesi geçiyor. Bir kaç hayvanın bileşimi mitolojik yaratık. Hristiyan mistisizminde nefsi temsil eden, genellikle yarasa kanatlı, köpek başlı korkunç yaratıklardır. Gotik kiliselerin dış kısımlarında görebilirsiniz. Antik tasvirler için [buraya](#), katolik tasvirler için de [buraya](#) tıklayabilirsiniz.

2b° “...Mikro ekonomide öğretilen kavramlar içinde en önemlilerinden biri “fayda” (ing. utility) . Bu fayda bireyin tüketeceği mal veya hizmetten elde edeceği memnuniyettir, tatmindir. Ama ekonomik fayda günlük hayattaki “faydalı” şeyler gibi değildir her zaman. Meselâ bir paket sigara ekonomik olarak “faydalıdır”. Adam para verip satın alıyor ya. Yahut aşırı yağlı bir gıda aynı biçimde “faydalıdır”. şeker hastası bile olsanız bir tepsi baklava size “faydalıdır”... Yersen! ...” ([Liberalizmin kusurları\(3\): Liberalizm ahlâksızdır!](#))

2c° Gözden kaçmaması gereken bir başka nokta ise Engels’in din adamlarının önemli rol oynadığı halk hareketlerine bakışı. Sınıf kavgası perspektifinden değerlendirmiş olsa da dine ve din adamlarına önem vermiş Engels. Meselâ 16cı asır başında ilâhiyatçı Thomas Münzer’in liderliğindeki hareketi övmüş, bunun ilk komünist hareket olduğunu söylemiş. Ancak dini bir propaganda aracı, bir **ütopya jeneratörü** gibi gören “komünist” düşünce **FAYDA** perdesini kaldırıp **İYİ**’yi görememiş. İster Protestanlığın doğuşunu öven Gramsci’ye bakalım ister “kapitalizmi dinleştiren” Calvin’e taarruz eden Bloch’a, bu dünyevî ufkun ötesine geçebilen birisini göremiyoruz. Türkiye’de “**sol ilâhiyat**” veya “**Peygamber X, Y ve Z ilk devrimcilerdi**” başlıklarıyla karşımıza çıkan ezberler bu çerçevede okunmalı. Enbiya ve Evliya hazeratını komünizme devşirme cüretini gösteren bu sayfaya Müslümanların gerekli cevapları verememiş olması çok derin bir cahillikten başka ne olabilir? Bilgisizlik değil, bildiğini idrak edemeyen, yarıM-aydın cahilliğinden başka?

3° İnsanlık kadar eski olsa da bitmeyen bir fikrî çatışma bu. Bugünlerde fizik bilimini ilahlaştıran fizikçilere rastlıyoruz meselâ. (Bkz. [Şalgam suyu varsa Tanrı’ya lüzum yoktur](#)) Kâinat’ın ve Hayat’ın kendiliğinden ortaya çıktığına ya da eksi sonsuzdan artı sonsuza uzandığına iman edenlere dehriyun denilmiş yani “zamancılar”. Zaman’ı, maddeyi ya da Tabiat’ı ilahlaştıran bu inanç şekli hakkında Gazâlî Hazretleri [El-munkizu Min-ad-dalâl](#) adlı eserinde şöyle der:

“Birinci sınıf dehrilerdir. Bunlar en eski feylesûflardan bir zümredir. Kainatı idare eden ve her şeye muktedir olan bir yaratıcının varlığını inkar etmişlerdir. Alemin bir yaratıcı tarafından değil de, öteden beri kendiliğinden mevcut olduğunu, canlının meniden, meninin canlıdan vücuda geldiğini, böylece ebedi olarak devam ettiğini iddia etmişlerdir ki, bunlar zındıklardır”

4° Bireyin özgürlüğünü (ve sorumluluğunu) bu derecede görmezlikten gelen kör bir kader inancı artık iman, inanç gibi kelimelerle açıklanamaz. Komünist imanının deterministik katılığına İslâm aleminde belki Eş’arîlerde rastlanabilir, özellikle cüz’i irade konusundaki yorumlarında. İnsanın özgür iradesi konusunda [Zaman Nedir?](#) isimli kitabımıza bakılabilir. Meselâ **“Hayvan serbesttir, insan özgürdür”** isimli bölüme ya da kitabın sonunda yer alan 3 kısımlık **Şans, Kader, Özgür İrade ve Zaman** bahsine.

5° Gençliğinde odasına, üniversite yurdundaki dolabına Humeyni posteri asmış olan okuyucularımız darılacaklar belki ama **“İslâm Devrimi”** etiketli hareketler için de aynı yere kayma riski var.

Komünizmin temel metinlerinden konuyla ilgili alıntılar (Manifesto, Kapital, Elyazmaları)

Manifesto, Burjuvalar ve proleterler

Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı “doğal efendiler”ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı, ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan, katı “nakit ödeme”den başka hiç bir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, darkafalı duygusallığın en ilâhi vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu. Kişisel değeri, değişim-değerine indirgedi, ve sayısız yok edilemez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o tek insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu.

Manifesto, sf. 13, proleter ve komünistler

Komünizme karşı dinsel, felsefi ve genel olarak ideolojik açıdan yöneltilecek suçlamalar, ciddiye alınıp incelenmeye değmez. İnsanın düşüncelerinin, görüşlerinin ve kavramlarının, tek sözcükle, insanın bilincinin, maddi varlığının koşullarındaki, toplumsal ilişkilerindeki ve toplumsal yaşamındaki her değişimle birlikte değiştiğini kavramak için derin bir sezgiye gerek var mıdır?

Fikir tarihi, zihinsel üretimin, maddi üretimin değişmesiyle birlikte değiştiğinden başka neyi tanıtlar ki? Her yüzyıldaki egemen düşünceler hep o yüzyılın egemen sınıfının düşünceleri olmuştur. Toplumu devrimcileştiren düşüncelerden sözedildiğinde, eski toplum içerisinde yeni toplum üyelerinin yaratılmış olduğundan, ve eski düşüncelerdeki çözülmenin eski yaşam koşullarındaki çözülmeye at başı gittiğinden başka bir şey ifade edilmiş olmaz. Antik dünya can çekişirken, antik dinler de Hristiyanlık karşısında boyun eğdiler. Hristiyan düşünceler 18. yüzyılda usçu düşünceler karşısında yenik düştüklerinde, feodal toplum da o günlerin devrimci burjuvazisiyle ölüm-kalım savaşına tutuşmuştu. Din ve vicdan özgürlüğü düşünceleri, serbest rekabetin bilgi alanındaki egemenliğinin ifadesinden başka bir şey değildir.

Kapital, Metaların fetişizmi ve bunun sırrı

Ancak bunlar, emeğin üretkenlik gücünün gelişmesi düşük bir aşamanın üstüne çıkmadığı ve bu nedenle de maddi yaşam alanında insan ile insan ve insan ile doğa arasındaki toplumsal ilişkilerin karşılıklı olarak sınırlı olduğu zamanlarda ortaya çıkabilir ve varolabilir. Bu sınırlılık, eskinin doğaya tapınmasında ve halk arasında yaygın dinlerin öteki öğelerinde yansır. Gerçek dünyanın, dinsel

yansıması, kaçınılmaz olarak, günlük yaşamın pratik ilişkilerinin insana, onun öteki insanlar ve doğa ile ilişkilerini tam anlamıyla anlaşılır ve aklauygun bir ilişki olmaktan öte bir şey sunmadığı zaman, ancak o zaman yitip gider.

1844 El yazmaları, Ölüm ve Mülkiyet üzerine

Türsel bilinç olarak insan kendi gerçek *toplumsal* yaşamını olurlar ve kendi gerçek varoluşunu düşüncede yinelemekten başka bir şey yapmaz; tıpkı türsel varlığın, tersine, kendini türsel bilinçte doğruladığı ve kendi evrenselliği içinde, düşünen varlık olarak, kendisi için olduğu gibi. İnsan -demek ki hangi derecede olursa olsun tikel bir birey ve tikelliği onu bir birey ve gerçek *bireysel* bir toplumsal varlık durumuna getirir- demek ki bir o kadar da *bütünselliktir*, düşünsel bütünsellik, gerçeklikte ya toplumsal varoluşun hayranlıkla seyri ve gerçek zevki, ya da yaşamın insanal belirtilerinin bütünselliği olarak varolan, düşünülmüş ve duyulmuş toplumun kendisi için varoluşu.

Demek ki düşünce ile varlık gerçi birbirinden *ayrıdır*, ama aynı zamanda bir arada bir *birlik* oluştururlar. *Ölüm*, türün belirli birey üzerindeki katı yürekli etkisi gibi görünür ve onların birliğini yalanlıyorsa benzer; ama belirli birey, *belirli bir türsel varlıktan* başka bir şey değildir, ve böyle olduğu için de ölümlüdür. Nasıl ki özel mülkiyet, insanın hem kendi kendisi için *nesnel*, hem de aynı zamanda tersine yabancı ve insanal-olmayan bir nesne durumuna gelmesi, yaşamının belirtisinin yaşamının yabancılaşması, gerçekleşmesinin gerçeklikten yoksunlaşması, *yabancı* bir gerçeklik olması olgusunun duyulur dışavurumundan başka bir şey değilse, özel mülkiyetin olumlu kaldırılması, yani insanal yaşam ve insanal varlığın, *nesnel* insanların, insanal yapıtların, insanlar için ve insanlar tarafından *duyulur* temellükü de, tıpkı öyle, sadece salt, *dolaylımsız yararlanma* anlamında, sadece *sahip olma*, *malik olma* anlamında anlaşılmalıdır. İnsan kendi evrensel varlığını evrensel bir biçimde, demek ki bütünsel insan olarak temellük eder. Dünya ile *insanal* ilişkilerinin herbiri, görme, işitme, koklama, tat alma, düşünme, seyir, duygu, irade, etkinlik, sevgi, uzun sözün kısası bireyselliğinin tüm örgenlikleri, kendi biçimleri içinde, apansız toplumsal örgenlikler olan örgenlikler gibi, nesnel davranışları ya da *nesne ile ilişkilerinde*, nesnenin temellükü, *insanal* gerçekliğin temellüküdürler; nesne ile ilişkileri, *insanal gerçekliğin belirtisidir*; insanal *etkinlik* ve insanal *acıdır* bu; çünkü, insanal anlamda kavrandığında, acı, insanın kendinden duyduğu zevktir.

Özel mülkiyet bizi öylesine alıklaştırmış ve sınırlı kılmıştır ki, bir nesne ancak ona malik olduğumuz, demek ki [o nesne] bizim için sermaye olarak varolduğu, ya da bizim tarafımızdan araçsız sahip olunduğu, yenildiği, içildiği, giyildiği, içinde oturulduğu vb., kısacası bizim tarafımızdan *kullanıldığı* zaman *bizimdir*, -her ne kadar özel mülkiyet sırası geldiğinde sahip olmanın kendisinin bütün bu dolaysız gerçekleştirmelerini ancak *geçim araçları* olarak etkisi içine alır, ve her ne kadar bunların araç hizmeti gördüğü yaşam, *özel mülkiyet* yaşamı, emek ve sermayeleştirme ise de. *Bütün* bu fizik ve entelektüel duyular yerine, demek ki, *bütün* bu duyuların yalın yabancılaşması, *malik olma* duyusu belirlemiştir. İnsanal varlık, kendinden yola çıkarak kendi iç zenginliğini doğurmak için, bu mutlak yoksulluğa indirgenmeliydi.

Kapital Cilt I, Altıncı Kesim. - Normal İşgünü İçin Savaşım, Emek-Zamanı Yasasıyla Zorunlu Sınırlandırma, İngiliz Fabrika Yasaları, 1833'ten 1864'e

Sermayenin, işgünü, önce normal üst sınırına kadar uzatması ve ardından bundan da öteye, 12 saatlik doğal günün sınırına uzatılması yüzyılları aldıktan sonra, 18. yüzyılın son üçte-birinde, makineleşmenin ve modern sanayi doğuşuyla birlikte, bunu, yoğunluğu ve boyutları bakımından bir çığı andıran müthiş bir sınır tanımazlık izledi. Ahlakın ve doğanın, yaşın ve cinsiyetin, gecenin ve gündüzün bütün sınırları yıkıldı. Eski statülerdeki o çok yalın gündüz ve gece kavramları bile, öylesine karmakarışık hale geldi ki, daha 1860'ta bir İngiliz yargıcının, gündüzün ve gecenin ne olduklarını "hukuken" açıklayabilmesi için tam Talmud'a yaraşır bir bilgelik göstermesi gerekmişti. Sermaye çılgın

bir cümbüş içindeydi. Önceleri bu yeni üretim sisteminin gürültü patırtısıyla şaşkına dönen işçi sınıfı, biraz kendine gelir gelmez, direnmeye başladı ve bu, ilk kez, makineleşmenin doğum yerinde, İngiltere’de oldu. Ne var ki, çalışan halkın 30 yılda koparabildiği ödünler sözden ibaret kaldı. Parlamento 1802 ve 1833 arasında 5 İş Yasası çıkardı, ama bunların uygulanması, gerekli memur giderleri vb. için bir kuruşluk ödenek koymamak kurnazlığını da gösterdi.

Kapital Cilt I, Yedinci Kesim. İşçilerin Fabrika Sistemi, Tarafından İtilmeleri Ve Çekilmeleri, Pamuklu Sanayiinde Bunalımlar

Ama işçiler, yalnız fabrika içersinde fabrika sahiplerinin, dışarda ise yöneticilerin deneylerinden, ücretlerin indirilmesinden, iş yokluğundan, yoksulluk içinde kıvranıp sadakaya muhtaç olmaktan, lordlarla avam kamarası üyelerinin övgülü nutuklarından ıstırap çekmekle kalmıyorlardı. “Pamuk kıtlığı sonucu işlerinden atılan talihsiz kadınlar, böylece toplum dışına sürülmüş oldular; ve şimdi işler yeniden canlandığı ve iş çoğaldığı halde, bu talihsiz sınıfın üyesi olmaya devam ettiler ve belki de bu böyle sürüp gidecektir. Kasabada şimdi son 25 yılda gördüğümde çok daha fazla genç orospu var.”

Kapital Cilt I, Sekizinci Kesim. Büyük Sanayiın Manüfaktürde, Elzanaatlarında Ve Ev Sanayiinde Yolaçtığı Devrim, C. Modern Manüfaktür Bahsi

Büyük bir manevi yozlaşmaya uğramaksızın bir kiremit ocağından geçip kurtulmak bir çocuk için olanaksızdır ... en narin yıllarında kulaklarını dolduran kaba konuşmalar, hiç bir eğitim görmeden yarı-yabanıl bir şekilde büyürlerken edindikleri pis, bayağı ve yüzkızartıcı alışkanlıklar, onları, daha sonraki yaşamlarında yasa tanımayan, ahlaksız ve sefih bir insan yapar. ... Yaşam tarzları korkunç bir ahlaksızlık kaynağıdır. Usta işçi ve grubun başı olan her ustabaşı yanında çalışan 7 işçiye, kulübesinde yatacak yer ve yiyecek sağlar. Ailenin üyesi olsun olmasın, erkekler, oğlanlar ve kızlar çoğu zaman iki, bazan da üç odalı havasız kulübelerde hep birarada, yerlerde yatarlar. Günlük ağır çalışmadan sonra bitkin düşen bu insanlar, ne sağlık, ne temizlik, ne de ahlak kurallarına dikkat edecek durumdadırlar. Bu kulübelerden çoğu, dağınıktır, pislik ve toz-toprak yuvasıdır. ... Genç kızları böylesine bir işte çalıştıran bu sistemin en büyük kötülüğü, bunları, ta çocukluklarından başlayarak daha sonraki bütün yaşamları boyunca sürecek bir ahlaksızlık zincirine bağlamasıdır. Daha doğanın kendilerine kadın olduklarını öğretmesine kalmadan, **bu kızlar, kaba ve küfürbaz oğlan çocukları haline gelirler. Üzerlerinde birkaç kirli paçavra, bacakları yarıdan fazla açık, saçları ve suratları kir-pas içinde olan bu çocuklar, bütün ahlak ve utanma duygularını küçümsemeyi ve bunlarla alay etmeyi öğrenirler. Yemek zamanlarında çayırıyla boyu boyunca uzanırlar ya da yakındaki bir kanalda yıkanan oğlanları seyrederek. Ensonu günlük ağır işleri bitince, daha iyice olan elbiselerini giyerler ve erkeklerle birlikte meyhanelerin yolunu tutarlar.**” Çocukluk yaşlarından başlayarak bütün bu sınıf arasında aşırı içki düşkünlüğü pek doğaldır. “İşin en kötü yanı, kiremitçilerin, bütün umutlarını yitirmiş olmalarıdır. Aralarında biraz iyice olan birisi, Southallfield rahibine, eğer kiremitçiyi islah ederseniz, şeytanı da islah etmeyi deneyebilirsiniz efendim, demişti!”

Kapital Cilt I, Onbeşinci Bölüm, Makine Ve Büyük Sanayi, Sekizinci Kesim. Büyük Sanayiın Manüfaktürde, Elzanaatlarında Ve Ev Sanayiinde Yolaçtığı Devrim, E. Modern Ev Sanayi

Buckingham ve Bedford eyaletlerinde dantelacılığın bittiği yerlerde, hasır örücülüğü başlar ve Hertfordshire’ın geniş bir kısmıyla Essex’in batı ve kuzey kesimlerine kadar uzanır. 1861 yılın da, hasır örücülüğü ile hasır şapka yapımında 40.043 kişi çalışıyordu; bunların 3.815’i her yaşta erkek, geri kalan 14.913 kişinin 7.000’i yirmi yaşın altında çocuk olmak üzere kadındı. Dantela okulları yerine buralarda da “hasır örgü okullarını” görüyoruz. Çocuklar hasır örme öğrenimine genellikle 4 yaşında, bazan da 3-4 yaş arasında başlıyorlar. Kuşkusuz, öğrenim gördükleri de yok. Çocuklar, ilkokullara,

kendi aralarında, “sahici okul” diyorlar ve böylece, yarı-aç analarının öngördüğü günde 30 yardalık işi bitirmek için hapsedildikleri bu kanemici yerlerden, ilkokulları ayırdediyorlar. Bu aynı analar, bunları okuldan sonra çoğu zaman gece 10, 11, 12’ye kadar çalıştırıyorlar. Sürekli olarak ıslatmak zorunda oldukları kamış, dudaklarını ve parmaklarını kesiyor. Londra’daki bütün hekimlerin genel kanısı olarak Dr. Ballard, bir yatak odası ile işyerinde her insan için en az 300 *foot* küpe gerek olduğunu belirtiyor. Ne var ki, hasır okullarında yer, dantela okullarından daha cimrice kullanılıyor ve “bir kişiye 12¹/₂, 17, 18¹/₂ ve 22 *foot* küpün altında yer düşüyor”. Komisyon üyelerinden Mr. White, bu sayılardan en küçüğünün, eğer bir çocuk, boyutları 3 *foot* olan bir kutuya konulsa, burada kaplayacağı yerin yarısından daha azını temsil edeceğini söylüyor. İşte çocukların, 12 ya da 14 yaşlarına kadar yaşamdan tattıkları zevk bu. Sefil ve yarı-aç yaşayan ana-babaların düşündükleri tek şey, çocukların elden geldiğince çok para kazanmaları. Çocuklar ise biraz büyür büyümeyiz, çok doğal olarak ana-babalarına on paralık değer vermiyorlar ve onları bırakıp gidiyorlar. “Böyle yetiştirilen insanlar arasında bilisizlik ve kötülüğün yaygın olması çok doğaldır. ... **Ahlak en düşük düzeyde. Kadınların pek çoğunun evlilik dışı çocukları vardır ve bu kadınların yaşları o kadar küçüktür ki**, suç istatistikleri ile ilgili olanları bile şaşkınlığa düşürür.” Ve bu örnek ailelerin anayurdu, Avrupa için örnek bir hristiyan ülke oluyor; bu sözleri, hristiyanlık üzerindeki derin bilgisi hiç kuşku götürmeyen Kont Montalembert söylüyor!

Yukarda sözü edilen sanayilerde zaten acınacak düzeyde olan ücretler (hasır örme okullarında bir çocuğun alabileceği en yüksek ücret, ender olarak 3 şiline ulaşabilir), her yerde ve özellikle dantela bölgelerinde egemen olan aynı sistemle, nominal miktarının çok daha altına düşer.

Kapital Cilt I, İkinci Kesim. Artı-Emek Hırsı, İmalâtçı Ve Boyar

“Böyle (yasayı ihlal ederek aşırı çalıştırma yoluyla) elde edilen kazanç, birçok kimse için karşı konulamayacak kadar çekici bir şey gibi geliyor; daima, yakalanmama olasılığını hesaba katıyorlar; ve üstelik, yakalanıp da mahkum olanların ödedikleri ceza miktarının küçüklüğünü görünce, yaptıkları iş farkedilse bile bundan gene kârlı çıkacaklarını düşünüyorlar.” “Bu ek zamanın, gün boyunca yapılan küçük miktarlardaki hırsızlıkların tamamıyla elde edildiği durumlarda, durumu saptama konusunda deneticilerin karşısına büyük güçlükler çıkarmaktadır.”

Sermayenin, işçinin yemek ve dinlenme zamanında yaptığı bu “küçük hırsızlıkları” fabrika deneticileri, “dakikaların aşırılması” “birkaç dakikanın tırtıklanması” diye adlandırdıkları gibi, işçilerin kullandıkları teknik terim de, “yemek zamanlarının kemirilmesi”dir. Görülüyor ki, böyle bir ortamda, artı-değerin, artı-emekle yaratılması artık sır olmaktan çıkmıştır. Çok saygıdeğer bir bay, bana, “Günde bana on dakikalık aşırı çalışma izni verecek olsanız, cebime yılda fazladan bin sterlin koymuş olursunuz.” demişti. “An’lar kârın öğeleridir.”

Kapital Cilt I, Üçüncü Kesim. - Makinenin İşçi Üzerindeki Dolaysız Etkileri

Erkek ve kız çocuklarla birlikte çalışma grupları halinde çalışan evli kadınlar, belli bir ücret karşılığında, bütün topluluğu kiralayan “ırgatbaşı” tarafından çiftlik sahibinin emrine verilir. “Bu çalışma grupları bazan kendi köylerinden çıkıp kilometrelerce uzağa giderler; sabah ve akşamları bunlara yollarda raslanır; kısa bir eteklik, gömlek ve çizme, bazan da pantolon giyerler; çok sağlam ve sağlıklı bir görünüşleri vardır, ama alışageldikleri hafif ahlakın yanısıra, sevdikleri bu hareketli ve bağımsız yaşamın, evlerinde kıvranan talihsiz yavrulara getirdiği öldürücü sonuçlara aldınmaz bir halleri vardır.”^F Fabrika bölgelerindeki bütün olaylar, burada, hem de daha geniş ölçülerde yinelenmektedir: gizli çocuk öldürme, çocuklara afyonlu maddeler verilmesi gibi. Özel Kurul üyesi ve Halk Sağlığı Raporunun başyazarı Dr. Simon, “Yetişkin kadınların sanayide geniş ölçülerde çalıştırılması konusundaki derin kaygılarımı, bu gibi kötülükler konusunda bildiklerim haklı ve mazur gösterebilir.” diyor. Fabrika müfettişi Mr. Baker ise, resmi raporunda şöyle söylüyor: “İngiltere’deki

sanayi bölgelerinde aile sahibi evli kadınların kumaş fabrikalarında çalışmaları yasaklandığı gün, bu bölgeler için büyük mutluluk olacaktır.”

Kapitalist sömürünün çocuklarla kadınlar üzerinde yolaçtığı ahlâk yozlaşması, F. Engels’in, *Lage der Arbeitenden Klasse Englands* adlı yapıtıyla ve diğer yazarlarca o kadar enine boyuna anlatılmıştır ki, ben, burada, yalnızca değinmekle yetiniyorum.

Kapital Cilt I, Onbeşinci Bölüm, Makine Ve Büyük Sanayi , Sekizinci Kesim. Büyük Sanayiin Manüfaktürde, Elzanaatlarında Ve Ev Sanayiinde Yolaçtığı Devrim c. Modern Manifaktür

Büyük bir manevi yozlaşmaya uğramaksızın bir kiremit ocağından geçip kurtulmak bir çocuk için olanaksızdır ... en narın yıllarında kulaklarını dolduran kaba konuşmalar, hiç bir eğitim görmeden yarı-yabanıl bir şekilde büyürlerken edindikleri pis, bayağı ve yüzkızartıcı alışkanlıklar, onları, daha sonraki yaşamlarında yasa tanımayan, ahlaksız ve sefih bir insan yapar. ... Yaşam tarzları korkunç bir ahlaksızlık kaynağıdır. Usta işçi ve grubun başı olan her ustabaşı yanında çalışan 7 işçiye, kulübesinde yatacak yer ve yiyecek sağlar. Ailenin üyesi olsun olmasın, erkekler, oğlanlar ve kızlar çoğu zaman iki, bazan da üç odalı havasız kulübelerde hep birarada, yerlerde yatarlar. Günlük ağır çalışmadan sonra bitkin düşen bu insanlar, ne sağlık, ne temizlik, ne de ahlak kurallarına dikkat edecek durumdadırlar. Bu kulübelere çoğu, dağınıktır, pislik ve toz-toprak yuvasıdır. ... Genç kızları böylesine bir işte çalıştıran bu sistemin en büyük kötülüğü, bunları, ta çocukluklarından başlayarak daha sonraki bütün yaşamları boyunca sürecek bir ahlaksızlık zincirine bağlamasıdır. Daha doğanın kendilerine kadın olduklarını öğretmesine kalmadan, bu kızlar, kaba ve küfürbaz oğlan çocukları haline gelirler. Üzerlerinde birkaç kirli paçavra, bacakları yarıdan fazla açık, saçları ve suratları kir-pas içinde olan bu çocuklar, bütün ahlak ve utanma duygularını küçümsemeyi ve bunlarla alay etmeyi öğrenirler. Yemek zamanlarında çayirlara boylu boyunca uzanırlar ya da yakındaki bir kanalda yıkanan oğlanları seyrederek. Ensonu günlük ağır işleri bitince, daha iyice olan elbiselerini giyerler ve erkeklerle birlikte meyhanelerin yolunu tutarlar.

Kapital Cilt I, Onbeşinci Bölüm , Makine Ve Büyük Sanayi , Sekizinci Kesim. Büyük Sanayiin Manüfaktürde, Elzanaatlarında Ve Ev Sanayiinde Yolaçtığı Devrim

Çocuklar, ilkokullara, kendi aralarında, “sahici okul” diyorlar ve böylece, yarı-aç analarının öngördüğü günde 30 yardalık işi bitirmek için hapsedildikleri bu kanemici yerlerden, ilkokulları ayırdediyorlar. Bu aynı analar, bunları okuldan sonra çoğu zaman gece 10, 11, 12’ye kadar çalıştırıyorlar. Sürekli olarak ıslatmak zorunda oldukları kamış, dudaklarını ve parmaklarını kesiyor. Londra’daki bütün hekimlerin genel kanısı olarak Dr. Ballard, bir yatak odası ile işyerinde her insan için en az 300 *foot* küpe gerek olduğunu belirtiyor. Ne var ki, hasır okullarında yer, dantela okullarından daha cimrice kullanılıyor ve “bir kişiye 12¹/₂, 17, 18¹/₂ ve 22 *foot* küpün altında yer düşüyor”. Komisyon üyelerinden Mr. White, bu sayılardan en küçüğünün, eğer bir çocuk, boyutları 3 *foot* olan bir kutuya konulsa, burada kaplayacağı yerin yarısından daha azını temsil edeceğini söylüyor. İşte çocukların, 12 ya da 14 yaşlarına kadar yaşamdan tattıkları zevk bu. Sefil ve yarı-aç yaşayan ana-babaların düşündükleri tek şey, çocukların elden geldiğince çok para kazanmaları. Çocuklar ise biraz büyür büyümeyi, çok doğal olarak ana-babalarına on paralık değer vermiyorlar ve onları bırakıp gidiyorlar. “Böyle yetiştirilen insanlar arasında bilisizlik ve kötülüğün yaygın olması çok doğaldır. ... Ahlak en düşük düzeyde. Kadınların pek çoğunun evlilikdışı çocukları vardır ve bu kadınların yaşları o kadar küçüktür ki, suç istatistikleri ile ilgili olanları bile şaşkınlığa düşürür.” Ve bu örnek ailelerin anayurdu, Avrupa için örnek bir hristiyan ülke oluyor; bu sözleri, hristiyanlık üzerindeki derin bilgisi hiç kuşku götürmeyen Kont Montalembert söylüyor!

Kapital Cilt I, Dokuzuncu Kesim. Fabrika Yasaları, Bu Yasanın Sağlık Ve Eğitim İle İlgili Maddeleri, Bunların İngiltere’de Yaygınlaşması

Madenlerde çalışan kadınlar arasında ahlak, fabrikada çalışanlara göre daha mı düşüktür?” “... kötülerin oranı, ... fabrikadaki kızlardan belki biraz fazladır.” “Ama siz fabrikadaki ahlak durumunu da tam yeterli görmüyorsunuz değil mi?” “Hayır.” “Siz olsanız, kadınların fabrikalarda çalışmasını da yasaklar mıydınız?” “Hayır, yasaklamazdım.” “Peki niçin?” “Çünkü fabrikalardaki iş, kadınlar için daha haysiyetli de ondan.” “Ama gene de ahlakları için sakıncalı buluyorsunuz değil mi?” “Kömür ocaklarının çevresinde olduğu kadar değil; ama ben bunu toplumsal yönüyle ele alıyorum, yalnız ahlak yönüyle değil. Kızlar üzerindeki toplumsal yönden aşağılanma son derece üzücü. Bu 400-500 kız, ilerde maden işçilerinin karısı olunca, erkek, bu yozlaşmadan büyük acı çekiyor ve evlerini terkedip kendilerini içkiye veriyorlar.” “Kadınların çalışmasını, kömür ocaklarında durdurduktan sonra, demir fabrikalarında da durdurmak gerekmez mi?” “Başka işyerleri adına konuşamam.” “Demir işleriyle, kömür madenlerinde toprak üstünde çalışan kadınların durumları arasında bir fark var mıdır?” “Bu konuyu hiç kafamda evirip çevirmedim.” “Bunları birbirinden ayıran belirli bir fark görüyor musunuz?” “Bunu hiç düşünmedim, ama evlere yaptığım ziyaretlerden biliyorum ki, bizim bölgemizde durum pek berbat...” “Kadınların çalışmasının onu alçalttığı her durumda, buna müdahale eder miydiniz?” “Bu sanırım şöyle zararlı oluyor: İngilizlerde en iyi duygular, ananın öğrettikleridir.

Kapital Cilt I, Yirmibeşinci Bölüm, Kapitalist Birikimin Genel Yasası

Emekçileri ile ailelerine konut diye herhangi bir ahırı yeterli bulan toprakbeyi, kira konusunda en çetin pazarlıklara girişmekten de utanmaz. Burası, ocağı, helası, penceresi, bir hendekten başka akarsuyu, bahçesi olmayan tek odalı bir kulübe olabilir, ama emekçi bu haksız durum karşısında bile çaresizdir. ... Ve sağlığı koruma yasaları, ancak kağıt üzerinde varolan ölü sözcüklerdir ... ve uygulanmaları geniş ölçüde, bu gibi inleri konut diye kiralayan malsahiplerinin keyfine bırakılmıştır. ... Parlak ama pek az görülen durumlara bakarak, İngiliz uygarlığının yüzkarası olan bu gerçeklerin ezici ağırlığını gözden kaçırmak haksızlık olur. Bugünkü konut durumunun berbatlığı ortadayken, bu konuda uzman gözlemcilerin, bu halin, sayıca yetersizlik karşısında çok daha küçük bir felaket olduğunu söylemeleri, durumun gerçekten korkunç olduğunu gösteriyor. Kırsal bölgedeki emekçi konutlarının ağız ağıza dolu oluşu, yalnız işin sağlık yönünü önemseyenler için değil, insanca ve ahlaklı bir yaşam sürdürülmesini dileyenler için de, yıllardır derin bir kaygı kaynağı olmuştur. Kırsal bölgelerde bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla ilgili haberlerde daima bu aşırı kalabalığın, hastalığın önlenmesi konusundaki her türlü çabayı etkisiz duruma getirdiği üzerinde ısrarla durulması, sanki aynı kalemde çıkmış gibi, aynı tümcelerle yinelenir durur. Kırsal yaşamın sağlık üzerindeki çok yararlı etkilerine karşın, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına elverişli olan bu nüfus yoğunluğunun, aynı zamanda, bulaşıcı olmayan hastalıkların ortaya çıkmaları için de uygun bir ortam yarattığı gene tekrar tekrar belirtilir. Kırsal nüfustaki bu aşırı yoğunluğun kötülüklerini belirtenler, daha büyük kötülükler karşısında da susmamışlardır. Bunların başlıca konuları, yalnızca sağlığa zararlı etkiler olduğu halde, bu konudaki diğer ilişkiler üzerinde de hemen daima aynı ilgiyle durmuşlar ve dikkatleri çekmişlerdir. Evli ya da bekar her iki cinsiyetten yetişkin kimselerin, ufacık bir odada sıkış sıkış yatıp kalkmalarının çok sık görülen durumlar olduğunu ve bu durumda her türlü ar ve haya duygularının zedelendiğini, ahlakın zorunlu olarak bozulduğunu raporlarında bir inanç olarak belirtmişlerdir. Örneğin, Buckinghamshire’ın Wing bölgesinde, bir tifo salgını konusundaki son yıllık raporun ekinde Dr. Ord, ateşler içinde kendisine gelen, Wingrave’den bir delikanlının ‘hastalığının ilk günlerinde dokuz kişiyle aynı odada uyduğunu, iki hafta içinde bunlardan birkaç tanesinin de hastalığa yakalandığını ve birkaç hafta içinde bu dokuz kişiden beşinin ateşinin yükseldiğini ve bir tanesinin de öldüğünü’ söylediğini belirtir. ... Salgın sırasında Wing’e giden St. George hastanesi hekimlerinden Dr. Harvey’den tıpkı bu rapora benzeyen bilgiler alınmıştır. ... ‘Ateşli bir hastalığa tutulan genç bir kadın, babası, anası, piç

çocuğu, kardeşı iki delikanlı, herbirinin birer piçi olan iki kız kardeşı ... hepsi 10 kişi ile birlikte aynı odada yatıyordu. Birkaç hafta önce ise, bu odada 13 kişi kalıyordu.

Kapital Cilt I, Beşinci Kesim, Genel Kapitalist Birikim Yasasının Örneklendirilmesi, e. İngiliz Tarım Proleteryası

Çocuk ölümleri konusunu ele alan ve bu arada da ekip sistemine değinilen Halk Sağlığı Raporundan basın ve dolayısıyla İngiliz kamuoyunun haberi olmamıştır. Buna karşılık, komisyonunun son raporu, basına, daima işine gelen, sansasyonel bir haber sağlamıştır. Liberal basın, Güney Adaları sakınlerinin ahlaklarını düzeltmek için güney kutbuna özel misyonerler gönderen kibar beylerle hanımların ve Lincolnshire’i dolduran dolgun maaşlı devlet kilisesi rahiplerinin kendi malikanelerinde ve kendi gözleri önünde böyle bir sistemin uygulanmasına nasıl izin verdiklerini sorarken, daha kibar ve ince basın, kendi öz evlatlarını böylesine bir köleliğe satabilen kırsal nüfusun bu kaba yozlaşması üzerinde derin düşüncelere dalmakla yetinmişti! [...] Bazan kilise yardım kurulu üyeleri, bazan patronlar tarafından, okul çağındayken çocukların çalıştırmaları, aksi halde kendilerine de yol verileceği tehdidi ile karşı karşıya kalırlar. ... Her türlü zaman ve güç kaybı, işçilere ve çocuklarına yüklenen ve bedeli ödenmeyen yorgunlukların verdiği acı ve ıstıraplar, kalabalık kulübeleriii ya da çalışma ekiplerinin bozucu etkilerinin, çocukların ahlakı üzerindeki tahribatı her an izleyen ana-babaların duyguları ...

Komünizm ile Yamyamlık İlişkisi

**“...Kapitalizm SADECE insanın insanı sömürmesidir.
Komünizm ise insanın insanı YEMESİDİR!...”**

Marx’ın kapitalizme yönelik en ağır eleştirisi insanı şeyleştirme (Verdinglichung/Versachlichung) yani bir mal gibi alınıp satılma derekesine indirilmesi idi. Biz de bu konuyu “[Yeni başlayanlar için “Müslüman” Marx](#)” isimli makalemizde derinlemesine işlemiştik.

Türkiyeli solcular pek bahsetmiyorlar ama komünizmin tarihinde insanların birbirlerini yiyecek olarak kullandığı dönemler de var. Belki bir tecavüz olayından bile daha **şeyleştirici** bir eylem insan eti yenilmesi. İster istemez bazı sorular geliyor akla:

- İnsan yeme vakaları komünizmin doğal sonucu mu yoksa proletarya devriminde bir yol kazası mı?
- Lenin, Stalin ve Troçki komünist miydi yoksa Marx’ı yanlış mı anladılar?
- Rusya’da, Çin’de ya da Kamboçya’da uygulanan şekliyle komünizm Marx’tan bir sapma mı?
- Komünizmin marxist yorumu da insanı şeyleştirir mi?
- Komünist olMAyan devrimler, meselâ İslâm’ı referans alan devrimler yöntem ve sonuç bakımından komünizme benzeyebilir mi?

Bir et parçası olarak komünist İnsan'ın kıymeti

Etrafınızdaki insanlara bir bakın, o güler yüzlü komşunuz, yardım sever bakkalınız, manavın konuşkan çırağı...Yoldan geçen seyyar satıcılar, çocuklarınızın şefkatli öğretmeni... İş yerinizdeki çalışkan insanlar... Yüzlerini, huylarını hatırlınızdan geçirin bir bir... Bir gün gelip de bu insanların birbirlerini yiyebileceği aklınıza gelir mi?

Şüphesiz Ukraynalılar da sizin gibi düşünüyorlardı. Ama komünizme, özel mülkiyetin iptaline, kolektivist tarım politikasına direnen halkı hizaya getirmek için Stalin onlara “iyi” bir ders verecekti: [Holodomor!](#)

“Kıtlık neticesinde aileler bölündü. Polis teşkilâtı GPU’nun belgelerine göre aileler en zayıf üyelerini ya da gelinlerini yediler. Yetişkinler çocuklarını öldürüp yemeye başladı. 2500 civarında insan yamyamlıktan tutuklandı ama gerçek rakam bunun çok üzerindeydi.” (Timothy Snyder, Bloodlands)

Stalin’in emriyle uygulanan kolektivist tarım politikalarına direnen insanların aç bırakılarak öldürülmesi yaklaşık olarak Hitler’in Yahudileri katlettiği döneme tekabül ediyor. (Bkz. [Ukrayna’daki Komünizm ile Yamyamlık ilişkisi üzerine resimler](#)) Fakat batılı tarihçiler uzun süre bu dosyayı açmak istemediler. Çünkü o dönemde Komünist Rusya “Özgür Dünya’nın” kıymetli bir müttefiki idi. Eli kanlı bir diktatör olan Hitler’i yenmek için işbirliği yapılan Stalin’in de en az Hitler kadar cani olduğunun duyulması hiç yakışık almazdı. İkinci Dünya savaşının sonuna kadar Amerikan ve Rus askerleri propaganda filmlerinde kucaklaşırken, birlikte votka içerken boy gösteriyorlardı, “cici” ekiptendi Ruslar. Almanlar ve Japonlar ise işkence vs yapan “kaka-pis ekip”. Dünya kamuoyuna kafa karıştırıcı bilgiler vermeye gerek yoktu. “Bizimkiler” iyi, “ötekiler” kötüydü. Fakat Kızılhaç görevlilerinin

hazırladığı raporlarda yazarlar komünizmin, sosyalizmin ve solculuğun sağlıklı biçimde bir kez daha sorgulanması gerektiğini gösteriyor:

“...çocukları yamyam yetişkinlerden korumak için Harkov yakınlarında bir yetimhanede toplamıştık. Birden sessizleştiklerini fark ettik. Gidip baktığımızda aralarından en küçük olanı, Petrus’u yiyorlardı. [...] Bazıları ağızlarını Petrus’un yaralarına dayayıp kanını içiyorlardı. Ufaklığı ötekilerin elinden kurtardık ve bir köşeye çekilip ağladık...”

Komünizmin (varsa) bir suçu insanları yamyamlaştırması değil, **DEVİRİM YOLUYLA** insan’ı bütün **insanlarda ortak olan vasıflara** -yeme, içme, üreme, ölme- indirgemesi olabilir. (Bkz. [Derin Göz kitabı](#)) Ancak böylesi bir fikrî-vidanî zeminde insanlar hayatta kalmak için her şeyi yapmaya hazır hale gelir ve diğer insanları birer **ET PARÇASI** olarak görür. Ama bu zaviyeden bakıldığında kapitalizm, liberalizm ve hatta İslâmcılık bile zan altında kalabilir. Neden böyle olur?

Çünkü mesele komünizmin **NE** olduğunun ötesinde, İnsan’ın **NE** olduğu ile alakalı. Yamyamlaşma - **ET PARÇASI**’laşma sürecini incelerken tam da bu sebeple geçmiş bugüne bağlayan yolları gün yüzüne çıkarmak gerekiyor. Yani **insanın insanı sömürdüğü kapitalizmden insanın insanı yediği komünizme nasıl geçildi?** Bu süreci incelerken “arkeolojik” bir yaklaşım içinde olmakta fayda görüyorum: Devrimci komünistleri, Lenin’i, Stalin’i, Mao’yu, Pol Pot’u adamımız Karl Marx’a bağlayan çizgileri keşfetmek, **KOMÜNİST DEVİRİM** olgusundan komünizmi soyutlamak ve ardından salt Devrim’e bakmak.

Elbette Rusların yanı sıra Komünist Çin’de insanların açlıktan birbirlerinin çocuklarını ve mezarlardaki cesetleri yedikleri 1958-1960 dönemi hatırlanabilir. Yakın tarihe meraklı okuyucuların bildiği gibi sorunun kaynağı özel mülkiyetin iptali ve komünist Mao’nun planlanmış kollektivist tarım politikaları idi. Proleterya devriminin bu yol kazasında 30 ila 50 milyon çinlinin (insanın) öldüğü tahmin ediliyor. (1a ve 1b)

Ne var ki açlık dönemi dışında da “politik” sebeplerle insan eti yenmesi vakaları var komünist ülkelerde. Meselâ 1960’ların ortasından itibaren, Mao’nun kültürel devrimi esnasında bazı devrimci doktrinleri ispat etmek için de insan eti yenildi.(1c) Karaciğer gibi « üstün nitelikli » organlar Çin Komünist Partisi’nin liderlerine ayırılıyordu. Araştırmacı-Yazar Zheng Yi’nin yaptığı çalışmalar neticesinde yamyamlığın komünist liderlerce teşvik edildiği hatta kurumsallaştığı çıktı ortaya.(1d) Sadece Guangxi eyaletinde **mideye indirmek** için öldürülen insan sayısı 10.000’i geçti. Başka kaynaklar ise 100.000 insanın yenildiğinden bahsediyor.(1e)

Bunun yanında Kamboçya’da (2) komünist Kmerlerin 1970’lerde sebep oldukları yamyamlık vakaları hatırlanabilir ama komünist devrimlerdeki bu “ufak aksaklıkların” ötesine de geçip tarihten dersler çıkarmak gerek. Zira Marx insanlık onurunu ve emeği yücelterek yola çıkmış iken komünistlerin çok kısa bir sürede nasıl insan eti yiyen bir düzen(!) kurabildiklerini anlamak dünya barışına daha fazla katkıda bulunabilir, şahsî kanaatim budur.

Devrim: DEVİR-mek değil ÇEVİR-mek!

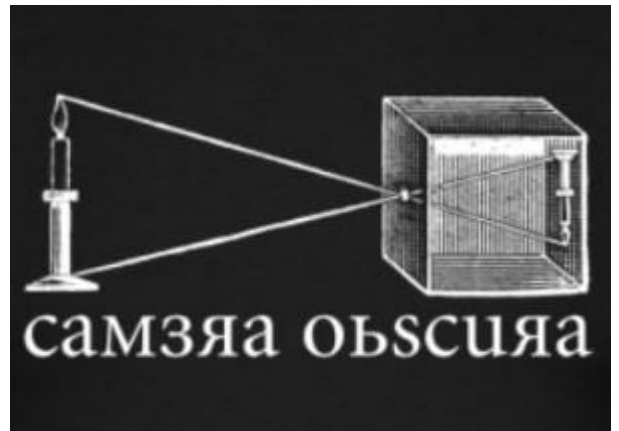
Küçük bir etimoloji notuyla başlarsak... Devrim (**fr. Révolution**) bizdeki inKıLaB(3) gibi dönmekten geliyor. Bir makine parçasının eksen etrafında dönmesi ya da 16cı asırdan sonra kullanıldığı şekliyle siyasî bir düzenin **ÇEV**-irilmek suretiyle **BAŞ AŞAĞI** gelmesi! (Devir, deveran, yıldız ve gezegenlerin güneş etrafında dönmesi...)

Marx’ın dilinde ve kaleminde de böyle idi bu iş. Yani devrim demek dev-ir-mek, basit bir isyan ile zalim bir kralın tahttan indirilmesi değildi. Çünkü kralın yerine başka kral, bozuk düzenin yerine başka bir bozuk düzen gelebilirdi. Bütün eserlerinde ve nutuklarında görülebileceği gibi Marxçı devrim “yanlış” kurulmuş, TERS bir bir DÜZENin çevirilerek DÜZ bir DÜZEN haline getirilmesi idi.

Peygamberleri devrimci gibi görmek/göstermek isteyen kimi dindar insanlar bunu **zalim** bir düzenin **adil** bir düzene ÇEV-irilmesi sanabilir ama bu yanlış olur. Zira Marx için devrim yoluyla DÜZ-eltme aynı zamanda “**batıl inanç**” ve “**afyon**” olan her türlü ahlâk referansının, ahiret ve ilâhî yargı inancının da DÜZ-eltmesini (=dünyevileşmesini) kapsar! **İyilik yerine fayda, mânâ yerine madde konur.** (Bkz. “[Din toplumun afyonudur](#)” isimli makalemiz). Yani Marxçı anlamda devrim sadece siyasî rejimin devirilmesi değil üretim biçimlerinin, zenginliği paylaşma şeklinin fakat en başta zihinleri ve kalpleri ÇEV-irmek suretiyle insanları da DÜZ-eltmek demektir.

Bunu anlatmak için fotoğraf makinelerindeki “ters görüntü” olgusunu bir metafor olarak kullanır Marx. Engels ile birlikte kaleme aldıkları Alman İdeolojisi’nden okuyalım gerisini(4):

“...Fikirlerin, anlayışların, ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (alm. Verkehr), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri (alm. geistige Verkehr), bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların

kendileridir, ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden -ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar- karşılıklı ilişkilerinin koşullandığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiç bir zaman bilinçli varlıktan (alm. das bewusste Sein) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. **İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki camera obscura'daymış** [ç.n. fotoğraf makinesinin içindeki karanlık oda] **gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağızbağası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir. [...]** Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır..."(5)

Dipnotlar:

1a° [Hungry Ghosts: Mao's Secret Famine \(Jasper Becker\)](#)

1b° [Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe \(Frank Dikötter\)](#)

1c° [Tibet, Tibet Une histoire personnelle d'un pays perdu](#) (Patrick French), sayfa 222'den itibaren

1d° [Stèles rouges : du totalitarisme au cannibalisme \(Zheng Yi\)](#)

1e° [Tibet: A quand l'Indépendance?](#) (Armeline Dimier)

2° Pin Yathay, "Tu vivras, mon fils" (tr. Yaşayacaksın oğlum) L'Archipel yayınları, Ekim 2000, kolektivist tarım/gıda politikaları, açlık ve yamyamlık ile ilgili sayfalar: 146-148, 153-161, 179-183

Yazar Kızıl Kmerlerden kaçışını anlatıyor kitapta. Kapitalizme, burjuvaya, aydınlara açtıkları savaş neticesinde (sayfa 89-95) şehirleri boşaltıyor, parayı yasaklıyor ve ekonomiyi durduruyorlar. Çoğu Fransa'da okumuş Komünist liderler bu arada Kamboçya halkına karşı bir soykırım uyguluyorlar. Toplam nüfusu 7,5 milyonu geçmeyen bir ülkede yaklaşık 2 milyon insan bu soykırım esnasında öldürülüyor. Aynı konuda bir kaç kitap daha önermek gerekirse:

- **Le Cambodge. Une tragédie de notre temps**, (Philippe Richer), yayınevi: Presses de Sciences Po, 2001.
- **Crimes, terreur, répression**, (Stéphane Courtois), yayınevi: Robert Laffont, 1997.
- **Le Génocide Khmer rouge : une analyse démographique**, (Marek Sliwinski), yayınevi: Harmattan, 1995.

3° "...Kur'an-ı Kerim'de 130 civarında yerde tekil ve çoğul (**KuLûB**) halde geçen kalp, bir master olarak, Arap dilinde "bir şeyi bir yönden öteki yöne çevirmek" (Râgıb) anlamını taşır. Türkçedeki **KaLBetmek** (bir halden bir başka hale çevirmek), inkılap (bir halden bir başka hale geçiş veya geçirme) bu köktendir. Kalbin bu şeklinin türevleri (takallüb, inKıLaB, münkalib, münkaleb) 30 küsur ayette geçer. [...] Arap dilcilerine göre, bir master olan kalbin insanın gönlüne ad olması, gönlün çok süratle değişme ve halden hale geçmeye yatkın bir yapıya sahip bulunmasındandır. Nitekim, Hz.Peygamber (SAV) bile, Allah'ı Mukallib el-Kulûb (kalpleri halden hale sokan) diye anarak, kalbin hem varlık yapısındaki temel özelliğine, hem de filolojik yapısına dikkat çekmiştir..." ([Kaynak](#))

4° Alman ideolojisi 1845'te yazılmış ama hemen yayınlanmamış. İlk baskısı Rusça, Fransızcaya tercümesi ancak savaştan sonra yapılabilmiş.

5° Makalede sunulan alıntının yapıldığı paragrafın kesintisiz hali:

*“...Fikirlerin, anlayışların, ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (alm. Verkehr), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri (alm. geistige Verkehr), bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların kendileridir, ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden -ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar- karşılıklı ilişkilerinin koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiç bir zaman bilinçli varlıktan (alm. das bewusste Sein) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. **İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki camera obscura'daymış [fotoğraf makinesinin içindeki karanlık oda] gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağıtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir.***

*Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesinin tam tersine, burada, yerden gökyüzüne çıkılır. Başka deyişle, etten ve kemikten insanlara varmak için, ne insanların söylediklerinden, imgelerinden, kavradıklarından ve ne de anlatıldığı, düşünüldüğü, imgelendiği ve kavrandığı biçimiyle insandan yola çıkılır; gerçek faal insanlardan yola çıkılır ve bu yaşam sürecinin ideolojik yansıma ve yankılarının gelişmesi de, insanların bu gerçek yaşam süreçlerinden hareketle ortaya konulabilir. Ve hatta insan beyninin olağanüstü hayalleri (alm. Nebelbildungen) bile deneysel olarak saptanabilen ve maddi temellere dayanan, insanların yaşam süreçlerinin zorunlu yüceltmeleridir. Bu bakımdan ahlak, din, metafizik, ve ideolojinin tüm geri kalan kısmı ve bunlara tekabül eden bilinç biçimleri, artık o özerk görünümelerini yitirirler. Bunların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; tersine, maddi üretimlerini ve karşılıklı maddi ilişkilerini geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini, hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler. **Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır.** Birinci durumda, sanki canlı bir bireymiş gibi bilinçten yola çıkılmaktadır; gerçek yaşama tekabül eden ikinci durumda ise, gerçek yaşayan bireyin kendisinden yola çıkılır ve bilince de o bireyin bilinci olarak bakılır...”*

Marx'ın Sınıfsız Toplumu: Teori ve Pratik

80'li yıllarda bir yaz tatiliydi. Türkiye'de 12 eylül darbesinin izleri, yasakları bütün ağırlığıyla üzerimizdeydi hâlâ. Erdek yakınlarında bir koydaki yazlık evdeydik. İTÜ'lü komşumuza Polonya'dan bir üniversiteli gelmişti öğrenci değişim programıyla. Uçak mühendisi olacaktı bu sarı saçlı, ince yapılı ve çok zeki misafirimiz. Tartışmakla geçiriyorduk bütün günümüzü. Komünist sistem ile 80'lerin Türkiyesini karşılaştırıyorduk. Okulları, ticareti, yiyecek fiyatlarını... Bir öğretmen aylık maaşıyla ne kadar et alabilirdi? Ev kiralari yüksek miydi? Yaz tatili yapabiliyorlar mıydı? Polonyalı öğrenci şaşkınlık içindeydi. Israrla soruyordu **“yazlık evlerinizi ve kayıklarınızı devletten kiralamak için ne kadar ödediniz?”** Bizim 10 küsur yaşındaki Anadol marka otomobiller bile onun gözünde büyük bir lükstü. Özel mülkiyetin bu kadarını, buzdolaplarımızdaki ve sofralarımızdaki “bolluğu” bir türlü kabul edemiyordu aklı. Uzun uzun konuştuktan sonra **“Bu koydaki insanlar bakan vb üst tabaka mıdır?”** diye sorarak hepimizi şaşırttı.

Teori

Pratik

Aslında öyle ahım şahım bir durum yoktu ortada. Çoğu öğretmen ailelerinden oluşan komşularımız da bizim gibi 60-70 metre karelik yazlık evlerdeydi. Yılların tasarrufu, bozdurulan bilezikler ve ek işlerin birikimiydi bu “lüks”. Gecekonudan hallice, tek katlı, konforsuz evler... İnşaat sırasında bazısının parası bitmiş, çatı bile yaptıramamıştı. Önlerinde ufak birer bahçeleri vardı. Denize meraklı olanların 4-5 metrelik fiber kayıkları sahilde duruyordu. Bu manzaraydı bizim Polonyalı öğrenciyi şoka sokan. Biz ise Polonyalıların yarım kilo kıyma ya da çikolata, şarap gibi “lüks” mallar için matbu formlar doldurmalarını, kimlik göstermelerini, saatlerce, bazen günlerce sıra beklemelerini anlamıyorduk. Günlük hayatları savaş halindeki bir ülkedekine benziyordu. Oysa Polonya geniş ovalara, verimli topraklara sahip bir ülkeydi. Bir çok komünist ülke gibi endüstrilemişti. Mühendis, doktor vb kaliteli elemanlar bizdekinden kat kat fazla olmalıydı. Okuma yazma oranları da Türkiye'den çok daha yüksekti. Onların refah seviyesi neden 10 yılda bir darbe olan Türkiye'nin gerisinde kalsındı?

Devlet domates salçası satar mı?

“Devletin ticaretle meşgul olması halk için zararlıdır. [...] Ticaretteki kâr, sermaye oranında olduğu ve devletin elinde büyük bir servet bulunduğu için, ekonomik girişimleriyle sermayesi az olan tüccarları zor duruma sokar. Bu halka zarar verir. [...] Devlet halkın elindeki malları ya haksızca alır ya da ucuz fiatla elde eder. Tüccar devlet ile rekabet edemez, politik tercihler sebebiyle devlet fiatlar ile oynar]. İnsanlar ellerinde para kalmadığı için ailelerini geçindiremez olurlar. Ümitsizlik içine düşen halk çalışmayı bırakır. Devletin topladığı vergiler de bu yüzden azalır. [...] Halkın iş ve yaşam düzeni bozulur. Ülke kalkınması ve gelişimi sekteye uğrar. Zira devletin ziraat ve ticaret yaptığı alanlarda tacir ve ziraatçı çalışmayacak, işçi de çalıştırmayacaktır. [...] Devletin serveti ancak vergi kalemlerinin çok olmasıyla çoğalır. Düzenli vergiler servet sahiplerinin faydalarını gözetmekle elde edilir. [...] Devletin, devlet erkinin ve her fırsatta adaleti ihlâl eden zalimlerin ziraatçılık yapması da ülkeye zarar verir. [Malları istedikleri fiattan alıp satabildikdikleri için halka zarar verirler]. ([İbn Haldun, Devlet](#), sf. 53-58)

14cü asırda yaşamış bu büyük alim ekonomik güç ile siyasî gücün aynı “elde” toplanmasının zulüm getireceğini daha o zamandan sağduyu ile görmüş. Son satırlar daha da ilginç. Zira **“her fırsatta adaleti ihlâl eden zalimler”** diyerek sadece devlete değil fiat spekülasyonlarına kapı açabilecek monopollere, kartellere karşı da bir uyarı var. Liberal zulüm konusunu [Liberalizmin Kara Kitabı](#)’nda teferruatıyla ele aldığımız için burada Marx’a ve komünizme odaklanmaya devam edeceğiz.

Marx’a ilham kaynağı olmuş sosyalist ve komünist düşünürlerden itibaren **mülkiyet KAVRAMI** hep tartışmaların odağındadır. Marx’ın temel referansları olan Manifesto’da ve Kapital’de de mülkiyet olgusuna komşu kavramlar olan emek, fiat mekanizmaları, özel mülkiyet, üretim mallarının mülkiyeti ve devletin ekonomiye müdahalesini buluruz. Bu kavramların yorumlanması ve uygulanması değişik “komünizm” türleri doğurmuş. Farklı ülkelerde farklı uygulamalar görülmüş.

Fakat ne yazık ki “normal” solcular gibi Müslüman/İslâmcı solcular da bilmiyor sol literatürü. Ne Marx’ın yazdıklarını ne de [Rosa Luxemburg](#), [Ernst Thälmann](#), [Georg Lukács](#), [Max Adler](#), [Karl Renner](#), [Otto Bauer](#), [Walter Benjamin](#), [Jürgen Habermas](#) gibi düşünürleri okumuyorlar. Sadece ne isteMEDİğini bilen(!) yaramaz çocuklar gibi kapris yapıyorlar. Amerika ne yaparsa tersini istiyorlar. Sanırım buradan çıktı [Abdestli Sosyalizm](#) dediğimiz ucube. Bugün içinde yaşadığı dünyayı anlamayan, korkan, Amerika’ya kızıp **“bunun tersi sosyalizm bize uyar”** diyen bir yarı-aydın sınıf türedi. Bu konuya daha önceki bir kaç yazımızda değinmiştik:

- [İslamatorlar aptallığa abdest aldırdı!](#)
- [Müslüman Para’dan an-Namaz mı?](#)
- [İlerleme korkusu](#)

Aslında “Türkiye komünizmi hiç tecrübe etmedi” denilemez. Çünkü Turgut Özal ile liberalleşmeye başlayan 80’lerin Türkiye’si bile birçok bakımdan yine de oldukça komünist ve/veya kolektivist sayılırdı. Üretim araçlarının mülkiyeti serbestti ama devlet meydanı boş bırakmıyordu.

Devletin kumaş, ayakkabı, şeker ürettiği fabrikalar vardı meselâ. Belediyelerin et, sabun, bakkaliye sattığı mağazalar ve buna benzer birçok kuruluş toplam ekonominin içinde oldukça ağır basıyordu. Hatta OYAK gibi kuruluşlar vasıtasıyla Türk Silahlı Kuvvetleri’nin domates salçası sattığı, **askerlere zorla özel(!) hayat sigortası** yaptırdığı kurumlar vardı. Bunların meşruluğu 2000’li yıllarda tartışılıyordu; belki de halen aktifler. Hatta Türk Silahlı Kuvvetleri AXA isimli Fransız sigorta şirketiyle

ortaklaşa yapıyordu bu **hem zorunlu hem özel** hayat sigortası işini. Yani güneydoğuda şehit ve gazi olan Türk askerlerinin sırtından yapılan kârların bir kısmı Fransa'ya aktarılıyordu!

Devlet ekonomik hayata bu derecede dahil olunca ister istemez **ekonomik ve endüstriyel hayat siyasetin gölgesinden çıkamadı**. Meselâ tarım mamullerinin ve demir, şeker, ilaç, çimento gibi "temel" ürünlerin fiyatlarını hükümet ya da "uzman" komisyonlar belirliyordu. Seçimler yaklaşırken devlet fabrikalarına hiç ihtiyaç olmadığı halde bir çok işçi alınırdı oy karşılığında. Yine seçimler yaklaşırken hükümet köylülerin oylarını almak için bozuk, çürük, kalitesiz olmasına bakmadan ellerindeki ürünleri satın alırdı. Tabi bu ürünlerin satılma imkânı olmadığı için devlet depolarında çürür ve imha edilirdi. Yani devlet genellikle ekonomik faaliyetlerini ZARARINA yapardı. Halktan toplanan vergiler esnaf ve sanayiciye zarar verecek biçimde kullanılıyordu özetle!

Devletle boy ölçüşemeyeceğini bilen özel yatırımcı da bu sektörlere girmezdi. Türkiye bu kolektivist ve devletçi politikalar yüzünden uzun yıllar kendi sanayisini geri bıraktı çünkü bir rant ülkesiydi. Toplu parası olan bankadan faiz almayı tercih ediyordu. Yatırım yapmak, iş kurmak o kadar riskli ve o kadar kârsızdı ki. Türkiye'de mal ve hizmet üreten firmaların yurtdışıyla rekabet etmesi de bu "öldüren" atmosferde imkânsızdı. Tanıdığım birçok "küçük" patron ithal ettikleri yedek parçaları ya da hammaddeyi "çekebilmek" gümrükte aylarca bekler, rüşvet ve bürokrasi yüzünden saçını başını yolardı. Bu yarı-komünist düzen dürüst ve çalışkan insanların engellendiği hatta "cezalandırıldığı", tembel, rüşvetçi ve ahlâksızların ödüllendirildiği bir sistemdi.

Döviz girdisi çok az olan Türkiye'de benzin karneyle satıldı. Kâğıt ya da mürekkep ithal edemeyen gazetelerin basılamadığı zamanlar oldu. Elektrik kesintilerine de alışmıştık. Yağ, şeker gibi maddeleri almak için sıraya girilirdi Ecevit'in ve Demirel'in yönettiği o eski Türkiye'de. Polis bakkallara baskın yapıp ampul, soba gazı vs stoklayan esnafa ceza keserdi. Türkiye'nin bütün enerjisi ülkeyi geri bırakmak için harcanıyordu. Ecevit ve Demirel bu konuda çok başarılıydı. Geriydik! Gerilikte ve vasatlıkta eşitlenmişdik.

Sonuç

*Kara gözler, alev gözler
Çağırır beni uzak diyarlara
Aşkın ve barışın hüküm sürdüğü yerlere
Acının olmadığı
Savaşın yasak olduğu yerlere Sana rastlamasaydım eğer
Bu kadar acı çekmezdim
Gülümseyerek yaşadım hayatımı...
Mahvettin beni kara gözlüm
Ebediyen mutsuz ettin beni*

*Kara gözlüm, ateş gözlüm
Korkunç ve güzel gözlüm
Ne çok seviyorum seni,
Nasıl da korkuyorum senden
Belli ki uğursuz bir saatte tanıdım seni ([Otchi Chornye](#))*

Bu Rus halk şarkısının sözleri adeta sosyalizmin tarihini özetler gibidir. **“Uğursuz bir saatte”** tanışır proleterya Marx ile. 1800'lerin Avrupasında Kapitalist düzenin kölesi gibi çalışan işçiler acının, savaşın olmadığı, aşkın ve barışın hüküm sürdüğü bir yeryüzü cennetinin düşünür kurtarlar. Sınıf çatışmaları mı var? Ütopyamız **sınıfsız toplum** olsun. Zenginler fakileri mi eziyor? **Mülkiyeti kaldırdık** gitti... Gerekirse yerçekimi kanunlarını da iptal ederiz. Bütün dünya işçileri birleşsin yeter!

Netice? Tıpkı şarkıdaki gibi: **Güzel ve korkunç**. Birincisine aşık oldular, ikincisini buldular: Ebedî mutsuzluk. İnsanın insanı pişirip yediği, herkesin açlık, sefalet ve zillette eşit olduğu bir düzen kurdular sosyalistler:

*“Komünizmin (varsa) bir suçu insanları yamyamlaştırması değil, **DEVİRİM YOLUYLA** insan'ı bütün **insanlarda ortak olan vasıflara** indirgemesi olabilir. (Bkz. [Derin Göz kitabı](#)) Ancak böylesi bir fikrî-vidanî zeminde insanlar hayatta kalmak için her şeyi yapmaya hazır hale gelir ve diğer insanları bir **ET PARÇASI** olarak görür. Ama bu zaviyeden bakıldığında kapitalizm, liberalizm ve hatta İslâmcılık bile zan altında kalabilir.”*

Geçen bölümde komünist tarım politikaları yüzünden aç kalan ve kendi çocuklarını yiyen zavallı Ukraynalılardan bahsetmiştik. (Bkz. [Bir et parçası olarak komünist insan'ın kıymeti](#)) Ancak sadece bu ideolojinin değil **DEVİRİM** kavramının özünde sorunlu olduğunu, **İslâmî devrimlerin** de bu tür facialara yol açabileceğini söylemiştik. Gelecek bölümde Marx ile komünizmin “suçları” arasındaki muhtemel bağları sorgulamaya gayret edeceğiz.

Sosyalizmden kaçan işçi olur mu?

Orakla biçilen, çekiçe ezilen işçiler

Sosyalist ülkelerde işçilere yapılan eziyet çoğu kez kapitalist ülkelerdekini geçmiştir. Hatta sosyalist hükümetlerin işçilere yaptığı baskı o kadar fazla oldu ki işçiler kaçmasın diye şehirlerin etrafını duvar ve dikenli telle çevirmek zorunda kaldılar! Nasıl bir rejimdi ki bu, nöbetteki askerler silahlarını bırakıp sosyalizmden kaçtılar. İşçiler sosyalizmden kurtulmak için camlardan atladılar. Elektrikli tellere takılıp can verdiler. Tüneller kazdılar duvarın altından geçebilmek için.

Nerede? Doğu Almanya'da. Yani iki Almanyanın birleşmesinden önceki sosyalist Almanya. 1953 senesi mayıs ortasında Birleşik Sosyalist Parti (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*) **maaşları arttırmadan** çalışma süresini %10 arttırdı. [Kapital'in birinci cildini okumamışlar mı acaba?](#) Diye düşünüyor insan. Çünkü Karl Marx bu kitapta İngiliz kapitalistleri tam da aynı şeyi yapmakla suçluyor : İşçileri ücret ödemediği fazla çalıştırmakla.

Geçelim. Çekoslovakya'daki işçiler de sosyalizmin nimetlerinden(?) pek memnun değiller o sıra. Aralarında Pilsen ve Skoda'nın da bulunduğu 129 fabrikada olaylar çıkmış, Stalin'in portreleri yakılıyor. Neyse, Doğu Almanya'nın sosyalist liderleri diken üstündeler yani. Berlin'de ilk grevler başlıyor 11 haziranda. Sosyalist hükümet geri adım atmıyor. Öfke çabucak sarıyor bütün ülkeyi: Dresde, Leipzig, Magdebourg,... Ayaklanmalar, basın büroları devlet daireleri basılıyor, yüzbinler ayakta. Sosyalist Parti birinci sekreteri Walter Ulbricht Sovyet Ordusunu imdada çağırıyor **"Devrim Düşmanı ve batı komplosu"** diye nitelediği bu hareketi bastırmak için.

Özelleştirsek de mi sömürsek, kamulaştırsak da mı sömürsek?

1800'lerde İngilizlerin vahşi kapitalizmi 5 yaşındaki çocukları mal gibi alıp satıyordu. Sefalet içinde fuhuşa sürüklenen kadınlar, parçalanmış aileler... Ve bunların suç ortağı durumundaki politik - dinî - geleneksel "altyapı". Marx'ın sözü ve eylemi bu sömürü düzenine bir başkaldırı idi. (Bkz. [Yeni başlayanlar için "Müslüman" Marx](#) ve ["Din Toplumun Afyonudur"](#)) Sermayenin siyasî otoriteye söz geçirmesi ve halka zulüm etmesiydi temel mesele.

Marxizmin muzaffer olduğu ülkelerde ise bu zulüm sistemi çorap gibi tersine çevrildi ama yine işçinin kafasına geçirildi: Politik güç "burjuva" ve saz arkadaşlarını yok ederek, halkın zenginleşmesini engelleyerek sermayeye hâkim oldu. Tarım arazileri, fabrikalar, bankalar kamulaştırıldı. Netice? Yine zulüm.

Solcu, sağcı, dinci ya da liberal olmayı bırakın 5 dakikalığına. Bir an arkanıza yaslanıp düşünün. İşçilerin sömürülmesine tepki olarak doğmuş bir ideolojiden bahsediyoruz yani marxizmden. Bu ideolojiyi uygulayan **Doğu Alman sosyalistleri başka bir ülkenin ordusunu yardıma çağırıyor. Neden? Sömürüye direnen kendi işçilerini ezmek için!** Ve tanklar yürüyor halkın üstüne. Rus askerleri insanlara gelişigüzel ateş açıyorlar. Tankların ve mermilerin sosyalist işçiler tarafından üretilmiş olması bir şey değiştirmiyor. "Marxist-Leninist" kurşunlarla 50 işçi ölüyor alın terini savunurken! 3000

kişiyi Ruslar tutukluyor, 13.000 kişiyi de Sosyalist Parti.(1) Bu olayların ardından 19 milyon Doğu Alman vatandaşından 3 milyonu batıya kaçıyor. Herkesin kaçıp kurtulmak istediği, adına sosyalizm denen bu yeryüzü cenneti, bu kızıl sevgi yuvası(!) o kadar çok insan kaybediyor ki 13 Ağustos 1961'de [48 km uzunluğunda bir duvar](#) ile Doğu Berlin bir açık hava hapishanesi haline getiriliyor.(2)

Sosyalist hükümetlerin işçileri sömürmesi, itiraz edenleri öldürmesi, çalışma kamplarında, sürgünlerde harcaması bir istisna mıdır? Almanya'daki işçi kıyımından 3 sene sonra 1956 ekiminde bu kez Macaristan'da 3000 insanın ölümüne, 13.000 yaralanmaya yol açan askerî harekât Komünist Parti Manifesto'sunun idealleriyle bağdaşır mı? Hemen bütün Marxist-Leninist ülkelerde hak arayan işçileri, sendikacıları, grevcileri öldüren/öldürten hükümetlere rastlıyoruz. Bunların hepsine birden **"ütopyaya giderken tezahür etmiş münferit yol kazası"** diyebilir miyiz? İşçilerin refahı için(!) gerçekleştirilen bir başka katliama daha bakalım isterseniz: 1968 yılında 6500 Rus tankının 450.000 askerle birlikte Çekoslovakya'yı işgal etmesi ... Sosyalistlerin katliam listesi istisna sayılamayacak kadar uzun. Rusya, Macaristan, Çekoslovakya, Almanya, Macaristan, Çin, Tibet, Kuzey Kore, Kamboçya, Afganistan...

Evet, bu paragrafa başlık olarak **"Özelleştirsek de mi sömürsek, kamulaştırsak da mı sömürsek?"** sorusunu koyduk. Zira ne Piyasa Fetişizmi ne de Devlet Fetişizmi insanlara adalet getirebildi bugüne kadar. Aslında bunların her ikisi de gerekli mekanizmalar. Her birinin "uzmanlık" alanı ayrı. Ama biri diğeri üzerine tahakküm kurduğunda, piyasa ya da devlet Hukuk'un üstünde tutulduğunda varılan yer zulüm. 1800'lerin İngilteresi [liberal totalitarizmi](#) yani piyasa diktasını test etti.

Devlet, ticaretin ve ekonominin yani **Yüce ve Putsal Piyasa'nın enstrümanı** haline geldi. Ekonomik kaygılar Hukuk'un üstünde tutuldu. İngiltere hem dünyayı sömürdü hem de kendi halkını. Sosyalist rejimler ise tam tersini test ettiler. Ticaret ve ekonomi **Yüce ve Putsal Devlet'in** enstrümanı yapıldı. Netice? 100 milyon ceset! Savaş filan değil. Salgın hastalık değil. Rejim değişikliği sadece. Katili ile aynı ülkenin nüfus kâğıdını taşıyan 100 milyon insancık. Alman Almanları öldürüyor, Rus Rusları, Çinli Çinlileri....

Tabi biri geldi diye öteki gidecek değil ya. 1980'den itibaren Thatcher ve Reagan ile yeni bir liberalizm "modasının" yükselişine tanık olduk, oluyoruz. Her türlü şiddeti, medyayı, ulusal orduları, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşları birer enstrüman haline getiriyor bu "güç". Meselâ Şili halkına işkenceyle, zulümle dayatılan "liberal düzen". Atilla Yayla gibi iyi niyetli Türk liberalleri demokrasinin liberalizm ile çatışmayacağını savunadursunlar. İşkenceci Pinochet'nin destekçisi liberal guru Hayek açıkça tersini söylüyordu hem de Şili'li bir gazetecinin gözünün içine bakarak: **"Personally I prefer a liberal dictator to democratic government lacking liberalism."** (= Şahsen liberal bir diktatörü liberal olmayan demokratik bir hükümete tercih ederim.)

Liberal bir mesihin(!) onayı ve desteğiyle gerçekleşen bu "özgürleştirme" oldukça kanlı geçti: Binlerce yargısız infaz, gözaltında kayıp, sakat kalan insanlar ve sakatlanan hayatlar... Başrollerde diktatör Pinochet, (3) İngiltere başbakanı Thatcher ve Manevî(!) Önder Liberal Hayek Hazretleri!

Liberal Totalitarizm: Zincirin ne renk olsun canım?

Her nedense Türk liberalleri bu konuyu pek açmaz. Ama **liberalizmin ZORLA HALKA DAYATILMASI** bir tek Şili'de mi görüldü diye sormak gerekir. Liberal totalitarizm yani devlet adamlarıyla iş adamlarının birlik olup halkı soyması Güney Amerika'ya özgü bir sorun mudur? Kesinlikle hayır. Meselâ Avrupa Birliği de halkın çıkarlarına ve demokratik tercihlerine aykırı birçok karar aldı ve uygulamaya koydu. Neden? Liberalizme uygun olması için. Sağlık, gıda güvenliği, enerji dağıtımı ve daha birçok alanda halkın aleyhine kanunlar çıktı, çıkıyor. Kimin lehine? Brüksel'de lobicilik yapan büyük firmalar ve bankalar.

Çağdaş kölelik yöntemleri, çevre kirliliği, tüketim çılgınlığı... Gerçek şu ki insanlar kendi sorumluluklarını kabul edip hırslarına sınır koymak istemiyorlar. Nefsanî dürtüleri onları nereye çekerse oraya gidiyorlar. Milyarlarca insanın cimriliği, lüks merakı, para hırsı, gelecek korkusu kanalizasyon çukuru gibi bir yerde toplanıyor ister istemez. Bu küçük ve masum(!) pislikler bir araya toplanınca ortaya öyle korkunç canavarlar çıkıyor ki **"aa bu uzaydan mı geldi?"** diye şaşırıp kalıyorlar karşısında.

Hele bir de savaş veya benzeri bir karışıklık varsa bir kurtarıcı beklemeye başlıyorlar. Marx var, Lenin ya da Stalin var. Olmazsa Hitler var. O da olmadı, Hayek veya Friedman ne güne duruyorlar? İnsanlar bazen alıp satma serbestliğini dokunulmaz-tartışılmaz ilân edip bir **Para tanrısına** tapıyorlar, bazen de kendilerinin yap-A-madığı iyilikleri yapacak, zor günlerde onları koruyup gözetecek bir **Devlet-Bürokrasi tanrısına**. Her ikisi de meşru ve gerekli olan bu iki kurum böylece eleştirilmez, hata yapmaz ve hesap vermez hale gelerek ilahlaşıyorlar! Helvadan yapılmış putlar gibiler. Üstün ırk, Para ve Devlet gibi putlar da helva putlarla aynı avantajı sunuyor: Yutulabilirler! Biz de yutuyoruz zaten.

Yoksa her yeni gün akıllı kullanmak, vicdanın sesini dinlemek, **İyi'den, Güzel'den, Doğru'dan** yana tavır koymak, bu feraseti, cesareti ve azmi göstermek gerekirdi. Özel keyiflerimizden, hobilerimizden fedakârlık edip **"ötekilerin" dertleriyle dertlenmek** icab ederdi. Ne kadar yorucu. Ne kadar zor insan olmak. Devlet ya da Piyasa bu özgür iradenin yerine ikame edilince tehlikeli bir hal alıyor.

Türk solcuları neden susuyorlar bu konuda?

Komünist Rusya'nın çöküşü, Çin'in devlet kapitalizmine geçişi, sosyalizmi uygulamış Küba, Polonya, Yugoslavya, Macaristan gibi çok sayıda ülkenin çektikleri acılar solcuları köşeye sıkıştırıyor. Günümüzün solcuları artık "reddi miras" peşinde. **"Aslında bizim fikirlerimiz hiç uygulanmadı ki"** deyip çıkıyorlar işin içinden. Her ekonomik krizden sonra paniğe kapılıp **"Durun! Durun! Gerçek liberalizm bu değil ki"** diye kazı çeviren liberallere ne kadar da benziyorlar...

Kolay değil, marxist-leninist politikaların kurbanı olmuş insanların sayısı 100 milyon civarında. (Bkz. [Komünizmin Kara Kitabı](#)) Bazı "teorik" detaylarda birbirinden ayrılrsa da sosyalizmin değişik türleri kriz dönemlerinde baş gösteriyor. Halkın arzusuyla değil kanlı devrimler ile geliyorlar iktidara. Egemen oldukları ülkelere açlık, sefalet hatta yamyamlıktan başka bir şey getirmiyorlar. (Bkz. [Bir et parçası olarak komünist insan'ın kıymeti](#))

Orakla biçilen, çekiçle ezilen işçileri gördükçe insanın **"hepsi Marx'ın suçu mu?"** diye sorası geliyor. Ve tabi hâlâ hayatta olanlar için ikinci bir soru: **"İnsan'a saygılı bir sosyalizm kurulamaz mı?"**

Sosyalizmin işçileri ezmesinin sebebi Stalin ya da Mao'nun psikopat oluşu değilmiş. Buraya kadar verdiğimiz örnekler ve açıklamalar sayesinde bunu gördük. Gerçek sorun devletin sermayeyi enstrüman haline getirmesi. Polis, yargı, yasama, sermaye, basın, emek, üretim, istihdam, sosyal güvenlik... Bütün bunlar tek bir elde toplanınca... Hele bir de modern dünyanın teknik imkânları ile donatıldıysa! Ortaya öyle bir diktatörlük çıkıyor ki. Bütün geçmiş imparatorluklar, en insafsız krallar ve sultanlar bile masum kalıyorlar yanında.

(Ancak bunun tam tersinin de aynı şekilde felaketlere kapı açtığını yukarıda kısaca hatırlattık. Adına ister neo-liberalizm diyelim ister vahşi kapitalizm(4). Tatbikat aynı: Sermayenin devleti, insanları, doğayı enstrümanlaştırması. Bkz. [Liberalizmin Kara Kitabı](#))

Sonuç

Marx'ın fikirlerine ve günümüzdeki uzantılarına odaklanacak olursak... Üç temel eksende Marx'ı ve takipçilerini **HATALI** buluyorum. Bu üç büyük hata onları da **İŞÇİ KATLİAMLARINDAN DOLAYI SORUMLU** yapıyor gözümde. Aşağıdaki paragraflarda bu üç kritik noktayı biraz açacağım. Nasib olursa ileride her bir hata için ayrı bir makale yazmak, Marx'ın ve marxistlerin sözlerine yer vermek daha isabetli olacaktır diye düşünüyorum.

Okurların kendi kararlarını verebilmeleri için Komünist Parti Manifestosu'ndan bu üç kusurla ilgili kısımları bu yazının devamına, dipnotlardan sonraki bölüme ekledim. Şahsi kanaatim **sosyalizmin bu kusurlardan temizlenmesinin imkânsız olduğudur**. Eğer bugünkü solcular bu kusurlar ile sosyalizm adına yapılan işçi katliamları arasındaki bağlantıyı fark

ederlerse zaten demokrat oldular demektir. Solcu demokrat ya da sosyal demokrat değil. “Sadece” demokrat...

Fakat meselenin daha acil bir yönü var. O da bugün “İslamcı” kesimde hâlâ yankı bulan bir devrim özlemi. **“Devrim kan ile, ter ile kazanılır”** vb şeklinde sloganlaşan bu duruş bazen İran hayranlığı bazen Amerikan düşmanlığı ile özdeşleşiyor, bazen de [Abdestli Sosyalizm](#) olarak çıkıyor karşımıza. Zühd’ü, dünya malından uzaklaşmayı kafasına göre yorumlayan, nefis ile yapılması gereken mücadeleyi kurumsallaştıran, devletleştiren bir duruş bu, kanaatimizce çok sakat. **Müslüman’ın iyiliğini Müslüman’a rağmen**, devlet eliyle üretmeyi hedefleyen bu ekip Marx’a ve takipçilerine çok yakın duruyor. Geçmişte **İşçi’nin iyiliğini İşçi’ye rağmen** üretmeyi hedefleyen sosyalistlerin 100 milyon insanı nasıl öldürdüklerini analiz etmek bu bakımdan geleceğe dönük bir önem taşıyor. Çünkü “İslamcı” etiketle yapılacak bir devrimin, tabiri caizse **1850 model yeşil marxistlerin** Müslümanlara verebileceği zarar çok büyük.

Evet... Nedir Marx’ın fikir ve eylemlerini sosyalizmin işçi katliamlarına bağlayan üç kusur?

- Özel Mülkiyetin/üretim araçlarının mülkiyetinin devlete transferi,
- Devrimci öfke,
- Jakobenizm, insanlara, halka şeyleştirici biçimde, tepeden bakış.

Neden bu yola giriyor Marx ve arkadaşları? Çünkü Marx’ı etkileyen fikrî bir zemin var. 1800’lerde kendisine “sosyalist /komünist” diyen Avrupalı aydınlar sefaletin suçunu **hukuksuzlukta** değil **para’da** arıyor. Parayı ve/veya mülkiyet olgusunu yok ederek sefaleti de yok edeceklerini vehmediyorlar. Oysa gerçek sorun üretim biçimlerinde, ticarette ve iletişimde yaşanan **teknik** devrimler. Hızlanan üretim ve ticaret o asra kadar hiç görülmemiş bir sermaye birikimine imkân tanıyor.

Teknolojinin ve ticaretin ilerlemesi ile değişen dünyada **en fakir** insan ile **en zengin** insan arasındaki fark hızla büyüyor. Sermaye, teknik bilgi, üretim kapasitesi vb güçler daha 1800’lerde küreselleşmeye başlıyor. Bu durum o güne kadar siyasetçilerin, ekonomistlerin, filozofların öngöremediği bir şey. Ölçekleri, cetvelleri aşan bir sarsıntı, aynı anda meydana gelmiş bir kaç deprem gibi adeta. Kimse ne düşüneceğini bilemiyor ama teknik ilerleme insanların düşünmesini beklemiyor! Muazzam miktardaki ekonomik değeri, malı ve hizmeti çok kısa zaman dilimlerinde üretmek mümkün oluyor birden bire. Bu durum ise muazzam bir sermaye birikimine imkân tanıyor. Nüfusun bir kısmının elinde toplanan bu zenginlik Avrupa ülkelerindeki güç dengelerini alt-üst ediyor. Yeni zenginler siyasî güç pastasındaki paylarını arttırırken “kaybedenler” tamamen köleleşiyor.

Basit bir model üzerinde temsil edecek olursak: Küçük bir köyde yaşayan becerikli balıkçıların öteki balıkçılara göre yıllar geçtikçe, azıcık zenginleşmesi mümkündü. Ama bu birikim diğer köylülere zarar verecek boyutlara ulaşmıyordu. Biraz daha büyük bir ev, daha iyi yeme ve giyinme imkânı, belki bir hizmetçi. Peki balıkçılardan biri göldeki bütün balıkları motor ve ağ ile bir saatte yakalamanın yolunu keşfederse ne olur?

İşte 1700'lerin ortasından itibaren buna benzer bir durum var. Gitgide güçlenen zengin bir azınlık o güne kadar sadece "krallara layık" olan bir yaşam biçimine talip oluyor. Özel yetenekleri, sermayeleri, iktidarla sıkı ilişkileri var. Ancak diğer yandan **fakir** çoğunluk yetersiz beslenmeden ölen bebekleri için tabut bile alamıyor. Günde 18 saat çalışılan fabrikalarda havalandırma yok. Doğru dürüst test edilmeden kullanıma sunulan makineler her gün insanların ellerini, kollarını koparıyor. Sakatlanan veya yaşlanan işçilerin haklarını savunacak yasal bir çerçeve yok. Sendika yok. Grev yapan işçilerin üzerine ordu gönderiliyor bir çok Avrupa ülkesinde.

Uluslararası siyasî çalkantılar, isyanlar ve savaşlar da bu depremlere eşlik ediyor: Fransız ihtilâli, Napoleon'un komşu ülkeleri işgali, ABD'de köleliğin kaldırılması, sömürge savaşları, kanlı biçimde bastırılan işçi ayaklanmaları... Bu tabloyu kısmen çok iyi tahlil edebilen Marx ve diğer sosyalist/komünist düşünürler çok güzel fikirler üretiyorlar:

- Çalışma saatlerinin yasalarla sınırlanması,
- Çocukların köle gibi satılmasının engellenmesi,
- İşçilerin hak mücadelesinin ticaret gibi küreselleşmesi...

Ancak iyi tahlil edemedikleri noktalarda radikal duruşlar alıyorlar. Her şeyin suçlusu, günah keçisi olarak gördükleri burjuva ne yaparsa, ne isterse tersini yapmak suretiyle bir ideoloji oluşuyor.

Burjuvaya tersinden endeksli bu ideoloji ister istemez yobaz liberallik gibi ikinci bir deli gömleği oluyor: Mülkiyetin veya üretim araçları mülkiyetinin devlete transferi (fabrika, tarla, vs), sınıfsız bir toplum projesi, herkesin istediği meslekte, istediği zaman çalışabileceği ama herkese ekmek verecek bir düzen, "burjuva ahlâkı" dedikleri geleneklerin, dinin ve bütün manevî mihenk noktalarının reddi...

Bu düzene geçmek için ise şu an ayakta olan her şeyi devirecek bir devrim! Marx'ın da dahil olduğu damar demokrasiyle ve reformlarla hareket etmek istemiyor. Amaçların araçları meşrulaştıracağı yönündeki kanı oldukça sağlam biçimde kök salıyor zihinlerde. **Egemen sınıfların ezilenlere karşı insafsız tavırları intikamcı bir zihniyeti kışkırtıyor.** Burjuva sınıfına karşı siyasî mücadele yapmaktan bahsedilmiyor bir noktadan sonra. Tek çözüm onları (düşmanı) imha etmek! Ekmek derindeki işçi sınıfının yerine "geniş halk kitleleri" konuyor giderek. Maddeleşmiş, homojenleşmiş, ŞEY-leşmiş bir grup artık proleterya. Köksüz, amaçsız... Kendi çıkarlarını savunmuyor, zaferi zafer için, devrimi devrim için istiyor. Savaş bitince üzülen askerlere benziyorlar. Gidecek evi olmayan, Savaş'ı ev edinen askerler gibiler. Marx'ın kendisi de bu mitomaniye kapılmış vaziyette. Gırtlığına kadar borçta, çocukları ölüyor sefaletten. Mücadele fetişizmi denebilecek bir durumda Marx. Tam bir cinnet hali!

Erdem bakımından yerinde sayan insanlık ise inşa ettiği evin altında ezilen bir usta gibi. Devrim, bürokrasi, piyasa, ırkçılık bu tabloda nizamî yerini alıyor.

Üzerinde kısaca durmak istediğimiz son nokta ise bir tür Jakobenizm, insanlara, halka şöyleleştirici biçimde, tepeden bakış. Marx ve takipçileri burjuva egemenliğinde karşı çıktıkları ne varsa kızıl bir sosla kendi ideolojilerine dahil ediyorlar yeniden: **Jakoben bir fikrî zemin, proleterya diktası, ideal dünyaya ulaşmak için geçici bir totalitarizm**, üstün insan tasavvuru, kendini aşmış bir süper-komünist profili, insan-ı kâmil yerine ikame edilen bir Kâmil İşçi!

Ne var ki kısa bir dönem için tasavvur edilen geçici totalitarizm bir türlü geçmiyor. İktidar tatlı. Devrimden sonraki ilk saatlerde bütün devrimciler muhafazakâr oluyor. Komünist partinin iç kavgalarında en tehlikeli, en acımasız insanlar yükseliyor... Silah arkadaşlarının kafalarını keserek. KGB'nin atası olan Çeka kuruluyor. Bir tür devrim muhafızı. Liderleri eleştiren herkes yok edilmeli.

Komşu komşuyu ihbar ediyor, oğul babayı. **“Stalin’i anma töreninde gülümsemedi”** diye fişlenenler var sosyalist rejimlerde. Yüz ifadesi bile devletin malı artık!

Toplama kampları, işkence odaları, sürgünler... Rejim **“devrim düşmanı”** etiketiyle iç düşman üretiyor. Tıpkı Kemalistlerin Kürtleri, Ermenileri, dindarları hedef göstermesi gibi. Rejimin uyguladığı terörü meşru göstermek için ihtiyacı var buna. Yahudiler, Polonya asıllı Ruslar, büyük toprak sahipleri, resmî tezlerle uymayan tipteki komünistler... En ağır bedeli aydınlar ödüyor. Sanatçılar, yazarlar, bilim adamları. Sovyet Rusya geçmişin ve geleceğin üzerinden geçiyor kızıl bir silindirle. Ahır haline getirilen kiliseler, camiler, sinagoglar, katledilen din adamları, yakılan kitaplar.

Bir Rus çılgınlığı mı? Ne yazık ki değil. Çin’de **“kültürel devrim”** aynı türden yıkımlar getiriyor peşpeşe. Kamboçya, Küba... Dünyanın neresinde uygulanırsa uygulansın Marx’ın fikirleri açlık ile sefaletin yanı sıra manevî ve kültürel yıkım getiriyor. Neden? Bunu da gelecek bölümlerde göreceğiz.

Dipnotlar

1° Histoire de l'Allemagne, XIXe- XXe siècle. Le long chemin vers l'Occident (Heinrich August Winkler)

2° [The East German Leadership and the Division of Germany: Patriotism and Propaganda 1945-1953](#) (Dirk Spilker)

3° [Les années Condor : Comment Pinochet et ses alliés ont propagé le terrorisme sur trois continents](#) (John Dinges, William Bourdon, Isabelle Taudière)

4° [The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism](#) (Naomi Klein)

Liberal totalitarizm üzerine makaleler

(tr.) [Vodafone: Paran Kadar Konuş! - Bir Liberal Ahlâksızlık Örneği](#)

(tr.) [Liberal Totalitarizm kendine iç düşman mı üretiyor?](#)

(tr.) [Liberalizm ve Totalitarizmin Düşünü](#)

Tavsiye Okuma

(ing.) [Law, Legislation and Liberty, The Political Order of a Free People](#) (F. A. Hayek)

(ing.) [Statecraft: Strategies for a Changing World](#) (Margaret Thatcher)

(ing.) [The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism](#) (David Harvey)

(ing.) [Zombie Capitalism: Global Crisis and the Relevance of Marx](#) (Chris Harman)

(fr.) [Histoire du libéralisme en Europe](#) (Philippe Nemo)

(fr.) [Les formes de l'activité politique : Éléments d'analyse sociologique, du XVIIIe siècle à nos jours](#) (Antonin Cohen, Bernard Lacroix, Philippe Riutort, Brigitte Gati)

(fr.) [La fin de l'eurolibéralisme](#) (Jacques Sapir)

Komünist Parti Manifestosu’ndan konuyla ilgili bölümler

Bölüm1, Burjuvalar ve Proleterler

Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı “doğal efendiler”ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı, ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan, katı “nakit ödeme”den başka hiç bir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, dar kafalı duygusallığın en ilâhi vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu. Kişisel değeri, değişim-değerine indirgedi, ve sayısız yok edilemez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o tek insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu.

1882, Rusça baskının önsözünden

Ama durum bugün ne kadar da farklı! Rekabeti ile Avrupa’daki -büyük küçüklü- toprak mülkiyetinin temellerini sarsan devasa bir tarımsal üretim için Avrupa göçü, Kuzey Amerika için pek uygundu. Buna ek olarak, bu, Birleşik Devletler’e, muazzam sınai kaynaklarını, Batı Avrupa’nın ve özellikle İngiltere’nin bugüne dek varolan sınai tekeline kısa zamanda kırarak bir enerjiyle ve ölçekte kullanma olanağını da verdi. Her iki durum da, bizzat Amerika üzerinde, devrimci bir tepki yaratıyor. Tüm

siyasal yapının temelini oluşturan çiftçilerin küçük ve orta boy toprak mülkiyetleri, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çöküyor; aynı anda, sanayi kesimlerinde ilk kez bir proletarya kitlesi ve müthiş bir sermaye yoğunlaşması geliyor. [...] *Komünist Manifesto*'nun amacı, modern burjuva mülkiyetinin yaklaşmakta olan kaçınılmaz çözülüşünü ilân etmektir. Ama Rusya'da, hızla gelişen kapitalist vurguna ve henüz gelişmekte olan burjuva toprak mülkiyetine karşılık, toprağın yarısından fazlasına köylülerin ortaklaşa sahip olduklarını görüyoruz. Şimdi sorun şudur: Büyük çapta zayıflamış olsa bile, gene de, ilkel bir ortak toprak sahipliği biçimi olan Rus *obşina*'sı, doğrudan doğruya komünist ortak mülkiyetin üst biçimine geçebilir mi? Ya da, tersine, ilkönce, Batının tarihsel evrimini oluşturan aynı çözülme sürecinden mi geçmelidir?

Buna bugün verilebilecek tek yanıt şudur: Eğer Rus Devrimi, Batıdaki bir proleter devriminin habercisi olur, ve bunlar, böylelikle, birbirlerini tamamlarlarsa, Rusya'daki mevcut ortak toprak sahipliği, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir.

Bölüm1, Burjuvalar ve Proleterler

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağılık durumuna giderek daha çok son veriyor. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş, ve mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasal merkezileşme oldu. Aynı çıkarlara, yasalara, hükümetlere ve vergi sistemlerine sahip bağımsız ya da birbirleriyle gevşek bağlara sahip eyaletler, tek bir hükümete, tek bir hukuk düzenine, tek bir ulusal sınıf çıkarına, tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip tek bir ulus içinde bir araya geldiler.

Burjuvazi, ancak yüzyılı bulan egemenliği sırasında, daha önceki kuşakların tümünün yaratmış olduklarından daha yoğun ve çok daha büyük üretici güç yarattı. Doğa güçlerine egemen olunması, makine, kimyanın sanayiye ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, elektrik telgrafı, koskoca kıtaların tarıma açılması, nehirlerin su yolları haline getirilmesi, yerden bitercesine nüfus çoğalması toplumsal emeğin bağrında böylesine üretici güçlerin yatmakta olduğunu daha önceki hangi yüzyıl sezebilmiştir?

Şu halde görüyoruz ki: burjuvazinin kendisini onlara dayanarak güçlendirdiği üretim ve değişim araçları, feodal toplum içerisinde yaratılmışlardır. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişiminin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretimde ve değişimde bulunduğu koşullar, tarımın ve imalat sanayinin feodal örgütlenmesi, tek sözcükle, feodal mülkiyet ilişkileri, gelişmiş bulunan üretici güçlere artık ayak uyduramaz hale geldiler; bir o kadar ayakbağı oldular. Bunlar kırılmalıydılar; kırıldılar.

Bunların yerini, kendisine uygun düşen bir toplumsal ve siyasal yapı ile, ve burjuva sınıfının iktisadi ve siyasal egemenliği ile birlikte, serbest rekabet aldı.

Gözlerimizin önünde buna benzer bir hareket yer alıyor. Kendi üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileri ile modern burjuva toplumu, böylesine devasa üretim ve değişim araçları yaratmış bulunan bu toplum, ölümler diyarının büyüleriyle harekete geçirdiği güçleri artık kontrol edemeyen büyücüye benziyor. Sanayi ve ticaretin tarihi, on yıllardan beri, modern üretici güçlerin, modern üretim koşullarına karşı, burjuvazinin ve onun egemenliğinin varlık koşulu mülkiyet ilişkilerine karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir. Bu konuda, tüm burjuva toplumunun varlığını dönemsel yinelenmeleriyle her keresinde daha tehdit edici bir biçimde sorguya çeken ticari bunalımların sözünü etmek yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında yalnızca mevcut ürünlerin değil, daha önceleri yaratılmış üretici güçlerin de büyük bir kısmı dönemsel olarak tahrip ediliyor. Bu bunalımlar sırasında, daha önceki bütün çağlarda anlamsız görülecek bir salgın baş gösteriyor -aşırı üretim salgını. Toplum kendisini birdenbire, gerisin geriye, geçici bir barbarlık durumuna sokulmuş buluyor; sanki bir kıtlık, genel bir yıkım savaşı, bütün geçim araçları ikmalini kesmiştir; sanki sanayi ve ticaret yok edilmiştir; peki ama, neden? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır da ondan. Toplumun elindeki üretici güçler, burjuva mülkiyet ilişkilerinin ilerlemesine artık hizmet etmiyor; tersine, bunlar, kendilerine ayak bağı olan bu ilişkiler için çok güçlü hale gelmişlerdir,

ve bu ayak bağlarından kurtuldukları anda, burjuva toplumunun tamamına düzensizlik getiriyor, burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye sokuyorlar. Burjuva toplum koşulları, bunların yarattığı zenginliği kucaklayamayacak denli dardır. Peki, burjuvazi bu bunalımları nasıl atlatıyor? Bir yandan üretici güçlerin büyük bir kısmını zorla yok ederek; öte yandan yeni pazarlar ele geçirerek, ve eskilerini de daha kapsamlı bir biçimde sömürerek. Yani, daha yaygın ve daha yıkıcı bunalımlar hazırlayarak, ve bunalımları önleyen araçları azaltarak.

Burjuvazinin feodalizmi yerle bir ettiği silahlar, şimdi, burjuvazinin kendisine karşı çevrilmiştir.

Ama burjuvazi kendisine ölüm getiren silahları yaratmakla kalmamış; bu silahları kullanacak insanları da var etmiştir, -modern işçi sınıfını- proleterleri.

Burjuvazi, yani sermaye, hangi oranda geliyorsa, proletarya da, modern işçi sınıfı da aynı oranda geliyor -iş buldukları sürece yaşayan ve emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulan bir emekçiler sınıfı. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan bu emekçiler, bütün öteki ticaret nesneleri gibi, bir metadılar, ve bunun sonucu olarak, rekabetin bütün iniş çıkışlarına, pazarın bütün dalgalanmalarına açıktırlar.

Bölüm 2, Proleterler ve Komünistler

Mevcut mülkiyet ilişkilerine son verilmesi, hiç de komünizmin ayırıcı bir özelliği değildir.

Geçmişteki bütün mülkiyet ilişkileri, tarihsel koşullardaki değişimler sonucu, durmadan tarihsel değişimlere uğramışlardır.

Örneğin Fransız Devrimi, burjuva mülkiyetinin lehine, feodal mülkiyeti kaldırmıştır.

Komünizmin ayırıcı özelliği, genel olarak mülkiyetin kaldırılması değil, burjuva mülkiyetinin kaldırılmasıdır. Ama modern burjuva özel mülkiyet, ürünlerin üretilmesinin ve mülk edinilmesinin sınıf karşıtlığına, çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan sisteminin nihai ve en tam ifadesidir.

Bu anlamda, komünistlerin teorisi tek bir tümcede özetlenebilir: Özel mülkiyetin kaldırılması.

Biz komünistler, insanın kendi emeğinin meyvesi olarak, kişisel mülk edinme hakkını kaldırmayı istemekle suçlandık; o mülkiyet ki, her türlü kişisel özgürlüğün, eylemin ve bağımsızlığın temeli olduğu iddia edilir.

Güçlkle elde edilmiş, bizzat edinilmiş, bizzat kazanılmış mülkiyet! Burjuva biçimden önceki bir mülkiyet biçimi olan küçük zanaatçı ve küçük köylü mülkiyetinden mi söz ediyorsunuz? Bunu kaldırmaya gerek yok; sanayideki gelişme bunu zaten büyük ölçü de yok etmiştir ve hâlâ da gün be gün yok ediyor.

Yoksa modern burjuva özel mülkiyetten mi söz ediyorsunuz?

[...]

Kapitalist olmak, üretimde yalnızca salt kişisel değil, toplumsal bir *konuma* da sahip olmaktır. Sermaye kolektif bir üründür, ve ancak birçok üyenin birleşik eylemiyle, hatta son tahlilde, ancak toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle harekete geçirilebilir.

Demek ki, sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür.

Şu halde, sermayeyi ortak mülkiyete, toplumun tüm üyelerinin mülkiyetine dönüştürmekle, kişisel mülkiyet toplumsal mülkiyete dönüştürülmüş olmaz. Değişen, yalnızca mülkiyetin toplumsal karakteridir. Mülkiyet, sınıf karakterini yitirir.

Şimdi de ücretli emeği alalım:

Ücretli emeğin ortalama fiyatı, asgari ücret, yani emekçiyi bir emekçi olarak yaşatmak için mutlaka gerekli geçim araçları miktarıdır. Demek ki, ücretli emekçinin kendi emeği aracılığı ile mülk edindiği şey, yalnızca salt kendi varlığını sürdürmeye ve yeniden üretmeye yeter. Biz emek ürünlerinin bu kişisel mülk edinilmesini, insan yaşamının devamı ve yeniden-üretimi için yapılan ve geriye başkalarının emeğine komuta edecek hiç bir fazlalık bırakmayan bu mülk edinmeyi hiç bir biçimde

kaldırmak niyetinde değiliz. Bizim ortadan kaldırmak istediğimiz tek şey, içerisinde emekçinin salt sermayeyi artırmak için yaşadığı ve yaşamasına ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği ölçüde izin verilen bu mülk edinmenin sefil karakteridir.

Burjuva toplumda, canlı emek, birikmiş emeği artırma aracından başka bir şey değildir. Komünist toplumda ise, birikmiş emek, emekçinin varlığını genişletme, zenginleştirme, geliştirme aracından başka bir şey değildir.

Demek ki, burjuva toplumda, geçmiş, bugüne egemendir; komünist toplumda ise, bugün, geçmişe egemendir. Burjuva toplumda, sermaye, bağımsız ve kişiseldir, oysa yaşayan birey bağımlıdır ve kişisel değildir.

Ve bu durumun kaldırılmasına, burjuvazi, kişiselliğin ve özgürlüğün kaldırılması diyor! Ve haklı da. Burjuva kişiselliği, burjuva bağımsızlığı ve burjuva özgürlüğü kuşkusuz hedefleniyor.

Özgürlük ile, mevcut burjuva üretim koşulları altında, serbest ticaret, serbest alım ve satım kastediliyor.

[...]

Tek sözcükle, bizi, mülkiyetinizi ortadan kaldırmaya niyetlenmekle suçluyorsunuz. Elbette; bizim niyetimiz de zaten budur.

Emeğin artık sermayeye, paraya, ya da ranta, tekelleştirilebilecek toplumsal bir güce dönüştürülemeyeceği andan itibaren, yani kişisel mülkiyetin artık burjuva mülkiyete, sermayeye dönüştürülemeyeceği andan itibaren, o andan itibaren, kişiselliğin yok olduğunu söylüyorsunuz.

Öyleyse, itiraf etmelisiniz ki, “kişisel” demekle, burjuvadan, orta sınıf mülk sahibinden başkasını kastetmiyorsunuz. Bu kişi, gerçekten de, ortadan kaldırılmalı, ve olanaksızlaştırılmalıdır.

Komünizm kimseyi toplumun ürünlerini mülk edinme gücünden yoksun bırakmaz; yaptığı tek şey, onu, böyle bir mülk edinme aracılığıyla, başkalarının emeğini boyunduruk altına alma gücünden yoksun bırakmaktır.

Özel mülkiyetin kaldırılmasıyla her türlü çalışmanın duracağı ve genel bir tembelliğin kök salacağı itirazı öne sürülmüştür.

Ona bakılırsa, burjuva toplumun aylıklık yüzünden çoktan yerle bir olması gerekirdi; çünkü çalışanlar hiç bir şey edinmiyorlar, bir şeyler edinenler ise çalışmıyorlar. Bu itiraz bütünüyle, sermaye olmayınca artık ücretli emeğin de olamayacağı safatasının bir başka ifadesinden ibarettir.

[...]

Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; gelişmesinin, geleneksel düşüncelerden en köklü kopuşu getirmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Ama artık komünizme kaşı yöneltilen burjuva itirazları bırakalım.

Yukarıda gördük ki, işçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proletaryayı egemen sınıf durumuna getirmek, demokrasi savaşını kazanmaktır.

Proletarya, siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek için, ve üretici güçlerin tamamını olabildiğince çabuk artırmak için kullanacaktır.

Başlangıçta bu, elbette, mülkiyet hakkına ve burjuva üretim koşullarına despotça saldırma dışında; dolayısıyla iktisadi bakımdan yetersiz ve savunulamaz gibi görünen, ama hareketin akışı içerisinde kendisini aşan, eski toplum düzenine daha başka saldırıları zorunlu kılan ve üretim biçimini tamamıyla devrimcileştirmenin bir aracı olması bakımından kaçınılmaz olan önlemler dışında gerçekleştirilemez.

Bu önlemler elbette farklı ülkelerde farklı olacaktır.

Bununla birlikte, şu aşağıdakiler en ileri ülkelerde oldukça genel bir uygulanabilirliğe sahip olacaklardır:

1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması.
2. Ağır bir müterakki ya da kademeli gelir vergisi.
3. Bütün miras haklarının kaldırılması.
4. Bütün mültecilerin ve asilerin mülklerine el konulması.
5. Sermayesi devletin olan ve tam bir tekele sahip bulunan bir ulusal banka aracılığı ile kredinin devlet elinde merkezileştirilmesi.
6. Haberleşme ve ulaşım araçlarının Devlet elinde merkezileştirilmesi.
7. Devlet tarafından sahip olunan fabrikaların ve üretim araçlarının artırılması; boş toprakların ekime açılması, ve genel olarak toprağın, ortak bir plan uyarınca iyileştirilmesi.
8. Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi orduları kurulması, özellikle tarım için.
9. Tarımın imalât sanayileri ile birleştirilmesi; kent ile kırsal arasındaki ayrımın, nüfusun ülke yüzeyine daha eşit bir biçimde dağılmasıyla yavaş yavaş kaldırılması.
10. Bütün çocuklar için devlet okullarında parasız eğitim. Bugünkü biçimi içerisinde çocukların fabrikalarda çalıştırılmalarına son verilmesi. Eğitimin sınai üretimle birleştirilmesi vb., vb..

Solcular, sosyalistler, komünistler

Geçmişte solcularımız **komünizm/sosyalizm** uğruna ölümü bile göze aldılar, işkence gördüler 12 Eylül darbecilerinin elinde. Bazı solcular silahlandı, bombalı, molotof kokteylli eylemlerle başka insanların canına kıydı. Eğer hâlâ kendi aralarında neyin ne olduğu konusunda anlaşıyorlarsa durum gerçekten vahim. Ölenler büyük ihtimal pisi pisine gitti. Diğer insanları öldürenler ise onun bunun tetikçisi olmuş, kimse kusura bakmasın. Bugün hâlâ “ben solcuyum” diyen insanlar biliyorlar mı acaba sosyalizm nedir? Komünizm, Marxizm, Leninizm, Maoizm, Troçkizm... Bunları tarif edebilirler mi? Aralarındaki farkları ve benzerlikleri açıklayabilirler mi? Sanmıyorum. Solcu olMAyan insanlar kadar bile sol literatür okumadan solcu oldularsa(!) eğer, buna ancak hamakat denir. Yine kimse kusura bakmasın. Eski abileri gibi şunun bunun tetikçisi olmaya devam edeceklerdir:

- [Türk solu uyanıyor](#)
- [Yumurtanın sarısı, solcu olmuş yarısı](#)
- [Roni Margulies’e yumurta atan kendisine ‘solcu’ diyorsa](#)

Geçelim. Nedir komünizm ve sosyalizm ? Daha doğrusu bu işin “babaları” nasıl, neye göre ayırd etmişler iki kavramı? Buna odaklanalım biraz. Marx Alman İdeolojisi (1846) adlı eserinde komünizmi **“Mevcut durumu silen/değiştiren gerçek hareket”** diye tarif eder. Bilerek ve isteyerek devrim ile devrimden sonra kurulacak düzeni özdeşleştirir yani. Komünizm devrimcidir, devrim de komünisttir. Somut olarak?

- Özel mülkiyetin kaldırılması (sonradan fikir değiştirmiştir),
- Üretimin ve ticaretin ortak/merkezî bir organ tarafından planlanması/düzenlenmesi.

Komünist Parti Manifestosu’nda (1848) ise komünist devrim şöyle tarif edilir: **“Geleneksel mülkiyet ilişkilerinden ve geleneksel fikirlerden EN RADİKAL Biçimde kopma”**. 1890’daki Almanca baskının önsözünde ise Engels bu belgeye “Sosyalist Manifesto” adını vermenin uygun olMAyacağını zira 1840’larda sosyalist hareketin işçi sınıfını kapsamadığını söyler. Oysa yine Engels’e göre “komünistler” politik değişikliklerle yetinmek istemeyen, toplumun tepeden tırnağa yeniden organize olmasını tavizsiz biçimde isteyen işçilerdir.

Daha sonraki tarihlerde yayınlanan kitap ve broşürlerde hem Marx hem de Engels sınıfsız toplumu kastederken kâh “sosyalizm” kâh “komünizm” diyorlar. Yani dönemin rüzgârlarına göre bu iki kelime bazen eş anlamlı oluyor, bazen de siyasî rakipleri ötekileştirmek için kullanılıyor: **“Biz gerçek komünistiz oysa onlar sadece sosyalist olabilirler”**. Gotha Programının Eleştirisi’nde (1875) Marx komünizmi tarif ederken **“üretim araçlarının mülkiyetinin ortak olduğu kooperatif bir toplum”** diyor meselâ; bu tercih, Alman İdeolojisi’ndekinden oldukça farklı. Çünkü özel mülkiyet konusunda çok itiraz geliyor. Bazen de sosyalizm ve komünizm devrimin evrelerinin adı oluyor. Önce sosyalizm kurulmalı, ardından gerekli koşullar gerçekteşince komünizme geçilmeli vs. Bir başka tanım ise **“herkesin gücü ölçüsünde üretime katıldığı, ihtiyacı ölçüsünde ürünlerden istifade ettiği bir düzen”**. Tabi kimin neye nasıl karar vereceği belirlenmediği için uygulama tıpkı kapitalizm gibi oluyor: En güçlüler (komünist parti üyeleri vs) en zayıfları yani işçileri eziyor. (Bkz. [Sosyalizmden kaçan işçi olur mu?](#))

1919 yani komünist enternasyondan itibaren kelimelerin anlamı yine değişiyor. 1980’lerde komünist sistemin tamamen çökmesine kadar olan dönemde **“komünist”** kelimesi Rus devriminin ve SSCB (Sovyet **Sosyalist** Cumhuriyetler Birliği) yanlılarının ismi oluyor. Bugün yakın geçmişe baktığımızda kimi ülkelerin isimlerinin “sosyalist”, merkezî yönetim organlarının ise “komünist” adı aldığını görüyoruz. Gerçek şu ki isim farklı da olsa başlangıçta Marx’ın öncülük ettiği temel fikirler muhafaza ediliyor:

- İşçi sınıfı ezilmektedir,
- Bunun sebebi zenginler, kurulu düzen, din ve geleneklerdir,
- Zenginlerin, dinsel inançların, kurulu düzenin ters çevirilmesi ve/veya imha edilmesi gerekmektedir,
- Mülkiyet kavramı yok edilmeli, üretim, ticaret ve tüketim devletin denetiminde olmalıdır,
- Demokratik yollarla yapılan reformlar, yavaş dönüşümler kabul edilemez,
- Gerkirse kan dökülebilir,

- Kapitalizmin kan dökmesi de komünizme hizmet etmektedir. Bu bakımdan sömürgelerde Afrikalı veya Asyalı halkların ezilmesi, geleneksel yaşam biçimlerinin kapitalizm eliyle yok edilmesi faydalıdır. Zaten tarihin yasaları icabı bütün dünya komünist olacaktır.

Bu deli saçması gibi görünen fikirler ne yazık ki uygulamaya kondu ve daha önceki bölümlerde anlattığımız gibi 100 milyon civarında insanın sefalet içinde ölmesine sebep oldu. Komünist ülkeler ve tabi başta Rusya müthiş bir propaganda makinesiyle neredeyse bütün insanlığı uyuttu. Bütün soykırımlar, açlıklar, işkenceler ortaya çıkmaya başlayınca akıl sahibi eski komünistlerin önemli bir kısmı sosyal demokrat oldular. “Damardan” komünist insanların ağzında “sosyal demokrat” aşağılayıcı, dışlayıcı bir anlam taşıyor. Devrimden, kan dökmekten vaz geçmiş oldukları için onlar “davaya ihanet ettiler”.

Gerçek şu ki devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi son derece sakıncalı. Bunu tarih gösterdi. Biz de komünizmin ekonomik boyutunu ve sakıncalarını önceki bölümlerde anlatmıştık:

- [Sosyalizmden kaçan işçi olur mu?](#)
- [Marx'ın Sınıfsız Toplumu: Teori ve Pratik](#)
- [Bir et parçası olarak komünist İnsan'ın kıymeti](#)

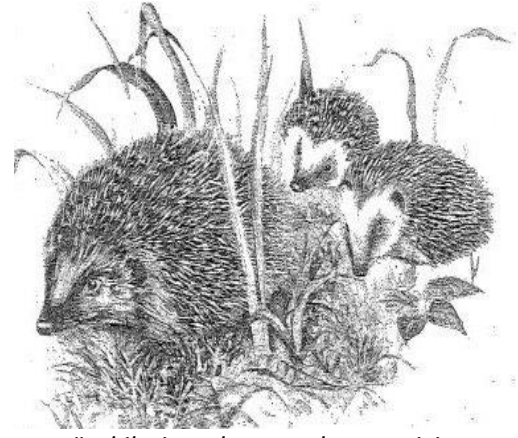
Ancak bütün bunlar devletin sosyal bir rol oynamasına engel değil. Her ülkenin kendi ihtiyaçlarına bağlı olarak aç insanlara, depremzedelere, eğitim veya sağlık konusunda yardıma muhtaç olanlara devlet el uzatabilir. Vakıflar vasıtasıyla halk bu mes'uliyeti dolaysız olarak üslenebilir. Bu bakımdan sosyal demokratlar demokrasinin içinde saygıdeğer aktörler haline gelebilirler. Zira komünizmin kanlı geçmişi bizi liberalizmin korkunç kusurlarını görmekten alıkoymamalıdır.

İnsan bir yeme-içme-eğlenme makinesi değildir. Homo-economicus kafesine hapsedilen insan tasavvuru ve bunun üzerine inşa edilen toplumlar bizi elbette hataya yöneltecektir. Gerek liberalizm gerekse komünizmin aynı fikrî ve vicdanî zemin üzerinde yükselmiş olması da ayrı bir tefekkür vesilesi teşkil eder.

[İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(1\)](#)**Kirpiler ve İnsanlar**

“Soğuk bir kış sabahı çok sayıda kirpi ısınmak üzere bir araya toplanır. Ama kısa süre sonra dikenlerin batması yüzünden yeniden uzaklaşırlar. Isınma ihtiyacı onları tekrar bir araya getirdiğinde dikenler yine batar ve üşümekle diken arasında gidip gelirler, ta ki birbirlerine katlanabilecekleri uygun mesafeyi bulana kadar. Bunun gibi, insanlar da hayatın tekdüzeliğinden kurtulmak için bir araya gelirler ama ötekilerin nahoş ve sıkıntı verici özellikleri yüzünden uzaklaşırlar.” (Arthur Schopenhauer(), [Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar](#), 1851)*

İnsanlar sadece yalnızlıktan kaçmak için bir araya gelmiyorlar elbette. Birlikte çalışmak, üretmek için hemen herkes **Schopenhauer**'ın kirpileri gibi “ötekilere” muhtaç. Ancak insanların kirpilerden bir farkı var: Yaşam koşullarını sürekli iyileştirme arzusu. “İlkel” yaşam biçimleriyle yetinmiyor insanlar. Kirpiler gibi doğada bulduklarını yemek yerine tarım yapıyorlar. Mağaralarda yaşamak yerine ev yapıyorlar, hastahane, okul, yol, köprü vs.

Kirpilerin dikenleri belli bir boydan sonra uzamayabilir ama bizim “dikenlerimiz” uzamaya devam ediyor hâlâ. İnternet bize yetmiyor, daha hızlı internet istiyoruz, cep telefonundan erişmek istiyoruz... Bunda kızacak, darılacak bir şey yok sanırım. Çünkü insanın tabiatı bu. Yeni doğan çocuklar içine doğdukları ortamı “ilerlemiş” değil “normal” kabul edip üzerine yeni bir şeyler koyuyorlar: Daha hızlı, daha lezzetli, daha büyük, daha ucuz... Oğulların dikenleri babalarinkinden uzun oluyor her asırda.

Ama biz ekmeğimizi, pastamızı, çikolatalı gofretimizi, televizyonumuzu ürettikçe bunları üretme/satın alma gücü olMAyan insanlara daha çok batıyor dikenlerimiz. Onlar yine de bizim yanımızda kalmak zorundalar “ısınmak” için. Temel mesele bu. Güç değil gücün kontrolü, güç ile kurulan ilişki.

Marxist devrimin teknik ve ekonomik zemini : İlk önce devrilen neydi?

Tüfek icad olmadan, mertlik bozulmadan(?) önceki dönemlerde bir şehir düşleyin. Bu şehrin valisi, tüccarı, imamı, kadısı olun 5 dakikalığına. Ya da sıradan bir vatandaş. Cemiyeti ilgilendiren Herhangi bir meseleyi “ötekilerle” tartışırken mesleğiniz ne olursa olsun paylaştığınız ortak “sayısal parametreler” olacaktır:

- Bir atın hızı, taşıyabileceği yük miktarı,
- Bir insanın günlük yemek ihtiyacı,
- Toprağın verimi,
- Dokumacı ve çömlekçilerin üretim hızı,
- İnsan ömrü,
- Kılıçların uzunluğu, okların menzili...

Bu şehir basit bir şehirdir. Şehrin en zengin insanları ile en fakirleri arasındaki fark “önemsiz” sayılabilir. Büyük bir evde oturan, ipeklere, altınlara bürünmüş, hizmetçilerine emirler yağdıran bir zengin ile aç gezen bir insan arasındaki “uçurum” komşuların yardımıyla biraz örtülebilir, “makul” seviyeye getirilebilir.

Bu “basit” şehirlerin ülkesi de basit bir ülkedir. Adı konmasa bile “kapital” topraktır. Altındaki maden, üstündeki tahıl ve hayvan, içinden geçen yollar, kıyısındaki limanlar... Toprağın hakimi hem ekonomik hem de askerî hakimiyet sahibi demektir. Toprak için siyaset, toprak için savaş, toprak için diplomasi yapılır. Bu ülkede para “sadece” ticareti kolaylaştıran bir araçtır. Hükümdarın ve çok zengin diğer kimselerin, baronların, kontların, toprak ağalarının zenginlikleri de toprakla ölçülür. Bunların dışında kolay kolay **kapitalleşmiş para** bulamazsınız.

Şimdi yukarıda verdiğimiz parametrelerin bir gecede yüz ile, bin ile çarpıldığını farz edin. Meselâ bir tarla sahibi bir yılda ürettiği buğdayın 100 mislini o yaz üretiyor. 100 kere fazla yük taşıyabilen atlarıyla yüz kere daha hızlı giderek buğdayını uzak şehirlerde satıyor **sadece bir kaç gün içinde!** Kazandığı parayla şehre geri dönüp daha da kârlı başka bir işe yatırıyor... Böyle bir “mucizeden” sonra bazı “şanslı” tüccarların ve toprak sahiplerinin **hızla ve büyük miktarda para** biriktireceklerini tahmin edebilirsiniz. Eskiden kuşaklar boyu birikim gerektiren miktardaki bir kapital artık bir ömre hatta bir kaç yıla sığabilecektir. Bu “yeni zengin” vatandaşlar elbette ülkenin hükümdarıyla rekabet edebilecek kadar zenginleşecektir, bu da kaçınılmaz. Bir başka deyişle iktidara ortak hatta talip olacaklardır. Çünkü **toprak = kapital** şemasından yeni bir dünyaya geçtik: **para = kapital**.

Tamamen fantastik gibi görünse de makineler sayesinde(=yüzünden) 1700'lerden itibaren dünyanın böyle bir değişim sürecine girdiğini söylemek yanlış olmaz. Meselâ İngiltere’de ilk defa servise konan buharlı trenler ile at arabalarını karşılaştıran. Asırlarca at arabalarını geliştiren, at sayısını, tekerlek yapısını vs yavaş yavaş iyileştiren bir halk birden bire buharlı trene geçiyor. Üstelik bir saatte 50 km gidebilen bu trenler kısa bir süre sonra rayları 140 km hıza sahip daha “modern” versiyonlara bırakıldılar. Yine o çağdaki savaşlara, kendisini “**medenî**” ilân etmiş milletler ile “**ilkel**” halklara bakarak **değişimin hızı** hakkında fikir edinebilirsiniz. Özellikle Afrika’daki

sömürge savaşlarında zavallı insanlar topraklarını (=kapitallerini) mızrak ve deriden kalkanlar ile savunurken İngiliz askerlerinin topları ve makineli tüfekleri vardı. Örneğin 1879'da Zulu Krallığı'nın "yutulmasıyla" sonuçlanan muharebeler genellikle bir kaç yüz İngiliz askeri ile 5-6 bin Zulu savaşçısı arasında yapılıyordu. Bir kaç yüz teknisyen yardımıyla işleyen makinelerin işsiz bıraktığı onbinlerce İngiliz tarım işçisi gibi Zulu savaşçıları da teknik asimetri sebebiyle ezildiler. Son derecede çarpıcı bulduğum bir başka örnek ise Karadeniz'in hakimiyeti için Rus ve Osmanlı ordusu arasındaki muharebelerdeki teknik asimetridir. Osmanlı bahriyesinin topçu subayları hatıralarında zırhla kaplı Fransız yapımı gemilere isabet ettirdikleri güllelerin geri sekip denize düşmesine hayretle seyrettiklerini yazarlar. Yine Fransız mühendislerin icadı olan parça tesirli güllelerin isabet ettiği güvertelerdeki insanların bir anda ölmesi büyük paniğe yol açıyormuş Osmanlı gemilerinde.

Aslında bu değişimler eskisi gibi yavaş olsaydı insanlar bir şekilde uyum sağlayabilirdi. Eskisi gibi yani 1600'lü yıllara kadar olduğu gibi. Fakat **değişimin hızı** en az kendisi kadar büyük bir sorun teşkil etti, hâlâ da ediyor. Uyum kabiliyeti en yüksek olanlar ile en yavaş/şanssız/tembel olanlar arasındaki uçurum derinleşmeyi sürdürüyor. Tabi ticarî ve teknik gelişmelerin tahlili çok detaylı olarak yapılabilir ama okumakta olduğunuz **Marx ve Marxizm incelemesi** kapsamında en mühim nokta iki **gelişme türünün** birbirini beslemesi kanaatimce. Yani **daha hızlı** üretim, üretilen malların müşteriye **daha hızlı** ulaşması, kârın **daha hızlı** birikmesi, biriken sermaye ile telgraf, tren vb alanlardaki yeni gelişmeleri finanse edilmesi... [Türkiye'nin Ulus-Devlet Sorunu](#) adlı kitapta anlattığımız gibi:

"Aslında Fransa 28 Haziran 1889 tarihli kanundan 100 yıl önce, 1789 Devrimini takip eden yıllarda çağdaşı birçok Avrupa devleti gibi ulusa EL KOYMA ihtiyacı duymuştu. [Zorunlu askerlik hizmetinin](#) de devrim yıllarında gene Fransa'da ortaya çıkması elbette bir rastlantı değildi. 5 Eylül 1798'de [Jean-Baptiste Jourdan](#) tarafından hazırlanan bir başka kanuna göre "Bütün Fransızlar askerdir ve vatanlarını savunmak zorundadırlar" denildi. Aslında bu, dönemin savaş koşullarının hazırladığı bir ihtiyaçtı:

- [Endüstri devrimi](#) "sayesinde" 1800'lü yıllardan itibaren savaşlar da hızla endüstrileşti. Örneğin [Hiram Maxim](#) dakikada 500 mermi atabilen ilk makineli tüfeklerden birini icad etti. Bu bir tek askerin 100 tüfeğe eşit bir ateş gücüne sahip olması demekti. Gene bu teknik ilerleme "sayesinde" acemi bir asker çok sayıda profesyonel askeri öldürebiliyordu.
- Patlayıcıların askerî kullanımı yaygınlaştı. Süvari taarruzları gibi ustalık ve kahramanlık gerektiren manevraların savaşın sonucu üzerindeki etkisi azaldı.
- Fabrikalarda hızla ve ucuza üretilen silahlar ile sıradan vatandaşları donatmak ve büyük ordular kurmak **çok daha ucuz, kolay ve hızlı bir hal aldı**,
- Trenin yaygınlaşması sayıca çok büyük orduları şehirlerden savaş alanlarına taşımayı bir sorun olmaktan çıkardı,
- Telegraf sayesinde uzak cephelerde savaşan orduların idaresi mümkün oldu.

Diğer yandan Avrupa'nın nüfusu hızla artıyordu, 1800'den önce 200 milyondan az olan bu sayı meselâ 1915'te 500 milyonu bulmuştu. Günlük gazetelerin yaygınlaşması ile insanlar bölgesel kimlikleri dışında yeni "renkler" kattılar kimliklerine: Fransızca veya Almanca konuşanlar, Protestanlar, işçiler, ... Bu kimliklerin her biri siyasî rant sağlama potansiyeline sahipti Avrupalı güç odakları için. Meselâ Rusya'nın ekim devriminden sonra "işçi sınıfı" algısını büyük başarıyla kullandığına tanık oluyoruz. "

Özetlersek, bu çağdan itibaren bütün dünyayı etkileyecek, daha önceki devirlerde görülmemiş garip bir şey oluyor Avrupa'da. Teknik ilerleme ile ticarî ilerleme **GİDEREK ARTAN BİR HIZDA** birbirini besliyor. Bu anlamda Fransız ihtilali, Alman ve İtalyan ulus-devletlerinin doğuşu ya da komünist

devrimlerden önce, hepsini tetikleyen bir ilk “devrim” olarak görülebilir bu Teknik-ticarî devrim. Zira yıldırım hızıyla gelen bu ilk DEVİR-ilme kendisinden sonraki siyasî tercihlerin, ideolojilerin, **IRK VE SINIF KAVGALARINI MÜMKÜN KILIYOR**. Bu devrim kendisinden sonraki devrimler için gerekli olan “teknik ve ekonomik” zemini doğuruyor.

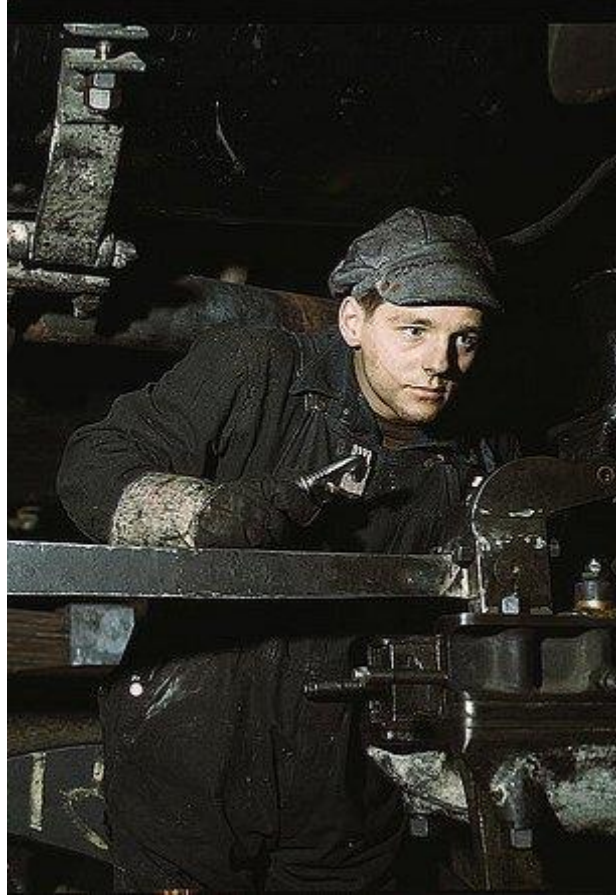
Dipnotlar

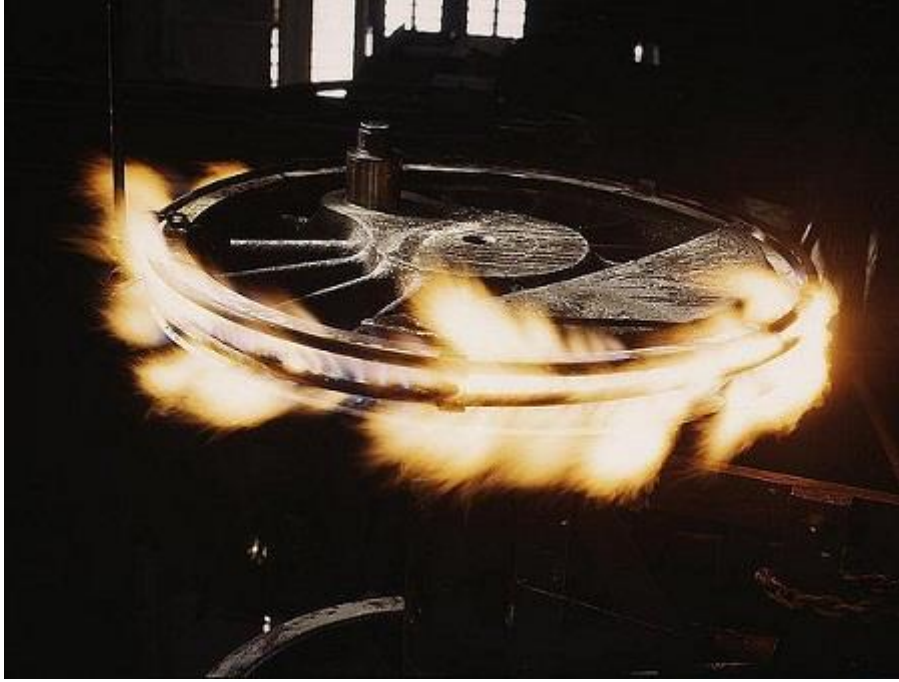
(*) Karl Marx ile hemen hemen aynı çağda yaşadığı ünlü Alman düşünür Schopenhauer. 1860'ta biyolojik hayatı son bulana kadar modern dünyayı, endüstrileşmeyi ve kentleşmeyi tecrübe etti. Metnin devamında bu “ideal” mesafenin insanlar için nezaket kuralları olduğunu söylemesi oldukça manidar.

İdeolojiye boyun eğen İnsan ve Makineleşme'nin rolü

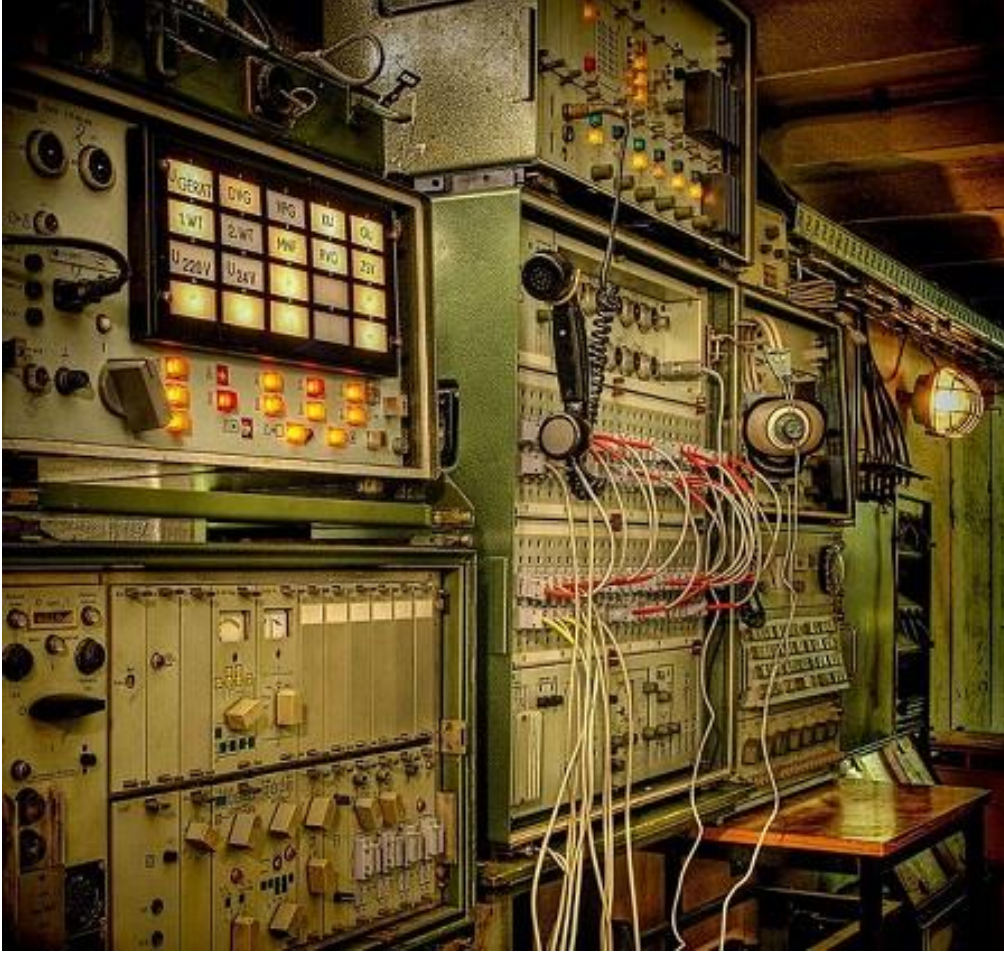
Çalışma ritmini işçiden almayan, tersine kendi ritmini işçiye dayatan mekanik sistemler hem fabrikalara hem de dünya ekonomisine bir bütün olarak şekil verdiler. O çağdan günümüze siyasî rejimler, devrimler ve savaşlar da “ritimlerini” otomatik makinelerden aldılar. [Marx ve İnsan'ın kendine yabancılaşması \(2\): Makineleşmek](#) isimli bölümde bu makinelerin etkisini tek tek insanlar açısından tartışmıştık. Oysa bir de cemiyet açısından bakılmalı makineleşme olgusuna. Bu sebeple insan topluluklarının ideolojilere, beyin yıkamaya, ırkçılığa, militarizme, devrimlere ve topyekün savaşlara hazır hale getirilmesinde makinelerin rolünden bahsedeceğiz yakında. Bu bölüm sadece Karl Marx'tan bir alıntı ve bir kaç fotoğraftan oluşuyor. Gelecek bölüme zihinleri hazırlamak ve bir parça tefekkür maksadıyla:

“Makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu nedenle de kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalist için aranan ilk şey olmuştur. Emek ve emekçinin yerini alan bu güçlü araç, çok geçmeden, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin işçi ailelerinin bütün üyelerini doğrudan doğruya sermayenin egemenliği altına sokarak; ücretli işçi sayısını artırmanın bir aracı olup çıkmıştır. Kapitalist hesabına yapılacak zorunlu iş, yalnız çocukların oyun alanlarına elatmakla kalmamış, aile çevresinde bireylerin kendileri için diledikleri gibi harçayabilecekleri zamana ve emeğe de elatmıştır.” (Karl Marx, Kapital, Cilt 1, Üçüncü Kesim. Makinenin İşçi Üzerindeki Dolaysız Etkileri, a- Sermayenin Ek Emek-gücüne Elkoyması, Kadınlarla Çocukların Çalıştırılmaları)

İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir(2)

Hayatta en çok “kullandığımız” şeyler en büyük şeylerdir. Bunların alternatifi yoktur. Hayatîdir. HAVA, SU ve YER böyledir meselâ. Ama biz bunlardan mahrum kalmadığımız sürece farkına varmayız ve daha küçük şeyler peşinde koşarız. Para kazanmak için koşturup dururken üzerinde yürüdüğümüz, evlerimizi inşa ettiğimiz **YER**’in farkında olmayız. Ta ki **YER**’i **YER**’inden sarsacak bir deprem olsun, üzerinde yürüdüğümüz **YER**’in de bir nimet olduğu bize hatırlatılsın Tabiat tarafından...

Marx’ın yaşadığı dönemin en “**YER SARSICI**” icadlarından biri Amerikalı McCormick’in mekanik biçer-döveri oldu, sene 1831. Eskiden yüzlerce tarım işçisinin ekmek kapısıydı büyük bir çiftliğin hasadı. Ama artık hasad yapan bir makine vardı. İşçiye gerek yoktu. Bu tarım makineleri giderek gelişecek, Watt’ın buhar makinesiyle birleşerek daha da hızlanacaktı. Watt makinesinin gücünü köylülere ve patronlara anlatabilmek için at ile karşılaştırıyor, “**beygir gücü**” ifadesini kullanıyordu. Tabiat’ın beygiri artık bir canlı varlık, bir hak sahibi ya da bir nimet değildi. Beygir tek bir VASFİNA indirgenmiş, FAYDA penceresinde **Beygir = Güç** olmuştu. Pozitivizmin ayak sesleriydi bunlar: İşçiler (=bazı insanlar) FAYDA penceresinde “üretim gücü” derekesine düşüyorlardı. Çünkü beygire FAYDA penceresinden bakınca insan da beygir ve makine ile karşılaştırılabilirdi. Büyük şehirlerde anonimleşecek olan insan köydeki kimliğinden sıyrılıyor, SOYUNUYOR, çırlıçıplak kalıyordu.

İnsan’ın bir komşu, bir akraba, bir kul, bir hak sahibi olduğu unutulacaktı. Üretime katılma gücü, satın alma gücü, savaşma kapasitesi... Bundan sonra insanlar da giderek hepsinde ortak olan beşerî, nefsanî, hayvanî vasıflara indirgendiler. Birbirine rakip gibi görünse de liberalizm, faşizm ve komünizm gerçekte bu kusuru haizdir. Çünkü her üçü de aynı fikrî ve ahlâkî zemini paylaşır: Pozitivizm... ÖlçüleMEyen, sayılaMAYan değerleri hiçe sayarlar: Faydacı ve objektiftirler. Güzellik gibi Adalet de görecelidir, rölativisttir.

-Ya İslâmcılık? O da öyle midir? Bkz. Dipnotlar(1) -

Kıyamet kopmuş gibi bir dünya...

Tabi bu **YER'sizleşme** her insan için aynı sertlikte olmadı. PARA'NIN TEK DEĞER OLMAYA BAŞLADIĞI bu yeni dünyada bazıları oldukça "şanslıydı". Bilgisini, becerisini, toplumdaki şöhretini ya da sermayesini kullanabilenler kendilerine refah adacıkları oluşturdular. Devrimleri ve dünya savaşlarını mümkün kılacak olan **YER'sizleşme** "Vasıfsız" insanlar içindi. Çünkü onlar maddî olarak en altta kalırken tıpkı "şanslılar" gibi maneviyattan da mahrum olacaklardı. "Büyük insanlık" dibi buldu 1800'lerde.

Peki kökünden sökülen bu insanlar ne oldular? Tarlalarını terk eden zavallılar bir anda şehirdeki fabrikaların "vasıfsız" ve anonim işçileri haline geldiler. Diğer işçiler ile değiştirilebilir, bir yedek parça gibi. Marx'ın Kapital'e dipnot olarak eklediği satırlardan öğreniyoruz ki işçiler patronlar mücadele etmediği için kiliseye gidemiyorlar. Çocuklarına terbiye veremiyorlar. Endüstrileşme ile birlikte sokak çocuklarının sayısında büyük artış oluyor kentlerde. Yani ailesinin rızkını topraktan çıkaran ve kiliseye gidip hamd eden bir köylü yok artık. Patron izin vermediği için dua edemeyen ve ailesini zaten görEmeyen, barlarda, genelevlerde teselli arayan bir işçi sınıfı doğuyordu İngiltere'de.

Evet, bu endüstri kurbanları fabrikalardaki seri üretim, işbölümü ve uzmanlaşma sebebiyle saatlerce vida sıkarak ya da bir fırına kömür atarak çalıştılar, haftada 7 gün, günde 18 saat! "GEL-eneksel" hayatlarındaki bir marangoz ya da bir balıkçı gibi yaptıkları işten gurur duyamayacaklardı artık. (Bkz. **Liberalizmin bireyleri intihara sürüklemesi meselesi**, [Liberalizmin Kara Kitabı](#))

*"Henry Ford, ünlü **Model-T** otomobili imal etmek için fabrikasında 7882 farklı operasyonun icab ettiğini söylüyordu. Ford'a göre bunların 949'u kuvvetli işçilerin çalışmasını gerektiriyordu. 3448 operasyon için normal işçi lâzımdı. Kalan işlerin ise 670'si bacakları olmayanlar, 2637'si tek bacaklılar, 2'si kolu olmayanlar, 715'i tek kollu insanlar, 10'u da kör insanlar tarafından yapılabilirdi. Yani fabrikalardaki işbölümü sebebiyle artık tam insana bile ihtiyaç kalmıyordu. Sadece "insan parçaları" yeterliydi. [...] Genellikle kapitalizm ile bağdaştırılan bu durum, sosyalizmin de en temel özelliklerinden biridir, çünkü aşırı uzmanlaşan işçi ile tüketici/müşteri arasındaki bağın koptuğu her toplum doğal olarak bu noktaya varır. SSCB, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya'daki fabrikalarda Çalışma Bakanlığı tam 20.000 tane farklı iş kolu tanımlamıştır. Sosyalistler de ABD ve Japonya gibi fabrikalarında karmaşık uzmanlaşma teknikleri kullanmaya muhtaçtılar."*

*[...] Bilim ilerledikçe ve buluşların teknolojik uygulamaları ekonomide yerini aldıkça iş kolları dallanıp budaklanıyor. Bunda elbette bir "kötülük" yok. Ama işbölümü gün geliyor **"insan***

bölümü” oluyor Ford’un ifadesindeki gibi. Çalışan insanlar tıpkı bir hammadde gibi görülebiliyor patronlar tarafından. Bir katsayı, istatistik tablolarında bir kolon, kırılırsa atılıp değiştirilebilir bir makine parçası oluyor insan... Suç kimde? Kapitalizmde mi yoksa Toffler’in dediği gibi **“üreten işçi ile tüketen müşterinin birbirinden uzaklaşmasında”** mı? ...”([Yeni başlayanlar için “Müslüman” Marx](#))

Karl Marx’ın hayatı adeta “büyük insanlığın” Tanrı’dan kopuşunun bir özeti gibi. Karl’ın babası Heinrich Yahudilere yapılan baskılardan yılmış vaziyette. Kiliseye gidip dört çocuğunu vaftiz ettiriyor, sene 1824. Aslında Hristiyanlığa inanmıyor baba. **Sadece fayda/tehdit penceresinden bakıyor bu hadiseye.** Atalarının, çoğu haham olan dedelerinin manevî mirasını terk etmek zorunda hissediyor kendisini... Dünya için. Aynı yıl ilk elektrik motorunun icad edildiğini öğreniyoruz. Ertesi sene 1825, İngiltere’de ilk demiryolu hattının kurulması. Tanrı’ya kulluktan “kurtulup” Devlet’te kulluk eden insanlar beygirden “kurtulup” buharlı trene kavuşuyorlar. Su geçirmez kumaşların, elektrik pillerinin, saatte 5000 gazete basan matbaanın (1851), 100 km hız yapabilen trenlerin dünyasında Tanrı’ya ayıracak ne vakit var ne de ihtiyaç. (Bkz. [Salgam Suyu Varsa Tanrı’ya Gerek Yoktur](#)). **Suç kimin? Tanrı’yı gereksiz kılan makinelerin mi yoksa Tanrı’yı bir fayda/ tehdit penceresinden gören (=görmeyen) insanların mı?**

1800’lerden günümüze icad edilen ve yaygınlaşan ürünler olmadan bugün yaşamamız mümkün değil. İlaçlar, elektrik enerjisi, matbaa, trenler, modern şehirler... Fakat ne acayıptır ki kimyasal ve biyolojik silahlar, makineli tüfek, atom bombası da bu zaman aralığında icad edildi. Trenlerle daha büyük ordular taşındı, telgrafla daha geniş cephelerin koordinasyonu sağlandı. Tarımsal ve endüstriyel üretim ticaret ile birlikte hızlanırken savaş da hızlandı. **İnsan öldürmenin hızlı, ucuz, modern ve çağdaş yolları bulundu!**

Ulus-Devlet bu devirde icad edildi. “Ulus” denilen geniş halk kitlelerinin beyni yıkandı matbaa ve millî eğitim” sayesinde. Her insan “asker doğdu” ilk defa Fransa’da (5 Eylül 1798). Irkçılık bu devirde icad edildi. Milyonlarca insan birbirlerine insan olarak değil siyah/beyaz/üstün ırk/aşağılık ırk vs gözüyle baktı. Teknik ilerleme İnsan’ın öznelliğini, subjektifliğini tahrip etti. Tanrı’dan kopuş İnsan’ı bütün insanlarda ortak olan beşerî vasıflarına indirgedi: Açlık, tokluk, barınma, sosyal yükseliş, cinsel arzu... Nazilerin Irkçı teorileri bu indirgemenin hemen hemen dibi bulmasıdır sanırım. **Ten rengi, kafatası ölçüsü derekesine indirilen Eşref-ül Mahlûkat.** Ne acı. Ne acı verici. Daha aşağısı var mı? Var. İnsan’ı pişirilip yenecek et derekesine indiren komünizm. (Bkz. [Bir et parçası olarak komünist insanın kıymeti](#))

Bunun için kökünden koparılma hissi duyduk burada. Yıllarca dallarını göğe, köklerini YER’e sokan bir ceviz ağacına şöyle diyebilir misiniz? **“haydi git buradan, artık YER’in yok. Aslında o “YER” hiç olmadı. Sen kendi kendini aldatmıştın. Bas git artık!”** Kökleri ile yere tutunan bir ağacı DEVİR-emezsiniz. Ama ya sel vurup da toprağı sürüklemişse, ağacın kökleri açıkta ise, ağaç zeminsiz kalmışsa?

Bu yüzden zeminsiz kalan insanlık gibi tek tek insanlar da kendi ülkelerinde gurbetçi durumuna düştüler; hâlâ da düşüyorlar. Bu yüzden terk ettikleri köyleri, gelenekleri, akrabaları bu “Büyük İnsanlığa” korkunç bir ızdırıp veriyor: Kökünden koparılma hissidir bu ızdırabın kaynağı. Sabahleyin güneş yükselirken **“Dünya bir deniz, yemeyen keriz”** diye hayata saldıran köksüz insan önce bütün maddî ihtiyaçlarını karşılıyor. Sonra gece karanlığında yalnız kalınca **“Artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak ve her şey daha kötüye gidecek!”** diye ağlayarak başına çekiyor yorganını. Etrafınızdakileri gözleyin. Bu “şizofrenik” yaşam tarzını sürdüren bir çok insan göreceksiniz. Yaratılış MaKSaD’ına uygun bir insan OL-mayanların çareyi sahip OL-makta aradıklarına **ŞaHiD** olacaksınız. O

uçurum yok mu ahh o uçurum! Satındıklarımızla, mevki ile, lüks otomobil ve konutla, yemek tarifleri ve son moda giysilerle bir türlü dolmayan o uçurum... (Bkz. [Derin İnsan kitabı](#))

Bu şekilde 21ci asırdaki halimize bakarak 1800'lerin insanlarını anlayabiliriz. Sosyal güvenlik rolü oynayan arkadaş ve akraba bağlarından mahrum kalıyorlar ilk defa. Ekmeğini kazanma şekli değişti. Köyden kente geldikten sonra çocuklar kentli olurken ana-baba köylü kaldılar. Aile de yırtılıyor, aile kurumu aile olmaktan çıkıyor.

Vehmedilen YER'in yok olması

(=vehim oluşunun idraki)

"[Kirpiler ve İnsanlardan](#)" bahsettiğimiz geçen bölümde kısaca özetlediğimiz **HIZLI DEĞİŞİMLER** bize kendimize dair bir gerçeği öğretti: Farkında olmadan istifade ettiğimiz soyut bir "YER" tasavvurunu. Bir başka deyişle bütün toplumsal ve ekonomik hayatın bu YER, bu **ZEMİN** üzerinde durduğunu öğrendik. Ama bu öğrenme yıkıcı bir öğrenme idi. O soyut zemini yok ettik. Bindiğimiz dalın ne işe yaradığını anlamak için onu kestik. Ve düşmeye başladık! Hâlâ da düşüyoruz. Yine bu düşme sayesinde öğrendik ki makinelerimiz ve paralarımız o imha ettiğimiz soyut zeminin yerini tutMAZmış.

Neydi o soyut YER'in kimyası? Hukukî düzen ile Teknik ve ticarî hayatın eklemelendiği **GEL**-enekler ve inançlardı. Geçmişten beri süre-GEL-en, öyle ya da böyle inanılan, korkulan, umut ve hayret edilenlerdi. Yıldırımları kim çakıyor? Yağmuru kim döküyor? Bazı şeyler bilinemezdi, yapılmazdı. Ayıptı, günahı. Faiz, aç gözlülük ya da evlilik öncesi ilişkiye yeltenen birinin ayağı mı kırıldı? Oh olsun. Tanrı cezasını vermişti işte!

Sevaplar ve günahlar ile ekonomik **fayda ve zararlar** hayalî bir şekilde bağlantılıydı. Veba salgını, kuraklık ve depremler Tanrı'nın gazabıydı. Günahkârların suçuydu bunlar; kiliseye, camiye gitmeyenlerin yüzünden oluyordu. Çok çalışan, çok şükreden çiftçi MUTLAKA iyi bir hasat yapacaktı. Dinler, batıl inançlar, gelenekler, alışkanlıklar, komşu hakkına, ana babaya, imparatora saygı ve Tanrı'ya iman iç içe geçmişti. Bu soyut zemin aslında Hakikat'in kendisi değil insanların ördüğü bir zemindi. Kâh dünya ipi, kâh Ahiret ipiyle örülmüş, sakat, hasta bir zemindi. Ama yetiyordu. Çünkü insanlar teknik olarak zayıftı. Bilemedikleri, yapamadıkları çok şey vardı. Bu yetersizlikleri, beceriksizlikleri sebebiyle kendi fikrî ve vicdanî zeminlerini imtihan edemiyorlardı. Bu şekilde geldiler 1800'lere kadar.

Ama artık çetin bir imtihan gelecekti. Asırlardır süregelen ataerkil zihniyeti, kadın erkek ilişkilerini, şehirleşmeyi, inançları, değer yargılarını, ahlâkî ölçüleri, üretim biçimlerini, adalet anlayışını, zenginlikleri paylaşmayı, savaşları, siyaseti... Sosyal bilimlerin konusu olabilecek ne varsa her şeyi bir asırda **DEVİR**-ecekti bu Teknik-ticarî devrim. Yerine hiç bir şey koymadan...

Sonuç

Giderek artan bu korku ve güvensizlik hissi artık bütün devrimlere ve dünya savaşlarına açık bir kapıdır. Faşizm, ırkçılık ve her türlü fanatizm bundan sonra gelecektir. İnsanlık ağacının kökleri sökülüştür. Komünizm ya da faşizm... Ağaç devrilecek olduktan sonra sağa ya da sola devrilmesinin

bir ehemmiyeti var mı ki? Fizikî dünya değil ama insanların zihni deprem sonrası bir şehir gibi. Ayakta duran, altına girip sığınılacak hiç bir şey yok. Kıyamet kopmuş, **YER** insanların ayaklarının altından çekilmiş sanki! Karl Marx'ın yazdığı Kapital'in birinci cildinde alıntılanmış mahkeme kararlarında, gazete haberlerinde bu durum adeta elle tutulur bir şekilde sunuluyor. Makineleşen tarım işsiz kalan yüzbinlerce tarım işçisini perişan ediyor. Köylerinden, ailelerinden kopan insanlar bir parça ekmek için her şeyi yapmaya hazırlar.

Bu “vahşi kapitalizm” yüzünden Marx'ın tabiriyle İnsan artık şeyleşiyor, bir meta, alınıp satılan bir hammadde oluyor. O dönemin edebî eserleri de bu sefaleti ve kurumsallaşan zulmü anlatır mükemmel bir şekilde, meselâ [Oliver Twist](#) (1838) ya da [Sefiller](#) (1862). Nazım Hikmet'in tabiriyle “Büyük insanlık” perişan bir halde. İnsan'ın icadı olan Para ve Teknoloji vasıtasıyla “oyunun zarları” yeniden atıldı. Bazılarına düşüş geldi, bazılarına hepyek. “Şanslı” sınıflar dışında kalan insan toplulukları bütün insanlarda ortak olan nefsanî vasıflara indirgeniyor: Açlık ve ölüm korkusu.

Zulüm yeni değil. Kölelik yeni değil. Ama artık zulüm endüstrileşiyor, devletleşiyor 1800'lerde. Geçmişte daha çok veba salgınları veya Haçlı istilaları sırasında görülen eziyet artık **ZaMaN'a** ilişmiş. Yeni dünya düzeni (=kaosu) hasta değil, hastalığın bizzat kendisi olmuş: mü**ZMiN** eziyet. 21ci asırda Dünya savaşlarının bittiğini, insanların bir arada yaşamaya çalıştığı UYGAR/MEDENÎ/CIVILIZED bir dünyadan bahsedebilir miyiz? Gerçekte durum 1800'lerden daha kötü. Çünkü geçmişte köle olan “Büyük İnsanlık” diri olarak FAYDALI idi. hiç olmazsa diri halde tutuluyordu, yaşamaya hakkı (=gücü) vardı. Bugün ise ayaklarının altındaki petrolü çalmak için toprak üstünde gezen, ne [Dow Jones'a](#) ne de [NASDAQ'a](#) etkisi, **PİYASA'YA KATKISI OLMAYAN** insanların öldürülmesi daha FAYDALI. Dünya ekonomisi büyüyor, bilim ve teknoloji ilerliyor, toplam zenginlik artıyor. Ama dünya ekonomisine FAYDASI OLMAYAN insanların açlıktan ölmesi ya da düpedüz imha edilmesi ekonomik açıdan tercih edilen bir durum! (Bkz. **Liberalizm ve ahlâk meselesi**, [Liberalizmin Kara Kitabı](#))

Peki bütün bu zulüm düzenine (=düzensizliğine) [Karl Marx gibi isyan](#) ederek bir devrim yapmak gerekir mi? Ya da 1800'lerde, 1900'lerde yapılan devrimler çare miydi? Hayır, değildi. Devrimler hataydı. Bugün “İslâmî” devrim düşü kuranlar diğer bütün devrimciler gibi hata içindedirler. Çünkü **“meseleler, onları üreten zihin yapılarıyla ile çözümlenemez”** (2) İnsanlar, özellikle de Müslümanlar karşılaştıkları kötülüklerin çaresini AKIL'da aramalıdır. Kötülük'ün cismanî tecellîlerine taarruz etmek çare olamaz. [Kötülük'ün zıddı iyilik değildir...](#) Üstelik kurumları, Para'yı ya da Teknoloji'yi “kötü” kabul etmek, güç ile erdem arasında AYNILIK bağı kurmak ancak hamakat olur.(3)

Bu sebeple **“gözlerimi kaparım, devrim yaparım”** demek zihin tembelliğidir. Bunun yerine **“gözlerimi açarım, gerekeni yaparım”** demek gerekir. Zira makalemizin başında insanların 2000 yıldır tepe tepe kullandıkları, kullana kullana bıkmadıkları BOZUK bir fikrî ve vicdanî zeminden bahsetmiştik. İşte teknik ilerleme ile bu zemin aniden **KaHR** oldu, insan tabiatının en korkunç veçheleri **ZuHuR** etti. Akıl sahipleri te**NZiH** yoluyla idrak ettiler ki gerçekte sevgiye, iltifata layık olan insan değilmiş. Onun kusurlarını Örtten, **SeTR** Eden'miş.(4)

Dipnotlar

(1) Ya “İslâmcı” akımlar? Komünizm, faşizm ve liberalizm’in gölgesinde, sürekli yenilmenin verdiği aşağılık kompleksi ve eziklik hissiyle ne yapılabilirdi? Ne yapıldı? Makine’yi, Teknoloji’yi, Para’yı **akledecek aydın cesareti** gösterilmedi ne yazık ki. Kâh Güçlülere yaranmak için, bunlara endeksli, kâh direnmek için, tersinden endeksli biçimde, aklın eseri olmayan, refleks olarak doğmuş “çağdaş ve Müslüman” tepkiler... **İslâmizm(ler) de ne yazık ki diğer pozitivist ideolojiler gibi İnsan’ın mutluluğunu İnsan’sız bir makine ile inşa etmeye talip oldular; İnsan için, İnsan’a rağmen!**

Müslüman aydınların ve siyasî liderlerin içinde debelenip durdukları Sosyalist-İslâm(!), Liberal-İslâm(!), Irkçı-İslâm(!), Ulus-Devletçi İslâm(!) ve Devrimci- İslâm(!) yorumlarına baktığımızda bu çaresizliği ve hamakatı müşahade ediyoruz. Oysa mevcut siyasî tartışmaların müdahilleri ne yazık ki meselenin KÖK kısmına odaklanmıyorlar. Çok daha kolay ve rant getirici olanı yapıyorlar: Bir yöne devrilmenin ötekinden daha iyi olduğunu savunmakla harcıyorlar bütün enerjilerini.

(2) Albert Einstein

(3) Para’dan ve Teknoloji’den, kara kediden korkmak “**sihirli**” taşlardan medet ummak gibidir. Bu tür saplantılardan henüz kurtulMAmış olan insanları “normal” Müslümanlardan ayırd etmek gerekir. Bu konuda tavsiye okuma:

- [Müslümanlar Para’dan an-Namaz mı?](#)
- [İslâmî devrimler de yozlaşabilir mi?](#)
- [İslamatorlar aptallığa abdest aldırdı!](#)

(4) [Hikem-i Ataiyye Şerhi \(Ahmed Mahir Efendi\)](#)

Hak Teâlâ sen O'nu görmekten perdelisin. Zira eşyadan bir şey O'nu perdeleseydi O'nun varlığını kuşatmış olurdu. [...] Kahir ancak Hak'tır, bilmiyor musun? Gözlere apaçık zâhir olan Hak Teâlâ örtülü değildir. Perdeli olan ancak nefsanî sıfatlarla sıfatlı olan insandır. (Cilt I, 34cü Hikmet, sf 78)

Ey mürid, sana ikram eden aslında sendeki setre ikram etmiştir. Bu yüzden hamd ve sena senin ayıplarını örten içindir. Sana ikram ve teşekkür eden ayıplı insan övülmeye ve teşekkürle layık değildir. (Cilt I, 138ci Hikmet, sf 237)

Ey mürid, seni Hak'tan O'nunla birlikte olan bir şey perdelemedi: O'nunla birlikte bir mevcut vehmetmen perdeledi. [...] bir nehir üzerindeki ağaç gölgelerinin gemilerin geçişini engelleyemediği ve geciktiremediği gibi Aşk ve Vahdet Deryası'nda görünen Kudret eserleri HAKK'ın şuhûduna hicab olamaz. [...] Rüzgârın sesini aslan sesi zannedip çadırından çıkamayan adamı engelleyen aslan değil adamın vehmidir. (Cilt I, 141ci Hikmet, sf 240-241)

İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir(3)

Sunuş: Alman İdeolojisi Karl Marx'ın yakın arkadaşı Friedrich Engels ile birlikte 1845 yılında yazdıkları bir deneme. Yayıncı bulamadıkları için 1930'lara kadar basılmayan bu kitabın Fransızca ilk baskısı 1940'larda yapılmış. Özetle komünist / sosyalist / solcu camia üzerindeki etkisi gecikmeli olmuş. [Türkçe tercümesi](#) de mevcut. Sahneye çıkması gecikmiş bir kitap ama içerdiği fikirler sebebiyle marxizmi anlamak için son derecede faydalı, "arkeolojik" açıdan ise vazgeçilmez. Zira marxizmi embriyon safhasında görebiliyorsunuz. Marx ve Engels dönemin anti-komünistlerini, "ütopik sosyalistlerini" vs eleştirirken marxizmin **ne olMAdiğini** tarif ediyorlar. Bir başka deyişle ideolojilerini Proudhon, Weitling, Feuerbach, Bauer ve Stirner'e rağmen inşa ediyorlar. Marxçı materyalizmin, **devrim fikrinin, müesses nizama itirazların kristalleştiği**, ideolojileştiği bu mutfak-kitap okunmadığı müddetçe marxizmin anlaşılmasına imkân yok kanaatimce. (Max Stirner ile yapılan fikrî çatışmadan da bahsetmiştik daha önce: ["Din Toplumun Afyonudur"](#))

Sonuncusunu okuyacağınız üç bölümlük bu seride insanlığın 1800'lerde yaşadığı büyük şoku tahlil etmeye çalıştık. **Akıl'ın, Vicdan'ın "modasının geçtiği", dinden, ahlâktan bahsetmenin gericilik sayıldığı** bir çağın başlangıcındayız. Kelimelerin anlamları bile kayboluyor: İyilik ile FAYDA'nın arasındaki sınır silikleşiyor meselâ. İyi bir davranış ile "iyi" bir kazanç AYNI zannediliyor artık. Siyasî ve iktisadî tarihin kesişiminde müşahede ediyoruz ki bu YER SARSINTILARI İnsan'ı kökünden söküyor ve devrimlere, ideolojilere, büyük savaşlara, kurumsal ırkçılığa ve soykırımlara müsait bir hale getiriyor. Alman İdeolojisi'ni Marx ve Engels'e yazdıran ortam işte bu kavramsal sarsıntıların ardı ardına geldiği ortamdır. Üç bölümlük bu serinin Alman İdeolojisi'ni anlamaya katkı sağlayacağını umuyoruz. Bu makaleye başlamadan önce ilk iki bölümü okumakta büyük fayda var:

- [İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(1\)](#)
- [İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(2\)](#)

Dikkate değer ikinci bir nokta ise doğrudan Müslümanları ilgilendiriyor: İslâmcı / İslâmî etiketler taşıyalar dahi bütün ideolojilerin, devrimlerin hata olduğunu öğrendik bu makaleleri yazarken.

Müslüman aydınlar “sadece” Müslüman olmayı becerebildiklerinde ALLAH-çı, Muhammed-çi, Kur’an-ist vs arayışlardan da kurtulabilirler. Otomatik, İnsansız çözümler peşinde koşanların artık pozitivizme hizmet ettiklerini idrak etme saati geliyor. [İnsan derin ve karmaşık bir varlık. İnsan’ı devre dışı bırakarak insanları bir arada yaşatma arayışı ancak bir zindan inşaati olabilir.](#) Bu hatanın İslâm adına yapılması Müslümanlar için korkunç bir yıkım teşkil ediyor bizim gözümüzde. Peygamberimiz (SAV)’i devrimci zannedenlerin, sol ilahiyat, sosyalist İslâm gibi tehlikeli arayışlar peşinde koşanların da nihayet [Hakikat’e âgâh olması](#) duasıyla...(MY)

Makinele-N-mek ve Makinele-Ş-mek

Makinelerle donaNırken makineye dönüŞmek; Teçhizatın efendisi iken kölesi olmak... İnsan’ın 18ci ve 19cu asırdaki devrimlere, dünya savaşlarına ve soykırımlara hazır hale gelişini anlamak için önce bu KOPMAYI anlamak gerek.

Aslında İnsan önceleri nefisini müdafa ve ardından bunun teKâMÜLÜ olan kolaylıklar için hep alet yaptı. İlk aleti elleri oldu insanın. Hayvanlardaki boynuzun, kürkün, zehirli dişlerin aksine eller insana sabit bir kullanım için verilMEmişti. Okşayan eller yumruk atabilir ya da yırtıcı bir pençe olabilirdi. Aristoteles’in **Hayvanların Kısımları Üzerine** isimli şahane denemesinde (1) anlattığı gibi bütün aletlerin yerine geçen eller İnsan’a net bir üstünlük veriyordu. Parmakların ayrılıp birleşmesi, dört parmağın karşısında duran başparmağın kısa ve güçlü oluşu üzerine uzun uzun tefekkür eden Aristoteles ellerimizin zekânın bir uzantısı olduğunu savunarak başlıyor el ile ilgili paragraflara. (14’ten 20ci paragrafa kadar)

Hayvanların bir çoğuna doğar doğmaz yürüme, yüzme kabiliyeti veren Tabiat İnsan’a elleri vererek ona bir yön gösteriyordu: Teknik KâMiLiyet. İlerleme İnsan’ın kaderiydi bu anlamda: Daha hızlı, daha sert, daha fazla, daha sıcak, daha güzeli aramak... Dallardan yuva yapan kuşların aksine insanların evleri de bu teKâMÜL çizgisine uygun olarak gelişecekti.

Tabiat’a uyum sağlayan hayvan ve bitkilerin tersine insanlar Tabiat’ı kendilerine uydurdular. Aslında başka çareleri de yoktu. Biyolojik zayıflık ve maddî tatminsizlik adeta bir mesajdı İnsan için: **“Burada sana nihaî mutluluk yok, Aslı Vatan’da değilsin. Geçici olarak buradasın”**. Yani bir bakıma eller İnsan’a bu dünyanın yabancı olduğunu hatırlatan, Tabiat ile arasına mesafe koyduran ilk “aletler” oldu. İnsanların yaptıkları en ilkel araç gereçler de bu “mesafeyi” arttıracak cinstendi: Hayvan kürkünden giysiler, kesemediklerini kesen bıçak ve baltalar, ilk barınaklar, av ve toplayıcılıktan tarıma geçiş...

Ama makineler farklı. Makineler insana kendi ritimlerini dayattılar. Dikiş iğnesi ile dikiş makinesi arasındaki fark bu. Üretimi kolaylaştırmanın ve hızlandırmanın dışında bir mesele. Makinenin “istediği” hızda dikmek zorunda tekstil işçisi:

“Makina ile alet arasındaki en önemli fark belki de “Makine mi İnsan’a uymalı yoksa İnsan mı makineye?” şeklindeki soru etrafında bitmeyen tartışmalarda saklı. [...] Eğer insan karşılaştığı her yeniliği ve ürünü yarınina dahil ediyorsa, insanların makinelere icad edildikleri andan itibaren uyumlu olduklarını söyleyebiliriz. Makineler geçmiş zamanların basit aletleri kadar hayatımızın ayrılmaz birer parçası oldular. Bizce ilginç olan bu uyum sorusunun hâlâ sorulabilmesidir. Aletlere uyum sağlamamız

hiç söz konusu oldu mu? Bari ellerimize de uyum sağlayalım! Makinelerin durumu ise farklı. Aletler elin hizmetçisi iken makine insanın kendisine uymasını bekliyor. Vücut ritmini ona ayarlamasını, hareketlerini mekanikleştirmesini. Bu elbette insanın makineye hizmet etmesi demek değil. Ama çalışma süresi boyunca mekanik süreç vücudun ritmine ikame ediliyor. En gelişmiş, en hassas bir alet bile elin hizmetindedir. Ne onu yönetir ne de yerini alabilir. Oysa en basit bir makine bile bedensel çalışmayı “güdebiliyor” ve hatta tamamen insan emeğinin yerini alabiliyor.” ([İnsanlık Durumu - Hannah Arendt](#))

Makineler tek tek insanlara kendi ritimlerini dayatırken yine 1800’lerden itibaren “makineleşen” bir dünya gezegeni görüyoruz. İlkel aletlerin insan - Tabiat arasına koydukları mesafe, yabancı olma hissi giderek artıyor. **Marxçı bir gözle makinelerin işçilere yaptığı baskı da böylece küreselleşiyor.** Çünkü tek tek evlerde, küçük atölyelerde kullanılan makineler giderek fabrikalarda gruplaşıyor. Fabrikalar birbirlerine tren yolları ile bağlanırken küçük pazarlar da telgraf ile bağlanarak büyük piyasalar geliyor meydana. Aslında ortada fizikî bir “piyasa” varlığı yok. Paris’te, Londra’da, New York’ta bürolar var. Hammaddede ya da mamül malların arzı ve talebi konusundaki “bilgi” dolaşıyor. Daha önce küçük şehirlere hapsolan ticarî bilgi önce ulusal menzile eriyor matbaa ile, ardından da uluslararası menzile. O zamanlar telgraf, telefon ve şimdi internet sayesinde arz, talep, alım-satım bilgileri giderek artan bir hızda dolaşıyor.

Geçen bölümün “[Kırpiller ve İnsanlar](#)” isimli paragrafından hatırlayacaksınız: Bazı çiftçilerin mucizevî(!) bir biçimde 100 kere daha hızlı üretip mal satmaları halinde zenginliği de 100 kere daha hızlı biriktireceklerinden bahsetmiştik. 18ci asırda Avrupa burjuvazisinin güçlenmesini açıklamak için kullanmıştık bu modeli. Ancak bu “birikme” süreci sona ermiş değil. Yani teknoloji sayesinde ekonomik faaliyetlerin hızlanmasıyla **PARANIN bir araç olmaktan çıkıp kendi başına bir güç haline gelmesi** bu gün de sürmekte. Yeni bir güç bu. Geçmişteki “zengin” insanların gücünden farklı. Nasıl ki matbaadan önce bir **basın/medya gücünden** bahsedemezsek ticarî faaliyetlerin hızlanmasından önce de **para gücünden** bahsedemeyiz. İçinde yaşadığımız asırda bazı firmaların hatta özel kişilerin bir devlet kadar zenginleşebildiklerine tanık oluyoruz. Ve tabi (kapitalleşmiş) paranın gücüne sahip olan bu insanlar ve kuruluşlar siyasete, medyaya, savaşımlara müdahale edebiliyor. Sözelimi [ABD’yi Irak’a saldırmaya iten Halliburton](#) gibi firmalar ya da [şili’de Salvador Allende’nin devrilmesinde ITT firmasının oynadığı rol](#) hatırlanabilir.

Makineleşen İnsan’ın Makineleşen Dünya’sı

1800’lere geri dönecek olursak... Teknik ilerleme sadece fabrikaları değil yaşam alanlarını da dönüştürmeye başlıyor. Meselâ Paris’te bir kaç sokağın elektrik ile aydınlatılmasına tanık oluyor “bizim” Karl Marx. 1851’de Blazer adlı buharlı gemi İngiltere ve Fransa’yı (Dover ile Calais şehirleri) bir [telgraf kablo ile bağladığında](#) bir proleter devrimin nihaî zaferi için heyecanlanıyor. Her engelin aşıldığı, insanın giderek Tabiat’a üstün geldiği(!) bir çağ bu Marx’a göre. Tabiat bile **devir**-ilirken Avrupa’nın kokuşmuş imparatorlukları ayakta kalabilir mi? Zalim burjuva? O sadece proleteryanın mutlak zaferine giden yolu açan bir buldozer bütün komünistlerin gözünde, Marx da bunlara dahil.

Dedik ya teknik ve ekonomik bütünleşme yolunda dünya o devirde. Ulusal matbaaların ardından uluslararası haber ajansları geliyor. Bir Alman Yahudisi olan Julius Reuter 1853'te ilk haber ajansını kuruyor Londra'da. Üretim ve ticaret gibi haberleşme de küreselleşmekte. Burjuvanın güçlenmesi ve siyasete ortak oluşu ister istemez işçilerin örgütlenmesini doğuruyor. 1822 önemli bir tarih: İngiltere'de işçi sendikaları ve grev yasalarca tanınıyor artık. "Sosya list" kelimesi de o yıllarda kullanılmaya başlıyor. Avrupa ve Amerika'daki işçi örgütleri birbirlerinden haberdarlar. Kendisine "sosyalist/komünist" diyen aydınlar gibi sendika yöneticileri de seyahat ediyor, mektuplaşıyor ve birlikte eylemler gerçekleştiriyorlar. Özetle teknik ve ticarî küreselleşme burjuva gibi proletaryanın da küreselleşmesini doğuruyor.

Bugün de devam ediyor tabi 1800'lerde başlayan bu teknik ve ekonomik küreselleşme. Bu sebeple dikiz aynasından Marx'a bakarken "Büyük Pencereden" önümüzdeki yolu da kollamak gerek. Haberleşme uyduları, cep telefonlarından gönderilen videolar, bir ülkede tasarlanıp bütün dünyada satılan giysiler, yiyecekler hatta filmler...

Biz teknolojiyi kullanırken **KALICI biçimde** etkileniyoruz ve dönüşüm geçiriyoruz. Meselâ Afganistan'da Amerikan askerlerince öldürülen bir çocuğun can çekişmesi naklen ekranlarımıza gelmesi basit bir hadise değil. Gözlerimiz binlerce km ötesini görürken ellerimiz bağlı. Çaresizlik hissi insanları bir seçim yapmaya itiyor: **Umursamazlık** ya da **nihilizm**. Herşeye üzülen, hiç bir şeyle tam olarak ilgilen(E)meyen insanlar oluyoruz. İnternetteki forumlarda kanlı fotoğraflar, videolar geziyor. Libya'dan mı gelmiş yoksa Filistin'den mi?

Fakat sorun daha da karmaşık: Çünkü **çocuklar anne-babalarının tepkisine bakarak zulüm karşısında takinmaları gereken tavrı öğreniyorlar**. Akşam yemeğinde TV'nin kumandasıyla zaparken yüzlerce insanın ızdırabına tanık olduktan sonra bir saniyede bir komedi filmine ya da futbol maçına geçiyoruz. İnsanların komik filmler seyretmesinde ya da futbol oynamasında elbette bir kötülük yok. Ama kafasına bombalar yağan çocukları günlük hayatın sıradan olayları ile aynı karelere, aynı ekranlara, aynı saniyelere sığdırmak yok mu? Mesele tam burada. TV'nin **ZAMAN** ve **ZEMİN**'i hayatın gerçeklerini örtüyor zihinlerimizde. Meselâ 8 dakikalık bir akşam haberlerinde aynı ekran karesi 1 dakikalığına ikiz doğurmuş bir pandaya veriliyor; sonra seller altında ölen 10 bin Brezilyalıya. Oysa gerçek hayatta hemen yanbaşınızda bir insan ölse böyle kayıtsız kalabilir misiniz? Bir şey yap(A)madan zulüm, açlık, sefalet, savaş seyretmek insanlığımıza zarar veriyor. Yeni model bir kol saati, FB-GS maçı ve Chichago'da polis kurşunuyla ölen bir çocuk aynı **Zaman** ve **Zemin**'i işgal ettiği müddetçe teknoloji bizi "bozmaya" devam edecek. Peki **suç teknolojide mi yoksa onunla kurduğumuz sapık ilişkide mi?** 1800'lerde teknik ilerlemeyle hızlanan [uzaklaşma - yabancılaşma](#) ve [şeyleşme](#) devam ediyor. İnsansız uçaklar vuruyor artık sivilleri. Katiller ile ölen insanlar arasındaki mesafe giderek büyüyor. İnsansız uçakları üretenlerin, Halliburton, BlackWaters gibi "katil" firmaların hisse senetleri borsada satılıyor. Katillere ortak olmak yasalara aykırı değil.

Sonuç

İnsan'ın Tabiat'la ve kendi tabiatıyla bağının zayıfladığı bir dönemde koptu o **DEVİR**-i-ci fırtına. **Endüstri devrimiydi** adı. Para ve Teknoloji tanrılığa talip oldu. Birgün imkânsız olanın ertesi gün teknolojiyle mümkün oluşu, asırlarca çalışmayı gerektiren miktarda paranın kimilerince bir yılda kazanılabilmesi bütün dengeleri oynattı yerinden. İnsanlar tutunacak dallara, kesin ve mutlak fikirlere ihtiyaç duydular. İşsizlik mi vardı? Yahudilerin suçuydu. Açlık? Pis burjuva. Çaresi? Devrim. Ahiret'ten umudunu kesen insanlık yeryüzü cennetleri peşinde koştu. Yeryüzündeki zulüm getiren düzen(-sizlik) **DEVİR**-i-ilmeliydi. Gelenekler, din, ahlâk... Bütün bunlar zalimlerin afyonuydu, "büyük insanlık" uyutuluyordu. (Bkz. [Din Toplumun Afyonudur](#)) Irkçılık, sınıf tassubu, piyasa fetişizmi... Felaketler ideolojileri kovaladı, ideolojiler ise dünya savaşlarını. Köklerinden sökülen İnsan'ı devir-mek, devrim üstüne devrim yapmak ne kolaydı artık.

İki dünya savaşı ve takip eden soğuk savaş dönemi sonunda yeniden kök salmayı öğrenebildik mi? Koskocaman bir "HAYIR" olabilir cevap. İyi ama ne Stalin kaldı ne de Hitler. Ortadoğu'nun bir kaç sömürge valisini saymazsak "**totalitarizm bitti**" diyemez miyiz yine de?

Ne yazık ki yeni bir totalitarizm türü çıktı artık ortaya. Çok daha sinsi bir totalitarizm. Para ve Teknoloji'nin sentezinden doğan garip bir güç. Michel Foucault'nun deyimiyle: "**Modernite bir zaman dilimi değil bir zihniyettir**". Endüstri Devrimi'nin aslında hiç bitmediğini, bazı vasıflarıyla sürekli devrim yaptığını kabul etmek durumundayız. Tıpkı 1800'lerde hızlanan trenler gibi 2000'lerde de ürünlerin, bilginin, paranın artan bir hızla dolaşması bizi hazırlıksız yakaladı ve aklımızı kullanMAmakla yeni bir canavar ürettik. Liberal Totalitarizm adlı bu yeni canavarı nasib olursa yakında inceleyeceğiz.

Dipnotlar

1° Bu güzel kitap bugün ne yazık ki antik bir zooloji kitabı zannedilebiliyor. Gerçekte bir tür [Hikmetler Kitabı \(Hz Gazâlî\)](#) olarak kabul edilir ve o gözle (=akılla) okunursa bambaşka güzelliklere vesile olacaktır. (Eng. [On the parts of animals](#), Fr. [Des parties des animaux \(Yunanca karşılaştırmalı\)](#), Gr. [Περὶ ζῴων μορίων](#), Ar. [Kitāb al-Hayawān \(كتاب الحيوان\)](#), Lat. [De Partibus Animalium](#))

[İşçiler için, işçiye rağmen: Marxist propaganda\(1\)](#)

Auschwitz'teki Nazi çalışma kampının giriş kapısındaki slogan : " **ARBEIT MACHT FREI** ", Türkçesi "*çalışmak özgürleştirir*". Bu kampta Yahudiler, rejim karşıtları ve savaş esirleri toplanıyordu. Bir milyon civarında insan kampa geldikleri anda doğrudan gaz odalarına gönderildi ya da kurşuna dizildi. Toplam olarak 200 ila 300 bin insan, bilimsel deneyler, gardiyanların şiddeti, hastalık, eksik beslenme öldü.

Nazizm ile Marxizm gerek teoride gerekse pratikte büyük benzerlikler arz eder. Bunlardan bir tanesi de totaliter propagandadır. Özellikle "totaliter" vasfının altını çizmekte fayda görüyoruz zira bu siyasî partilerin oy toplamak için yaptıklarından oldukça farklı. Totaliter rejimler siyasî rejimlerin aksine halkı siyasetin dışına itecek biçimde propaganda yaparlar. Bu çok özel "iletişim" şeklinde insan toplulukları bir koyun sürüsü gibi güdülmek istenir. Siyaseti ve devleti meşru kılan gerçek hizmetin, günlük hayatın yok edildiği bir iletişim dili kullanılır. Mutlaka gelecek olan(!) soyut zaferler hedeflenir meselâ. **Üstün(!) Alman ırkının zaferi, proleteryanın aydınlık(?) geleceği...** Bu "yeni dil" sayesinde cemiyeti oluşturan fertler adeta metal parçaları gibi eritilerek tek bir "kitle" oluşturulur, totaliter perspektifte insanlar hammaddeye dönüştürülür.

Uygulamada ise toplumu savaş veya soykırım sırasında "**kullanmadan**" önce inşa edilmesi gereken fikrî ve vicdanî zemindir bu. Daha doğrusu bir inşaat değil İnsan'ı İnsan yapan Akıl ve Vicdan'ın imhasıdır hedeflenen: "**Varlığım Türk varlığına armağan olsun!**" diye haykır(TIR)arak çocuklar devlete kurban edilmeye hazır hale getirilir. Bundan sonra o çocukların öldürülmesi ya da katil haline getirilmesi mesele değildir. (Bkz. [O Gün Bebek Nasıl Katil Oldu?](#)) Marx'tan günümüze kadar uzanan zaman diliminde ortaya çıkmış, marxist fikir geleneğine bağlanmış insanlarda zaman içinde değişen çok şey var. Ama etiketi ne olursa olsun, kendini "komünist, sosyalist, maoist, leninist, stalinist" diye tanımlayan aydınlarda sabit olan bir şey var: Totaliter propaganda. Türkçe'ye *Mutlu Aşk Yoktur* adıyla çevrilen şiirinden tanıdığımız Louis Aragon (1897-1982) gibi büyük bir şair bile bir istisna oluşturmuyor ne yazık ki. İnsanlık için hâlâ büyük tehlike arz eden totaliter propagandayı ve bu **yalan makinesini** "gerekli" kılan ilmî zemini gelecek bölümlerde inceleyeceğiz.

Bu giriş bölümünde tipik bir komünist aydın(?) olan Louis Aragon'un Komünist Propaganda'ya katkılarından örnekler vermekle kifayet edelim. Front Rouge (Kızıl Cephe) adlı şiirinde doktor ve mühendislerin kurşuna dizilmesinden görülmemiş bir mutluluk duyan komünist sanatçının(?) insan'ı şeyleştirilmesine, hammaddeleşmesine de dikkat edin:

I) Milyonlarca insanın ağır işler yüzünden öldüğü, işkence gördüğü, açlıktan birbirini yediği sovyet çalışma(?) kampları ve komünist gizli polisi Çeka hakkında:

*"Son derecede verimli bir bilimden ve insanın yeniden eğitilmesinden bahsetmek istiyorum. O eğitim ki suçluyu faydalı insana çeviriyor, çünkü toplumun karanlık güçlerle bozduğu adamı yarının insanı yapıyor Tarih'in yasalarına göre. Beyaz Denizden Baltık Denizine açılan kanalın müthiş tecrübesi göstermiştir ki toplumun alt tabakalarından gelen binlerce kadın ve erkek Çeka polisi tarafından ikna edilebilmiş, yapılacak işler karşısında meselâ bir hırsız başka bir mesleğe geçebilmiştir. Newton'un başına düşen elma fizik için ne ise bu muazzam tecrübe de tarih önünde yeni bilimin rolü için odur. **İnsanın maymunluktan insanlığa geçtiği döneme benzer bir çağ yaşıyoruz.** Proleterya denen bu yeni sınıfın tarihi bir görevi üstlendiğine tanık oluyoruz: insan'ın insan tarafından yeniden eğitilmesi."* (Sosyalist bir gerçekçilik için - Pour un réalisme socialiste, Paris, 1935)

II) 1956'da Sovyet tanklarının Macaristan'a girmesi, 25.000 insanı öldürmesi ve 200.000 insanın ülkeden kaçıışı hakkında:

"Macar işçi sınıfı enerji dolu bir hareketle Nagy'nin hükümete aldığı Hitler ve Vatikan yandaşlarına yolu kapattı ve ülke yönetimine el koydu. Bu proleterya hükümeti iç barışın tesisi için Sovyet ordusunun katkısını istedi. Fransız komünist partisi olarak Macar işçi hükümetini destekliyoruz. Faşist hayvanların, feodallerin ve kilise prenslerinin bitmeyen tarruzlarına karşı Komünist Rusya'nın işçi ve köylü ordusunun yardımı koşMaması zaten düşünülemezdi." (Fransız Komünist Partisi'nin resmî yayın organı l'Humanité Gazetesi, 27 octobre 1957)

III) Kendi yandaşları, komünist parti üyeleri ve kızıl ordu subayları da dâhil olmak üzere milyonlarca insanı öldürten, memurlara kotalar ve idam hedefleri veren Stalin hakkında:

Teşekkürler Stalin! Teoride ve pratikte onu örnek alan bu insanlar için teşekkürler. Teşekkürler Stalin! Fransa'nın bağımsızlığının garantisi, barış arzusu ve işçi sınıfının geleceği olan bu insanları yetiştirdiği için teşekkürler! O proleterya ki gökyüzüne yükselmek olan kaderinden hiç bir şey onu vaz geçiremez!" (Les lettres françaises, Mart 1953)

Stalin için yas ilan eden fransız komünist partisi

Aldatılmak güzeldir: Marxist Propaganda(2)

“Ben bir diktatör değilim, sadece demokrasiyi basitleştirdim” diyordu Adolf Hitler. Ellerin ve ayakların zincire vurulmasından daha beter olan akılların ve vicdanların zincire vurulmasıdır. Fizikî zulüme direnmenin engellenmesi bir gün aşılabılır. Ama ya insanlar **direnme arzularını** yitirdilerse? Zincirlendiklerinin farkında değillerse? Hatta o zincirleri canları pahasına savunmaları gerektiği onlara kabul ettirilmişse?

Komünizm, Marx, Marxizm konulu bu yazı dizisine başlarken Karl Marx’ın kapitalizme isyan ettiğini, (bizce) haklı olarak insanların şeyleştirilmesine (*Verdinglichung / Versachlichung*) ve yabancılaşmasına (*Entfremdung*) karşı çıktığını anlatmıştık. Ne var ki Karl Marx kendi vicdanını dinleyerek çıktığı devrimcilik yolunda korkunç bir hata yaptı. **Vicdanının sesini, kalbinde hissettiği insanî değerleri devrim yoluyla politik bir enstrüman haline getirdi.** İnsan topluluklarının en karmaşık veçhelerinden biri bu: İnsanî güzellikler, iyilikler ANCAK yavaş yavaş ve insanî yolla yayılabilir, “ötekilere” aktarılabilir. Şayet tersini yaparsanız, yani acele edip de **İYİ, DOĞRU VE GÜZEL OLANI** afişlere, mitinglere ve nutuklara sıkıştırırsanız, “ötekilere” devlet eliyle, kanun, yasa ve ceza ile dayatırsanız bundan SADECE zulüm doğar. (Bkz. Bir et parçası olarak komünist İnsan’ın kıymeti) Bu bağlamda faşizm, nazizm, komünizm ve 21ci asrın belâsı olan liberal totalitarizm aynı çukura açılan kanallar gibidir. Neden böyledir? Açalım:

“İnsan’ı devirmek için kökünden sökmek gerekir” demiştik geçtiğimiz bölümlerde. Teknolojik ve ticarî ilerlemelerin insanları köklerinden kopardığını, İnsan’ın bu değişimi AKL-etmekten şimdilik aciz olduğunu savunmuştuk. Teknoloji’nin ve Para’nın kötülük üretmesi söz konusu değil elbette. Borsadan, finans dünyasından, nükleer enerjiden, elektronikten ve gen biliminden korkan, bunlarla sağlıklı bir ilişki kuramayan insanların meselesi bu:

- [İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(1\)](#)
- [İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(2\)](#)
- [İnsan'ı devirmek için kökünden sökmek gerekir\(3\)](#)

Bu köksüz insanlar ki özgürlüklerini kaybederek devrimlere, soykırımlara, dünya savaşlarına müsait bir hale geldiler. Peki bu KÖKSÜZLEŞME sürecinden KÖLELEŞME'ye geçiş nasıl oldu? Tek bir kelimeyle cevap verecek olursak : Propaganda! **Bize kelimelerimizi, düşüncelerimizi ve değerlerimizi kaybettiren totaliter propaganda.** Perdenin ucunu kaldırmaya başladık ilk bölümde: [İşçiler için, işçiye rağmen: Marxist propaganda\(1\)](#) Çünkü özgürlüklerini yitiren halklar önce kelimelerini kaybederler. Değer yargıları ve vicdanî ilkeler ferdî olmaktan çıkıp diktatörün elinde bir enstrüman olur. Kişisel yargı silinip norm ve standartlara bağlanır. Meselâ Türk kimliğinin en ağır biçimde yaralandığı dönem 1930'ların faşist Türkiyesidir. Çünkü bu dönemde NORM-alleşmiştir “Türklük” vurgusu. Ve Türk kimliği bayraklar, silahlar ve askerî törenlerle herkes için bir kalıba, AYNI şekle sokulmuştur. Öyle ki oluşan cinnet ortamında insanlar şiir bile yazamaz oldular:

“Işık ışıq dalga dalga bayrağım

Senin destanını duydum senin destanını yazacağım

Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım

Seni selamlamadan uçan kuşun yuvasını bozacağım.”

İnsan olmadan “Türk” olmaya kalkışınca ne kuşların yuvasını bozmak, ne Dersim katliamı, ne Varlık vergisi ne de 6-7 Eylül olayları vicdanları rahatsız edemezdi haliyle. (Bkz. [Çirkin Cumhuriyet ve Mânâ'sız Maneviyat](#))

Gelecek bölümlerde [liberal totalitarizm](#) ve [Beyin Yıkama](#), [Psikolojik harp](#) gibi kavramları biraz daha “derinlemesine” açacağız. Şimdilik bir kaç propaganda malzemesi ile okurlarımızı tefekküre davet ediyoruz. Kasıtlı olarak komünist, anti-komünist afişleri farklı malzemelerle karıştırdık. Bütün ideolojilerin “kelimeleri, akılları ve vicdanları gasp etme” yöntemlerinin ortak oluşunu vurguladık. Bu yazımızda link verdiğimiz makalelerin ışığında afişler üzerinde düşünürseniz gelecek bölümler için iyi bir hazırlık olacaktır.

Karmaşık ve bazen tahammül edilmesi çok zor olan günlük yaşamın afişlerle nasıl “kolaylaştırıldığına” dikkat edin:

- Günah keçileri kim? Yahudiler? Burjuva? Entelektüeller? Patronlar? Siyasetçiler?
- “Küçücük” halk neden devasa biçimde resmedilen Mao'nun, Stalin'in ve Hitler'in ayakları altında, tek vücut halinde ne halde?
- Ölümsüz, ulu önderlerin vaad ettiği nurlu ufuklar nerede?
- Asker, köylü ve işçi hangi liderin benliğinde erimiş, anonim olmuş?
- Hangi ahtapotun kolları nereye uzanıyor?
- Hangi vampirin ellerinde kan var?

Dost ve düşmanın netleştiği, yapılması gerekenin aşikâr olduğu hayal dünyasını, afişlerdeki basit, net, tutarlı açıklamaları 19cu asır işçilerinin gerçek yaşamı ile karşılaştıran zihninizde. İşsizlik ve açık korkusu içinde yaşayan Avrupalı işçilerin gözüyle görün biraz olsun dev işçilerin tek bir yumruk olup

minnacık patronları ezdiği bu “lunaparkı”. Dini afyon ilân edenlerin afyonlaşan ideolojilerini gözle tetkik edin. (Bkz. [“Din Toplumun Afyonudur” \(Karl Marx\)](#) isimli makalemiz)

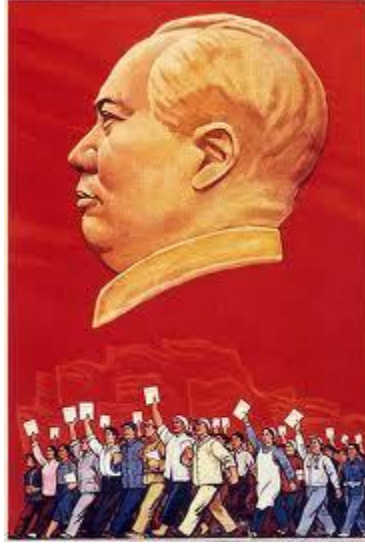

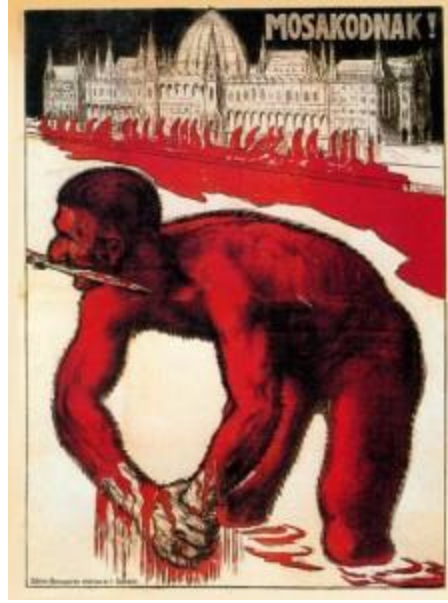

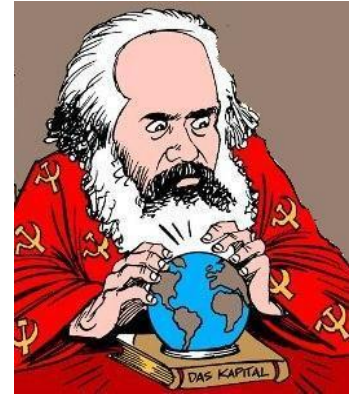

Yanılmaz kehanetler: Marxist Propaganda(3)

*“...Moskova Metrosu’nun bütün dünyadaki tek metro olduğunu söylemek yalandır. Tabi Bolşevikler bütün diğer metroları yıkacak güce sahip olmadığı sürece. Bir başka deyişle **YANILMAZ KEHANETLER** totaliter rejimlerin dünyayı ele geçirme planlarını ele verir. Çünkü totaliter lider ancak tamamen kontrol altındaki bir dünyada bütün **YALAN KEHANETLERİ** gerçekleştirebilir, [Gerçeklere hükmedebilir]” ([The Origins of Totalitarianism, Hannah Arendt, 1°](#))*

Sadece marxistlere özgü olMAyan, faşist, Kemalist ve İslamcı bütün devrimleri kapsayan bir başka meseledir bu, gelecekte haber vermek, **YANILMAZ KEHANETLERDE BULUNMAK**. Naziler biyolojinin yanılmaz ırk kanunlarına göre tasavvur etmişlerdi “*das tausendjährige Reich*” dedikleri, 1000 yıl sürecek olan hakimiyetlerini. 28 şubat zulmünün Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu da 1000 yıllık bir ömür biçmişti o faşist rejime. Marxizm ise “**Tarihin YANILMAZ yasalarına**” dayanıştı sırtını. Komünist Manifesto’da, Kapital’de ve komünizmin bütün temel metinlerinde öne çıkan bir öge bu.

Peki teoride insan haysiyetini yücelten marxizmin bu türlü kehanetlere başvurmasının sebebi neydi? Eğer marxizm iyi bir şey ise marxistler neden **YANILMAZ KEHANETLER** uydurma ihtiyacı hissettiler? Neden marxizmin güzelliklerini(?) olduğu gibi anlatmadılar insanlara? Böylece ortak bir akıl ve gönül birliği ile ilerlenir, Marx’ın dediği gibi bütün dünya işçileri **KOLAYLIKLA** birleşebilirdi.

Bazı marxistler bunu şöyle savunuyorlar: **“Bir savaş hali söz konusuydu, proletaryaya umut vermek, motive etmek için Marx buna mecburdu”**. Bu savunmayı 1800'ler için kabul edebiliriz ama 20ci asrın komünistlerinde de değişen bir şey olmadı.

Meselâ Jean Paul Sartre 1954'te yaptığı Moskova gezisinin ardından Komünist Rusya'da fikir özgürlüğünün mükemmel olduğunu ve bu ülkenin hayat standardı bakımından 10 yıl içinde batılı ülkeleri geride bırakacağını söylemişti. Aynı Jean Paul Sartre 1975'te yaptığı bir mülakatta ise Fransız Komünist Partisi'ne yardım etmek için **bilerek yalan söylediğini** itiraf etti. Aslında Stalin'in soykırımları biliniyordu 1950'lerin Fransa'sında. Komünist ülkelerde aydınlara yapılan baskı ve işkenceler de biliniyordu. Zaten Sartre komünizme verdiği destek yüzünden Albert Camus gibi aydınlardan ağır eleştiri aldı. Ama 1956'da özgürlük isteyen macarların Komünist Rusya tarafından tanklarla ezilmesine kadar bu ideolojiyi desteklemekten vaz geçmedi.

Evet, neden marxistler gelecekte haber verir? Neden **YANILMAZ KEHANETLER** sadece marxistlerin değil hemen bütün devrimcilerin vazgeçilmezi olmuştur? Sanırım bu sorunun cevabı Marx'ın yakın dostlarından birinin şu sözlerinde gizli:

“Tanrı aşkına, bütün önyargıları ve dogmaları yıktıktan sonra halkın beynini yıkama sırası bize mi geldi?”(Sosyalist Prudhon'un Karl Marx'a hitabı, 1864)

Bu sözden sonra aralarının fena halde açıldığını tahmin edebilirsiniz. Marx Prudhon'u komünist hareketten dışlamakla kalmamış, onu aşağılamak için özel bir metin bile kaleme almış. Sanıyorum Marx'ın bu kadar kızmasının gerçek sebebi Prudhon'un **SONUNA KADAR** haklı olmasıydı. Bir başka anarşist olan Stirner'in dediği gibi komünizm hızla bir dogma haline geliyor; Marx'ın zihinlerden ve kalplerden kovduğu dinî inançların tahtına talip oluyordu. (Bkz. [“Din Toplumun Afyonudur”](#))

Ama biz bu yazının kapsamında **BEYİN YIKAMA** boyutuna odaklanalım.

Bir dünya yarattım, yalnız ikimiz için

- - Beni falanca ile aldatıyorsun !
- - Sen delirdin mi ?
- - ...
- - Kıskançlığına tahammül edemiyorum, çıkıp hava alacağım biraz.
- - Biliyordum zaten, onun yanına gidiyorsun değil mi?

Vehim zindanındaki insan “dışarıdan” gelen bilgileri kullanarak kurtaramaz kendisini. Dışarıdan gelen bilgileri kendi vehim sistemine dahil eder, yanıldığını gösteren her yeni bilgi zindanın duvarlarını biraz daha kalınlaştırır. Gerçek olmayanı, aldatmacayı gerçek gibi, gerçek olanı da aldatmaca gibi yaşamaya başladıktan sonra geri dönmek zordur. “İçerisi” ile “dışarı” birbirine karışmıştır artık. Neden böyledir?

Çünkü beyin yıkamanın esası **YALAN DEĞİLDİR**, Gerçek Dünya’dan Kurgu Dünya’ya **KAÇIŞTIR**. Bir bakıma kuralları belli bir oyun gibi düşünebilirsiniz bunu. Meselâ futbol maçına gidersiniz. Takımınızın renklerinde şapka ve bayraklar vardır elinizde. Kısa bir süre için “Fenerbahçeli” olup günlük dert ve tasalarınızı evde bırakırsınız. “Futbol” denen oyunun kuralları 90 dakikalığına bütün Tabiat kanunlarının yerine geçer. Hakemin düdüğü yerçekimi kanunu kadar determinist olur. Meselâ “attığınız” gole hakem “ofsayt” derse çok üzülürsünüz. Dedik ya 90 dakikalığına bilerek, isteyerek “kaptırırsınız” kendinizi oyuna. Gerçek hayattan kopamazsanız maçın “tadı” olmaz zaten. Meselâ “attığınız gol” gerçekte “top” denen bir cismin iki direk arasından geçmesidir, fizikî anlamda önemsizdir. Tabi siz eğlenmek, maç heyecanını yaşamak için bu Kurgu Dünya’ya bilerek girersiniz ve çıkarsınız.

Ama maça gelen bazı insanlar için stadın içindeki Kurgu Dünya dışarıdaki Gerçek Dünya’nın yerini alır. Maç sırasında “ölürüm Fenerbahçe için” diye şarkılar söyleyenler 90 dakika bitince bıçaklarını çekip “öteki” takımın seyircilerini öldürmeye kalkarlar, “ötekilerin” formasını yakabilirler. Bu zavallı insanlar için Gerçek Dünya öyle karmaşık ve öyle içinden çıkılmaz bir hal almıştır ki stadın içindeki basit ve tutarlı olan Kurgu Dünya’da rahat bir nefes alırlar. Ne işsizlik, ne açlık, ne borçlar, ne gelecek korkusu, ne tinerci kardeşi ne evi terk eden annesi... “Bizim” renklerimizi giyenler ve “ötekiler” vardır orada. Dost ve düşman bellidir. Bu sebeple dünyanın bir çok yerinde ırkçı hareketlerin ifade alanı olmuştur stadyumlar. Kumar masasından kalkamayan, içki şişesine, bilgisayar oyunlarına yapışan müptela da böyledir. (Bkz. [O Gün Bebek Nasıl Katil Oldu?](#)) “Normal” bir aktivite ile kurulan “sapık” bir ilişki vardır ortada. Kendi içinde tutarlı, basit, öngörülebilir bir dünya özlemi. Bir tür narkoz...

*“Totaliter propaganda gerçeklerden kurguya kaçış esnasında filiz verir, özgür bir dünya tasavvurundan basit ve öngörülebilir olana doğru. Halk yığınları köklerinden sökülmiş olmanın verdiği korku ve geleceği göreMEMenin endişesi içindedir. (Bkz. Kökünden sökülme: Bölümler 1, 2, 3) Hayattaki rastlantılar, öngörülemeyen olaylar tahammül edilmez bir hale gelmiştir. Fakat bütün bunların yanında bir sebep daha vardır ki o da insan zekâsının **TUTARLI, AÇIKLANABİLİR** olanı öngörülemez olana tercih etmesidir. **Halkların beyinlerini yıkaTmaya bu kadar gönüllü olması aslında yaşamak zorunda oldukları hayatı reddetmeleridir.**” (The [Origins of Totalitarianism, Hannah Arendt](#), 1°)*

Arendt’in bu açıklamalarını Karl Marx’ın özellikle Londra’da iken bizzat yaşadığı koşullarla paralel olarak canlandırın gözünüzün önünde. Yeni doğmuş çocuğuna beşik alacak parayı denkleştiremeyen bir babanın bir kaç ay sonra aynı bebek için tabut parası aradığı bir Londra. Borç para bulamadığı için çocuğunu tabutsuz gömen insanlar sizce yaşadıkları dünyayı kabul edebilir miydi? Basit bir Kurgu Dünya çok daha “akla uygun” gelmez miydi? **“Hey dostum, bebeğin ölümü senin suçun değil, suç seni**

sömüren kralın / burjuvanın / Yahudilerin / Masonların / ...” Her kapı çaldığında alacaklılar geldi diye yerlerinden sıçrayan bu insanlar belki ekmek kadar ihtiyaç duyuyorlardı basit ve öngörülebilir bir dünya tasavvuruna.

Dipnotlar

1° Bu devasa eserin ilk iki cildinin Türkçeye çevirildiğini gördüm. Üçüncüyü bulamadım. Koyduğum alıntılar üçüncü ciltten, **“Totalitarian Movement”** isimli bölüm, sayfa 350 ve izleyen sayfalar, (Meridian Books, 7ci baskı, Eylül 1962) Eğer Türkçesini biliyorsanız referansını yorum olarak paylaşmanızı rica ediyorum, Türkçe tercüme:

- [Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm](#)
- [Totalitarizmin Kaynakları 2 / Emperyalizm](#)

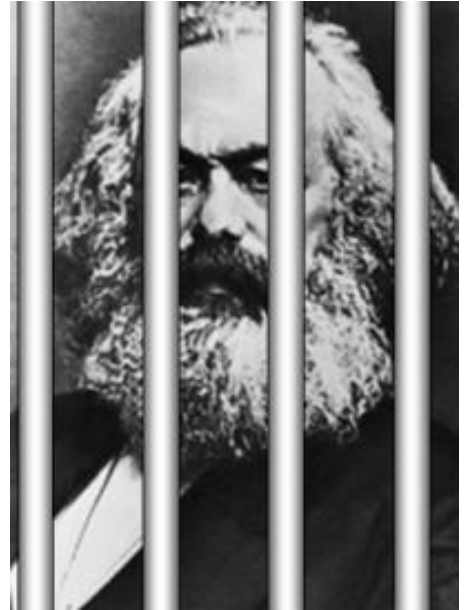

Karl Marx'ın en büyük suçu

Marx'ın kabahati büyük. Ama onu suçlamak görüldüğü kadar kolay değil. Zira çok sayıda liberal ve İslâmcı da okka altına gidebilir!

Komünizm adına işlenen cinayetler, işgaller, soykırımlar bugün hâlâ sahipsiz. Gerek Türkiye'nin solcuları gerekse Avrupa'nın sosyalistleri bu konuları açmaktan hoşlanmıyor. Oysa geçen bölümlerde bahsettiğimiz gibi **“proleterya diktası”** öyle acayip bir rejim oldu ki işçiler bile kâh koşarak kâh tünel kazarak kaçtılar komünizmden. Kaçamayanlar? Rejime kurban edildiler. Yüz küsur milyon insanın cesedi halının altına süpürüldü :

- [Bir et parçası olarak komünist İnsan'ın kıymeti](#)
- [Sosyalizmden kaçan işçi olur mu?](#)

Fakat Karl Marx'ı başkalarının işlediği cinayet ve işkencelerden dolayı sorumlu tutamayız. Stalin, Pol Pot, Mao, Castro... Bugünkü solcuların gerçek meselesi şu: Marx yanlış anlaşılmış ve fikirleri saptırılmış mıdır yoksa marxizm adına yapılan katliamlardan sorumlu mudur? Suç komünizm de midir yoksa bütün ideolojilerin ve devrimlerin zulme yol açması mıdır söz konusu olan?

Konuya balıklama dalmak için ünlü bir düşünürden, **“İtham Ediyorum”** (fr. **“l'accuse!”**) adlı açık mektubuyla tanınan Emile Zola'dan yardım alalım:

“ Yüz bin franklık büyük ikramiyeyi kazanan Marsilyalı işçiler gidip mülk almışlar ve hiç çalışmadan yaşayacaklarını beyan etmişler. Evet, hepiniz aynısınız. Bir hazine bulmak ve bir köşeye çekilip bencillik ve tembellik içinde tıkmak. Zenginlere sövüp duruyorsunuz ama

*kaderin size gönderdiği serveti fakirlere verecek cesaretiniz yok. **Mutlu olmayı hak etmiyorsunuz.** Burjuvalara duyduğunuz öfke zulüme direnmek değil sadece kıskançlık. Onların yerine burjuva olmadığınız isyan ediyorsunuz. Sizin bu ödle ve zevk düşkünü ırkınızdan doğacak katilleriniz kafanızı uçurup cesedinizi kokuşmuş çöplerin içine atacak!"*

Devrimci ve anarşist Souvarine [Germinal](#) adlı romanda böyle haykırıyor öfkesini. Öfkesini haykırırken İslâmcıların da sıkça düştükleri fikrî bir tuzağa düşüyor:

- Proletaryayı ve burjuvayı adeta iki farklı ırk gibi tasavvur etmek,
- Fakirleri MUTLAK iyi sanmak, zenginlere ise adeta Şeytan rolü biçmek,
- Devrim yoluyla mutluluk üretmeyi ummak.

Roman kahramanı Souvarine işçilerin **"hak mücadelesi"** dedikleri şeyin özünde adi bir kıskançlık olduğunu idrak ediyor. İşçilere hakaretler yağdırırken aslında gizli gizli kendi aptallığına kızıyormuş gibi geldi bana. Şöyle diyebilirdi meselâ:

"Ne kadar aptalım, işçi ya da patron hepsinin nefis sahibi insanlar olduklarını neden göremedim daha önce? Toplumun ferdlerine zengin-fakir gözlüğüyle bakmak yerine zaman zaman her insanın nefesine yenik düşebildiğini idrak edebilseydim keşke. Kötülüğü insanlarda değil eylemlerde aramalıyım."

Bir Devrim Teknisyeni olarak Karl Marx

Evet... Karl Marx siyaset felsefesinin en büyük düşünürlerinden biri. Kapital adlı eserinde Endüstri devriminin müthiş bir tahlilini yapmış. Sermayenin, teknolojinin, uluslararası ticaretin ve güçlenen burjuva sınıfının dişli çarklarını, minik vidalarını bir saat tamircisinin sabrıyla söküp yeniden takmış.

Fakat ne yazık ki düşünmek için oluşturduğu kavramları bir süre sonra **"değişmez, değişmesi teklif bile edilemez"** hakikatler olarak kabul etmiş. Oysa bir tek insan bile hayatı boyunca değer yargılarını, inançlarını, tüketim biçimini vs defalarca değiştirebilir. Üstelik insanların tek bir vasfını seçip o toplumun TEK temsili unsuru yapamazsınız. Meselâ Kadınlar-Erkekler diye "okuduğunuz" bir şehir halkı köylüler-şehirliler ya da Kürtler-Türkler diye okunabilir. İnançları, gelir seviyeleri, meslekleri... Özetle insan toplulukları karmaşık ve dinamik yapılardır.

Tabiat bilimlerinde **DETERMINİST BİÇİMDE** geçerli olan sebep-sonuç ilişkilerini siyasete, psikolojiye, hukuka, ekonomiye uygularsanız ciddi bir yöntem hatasına düşersiniz. Fırlatılan bir topun ilk hızı ve fırlatma açısı size düşme noktasını verebilir. Ama bir insanın ya da toplumun **YARINKİ** durumu **BUGÜNKÜ** verilerden yola çıkarak, matematiksel bir **ÖNGÖRÜ** ile hesaplanamaz. Gelecek henüz gelmedi ve ne bugün, ne geçen hafta ne de geçen asır geleceği ihtiva etmiyor. Tarih (=Zaman) yaşanır, görülmez. Bugün hâlâ bir çok solcu, İslâmcı ve liberalin yaptığı (1) gibi Karl Marx da bu hataya düşüyor işte. Sosyal bilimlerin kapsamındaki olayları, savaşları, devrimleri, ekonomik krizleri sebep-sonuç zincirleriyle birbirine bağlıyor. Bu **"MUTLAK"** ilişkiler, **"ÖNLENEMEZ"** yükseliş ve düşüşler neticesinde **"tarihsel determinizm"** dediğimiz dogmalaşmaya hatta çılgınlığa kapı açıyor. Özetleyecek olursak marxizmin fikrî zemininde iki bozukluk var:

- İnsanları ve insan'a dair kavramları, insanların ve toplumların hallerini birbirinden ayrı cisimlemiş gibi vehmetmek,
- Sebep - sonuç ilişkisinde bir **KuDRet** olduğunu sanmak, sebeplerin sonuçları ihtiva ettiğini vehmetmek, vuku bulan olayları geçmişin **KAÇINILMAZ** sonuçları sanmak.

Tezimizi ispat için Marx'tan bir kaç örnek dinleyelim:

1. “Ölüm insan türünün [determinizm kurbanı olan] birey üzerine acımasız bir zaferidir. Komünizm, Tarih'in sırrının çözülmesidir. Tarih Komünizm'i doğurma eyleminden ibarettir”. (1844 El Yazmaları)
2. “Sınıflar arası mücadeleyi ilk ortaya atan tarihçi ben değilim. Benim katkım sınıf mücadelesinin **KAÇINILMAZ** biçimde proletarya diktasına varacağını göstermek olmuştur. Ki bu dikta da **KAÇINILMAZ** bir biçimde sınıfsız bir toplum doğuracaktır.” (5 Mart 1852, Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i)
3. “Asya'nın sosyal devletinde insanlık büyük bir devrim yapmadan **kaderini** yazabilecek mi? İngilizlerin işledikleri suçlar ne olursa olsun bunlar **Tarih'in şuuraltından** çıkıp gelen ve devrimi başlatacak sebeplerdir” (8 Ağustos 1853, Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin muhtemel sonuçları, New York Daily Tribune)
4. “Ortaçağ Almanya'sında güçlülerin yaptıkları kötülüklerin intikamını alan gizli bir örgüt vardı. Bir evin kapısında kırmızı bir haç işareti gördüğünüzde o ev sahibinin cezalandırılacağını anlardınız. Bugün o gizemli haç Avrupa'nın bütün evlerini işaretliyor. Tarih yargılıyor, proletarya infaz edecek!” (14 Nisan 1856, People's Paper)

Değişik yıllarda yazılmış bu satırlar tuhaf bir Marx sunuyor bize. Tarih'i adeta bir yaratılış süreci gibi gören, **Komünizm'in mutlak(!) zaferine** bu yaratılışın nihaî meyvası gibi iman eden bir Marx. Geçici bir heyecan ya da propaganda amacıyla söylenmiş sözler mi? Hayır. Dogmalaşma Marx'ın ve marxizmin ayrılmaz bir parçası. O kadar ki en yakın dostları bile Marx'ı uyarma ihtiyacı hissediyor:

“Tanrı aşkına, bütün önyargıları ve dogmaları yıktıktan sonra halkın beynini yıkama sırası bize mi geldi?” (Sosyalist Prudhon'un Karl Marx'a hitabı, 1864)

Komünizm nedir? Kapitalizme karşı bir alternatif? Siyasî bir sistem? Üretilen zenginliklerin daha adilane paylaşılmasını sağlayan bir rejim? Hiçbiri değil. Bir çok yoldaşı gibi Teknisyen Marx da Cennet'i yeryüzünde kurma peşinde:

“Komünizm kurulması gereken bir devlet değildir. Bir ideal de değildir. Komünizm bugünkü durumun yıkılmasıdır. Toplam üretimin toplum tarafından planlandığı komünizmde sabah ava çıkabilirim, öğleden sonra balık tutabilir akşam edebiyat eleştirisi yapabilirim. Balıkçı, avcı ya da eleştirmen olmam gerekmez. Bugün insanların hep aynı işte çalıştığı bir toplumda yaşıyoruz. Komünist bir toplumda boyacı diye bir meslek olmayacak. Sadece boya yapan insanlar olacak. Komünist devrim ve Özel mülkiyetin iptali sayesinde -ki ikisi birbirinden ayrılmaz- her insan istediği işleri öğrenebilecek ve istediği zaman, istediği işte çalışabilecek.” (Alman İdeolojisi, 1845)

Evet... Bizim Marx dogmaları, mutlak zaferleri, ölümden önce gidilecek cennetiyle bir düşünürden çok sahte bir peygamber gibi. Yoldaşı Wilhelm Weitling'i hatırlatıyor ister istemez; **“İnsanlığın hali ve olması gereken hal”** (1838) adlı kitabında kendisini Hz İsa (A.S.) ile karşılaştıran İsviçreli işçi Weitling'i.

Peki Marx kadar zeki ve kültürlü bir insan nasıl oluyor da insanların part-time balıkçı ve edebiyat eleştirmenliği yapabileceğine inanıyor? Hayatında hiç bir zaman fabrikada çalışmamış ve ticaretle uğraşmamış olmasının etkisi var şüphesiz. Ama meselenin kaynağı sanırım başka yerde.

“Teknisyen Marx” her şeyi, ticareti, üretimi, siyaseti ve bu arada insanları, duyguları, korku ve ümitleri sistemleştirmek istiyor. Zamanın sonsuz akışı esnasında gözüne çarpan her karaltıyı yakalamak, küçük kutulara hapsedmek ve sonra bunları “laboratuarda” incelemek. Ancak takdir edersiniz ki ne gerçek

hayat ne de Tabiat laboratuvarlara sığmaz. Duvara iğnelenmiş ve numaralanmış yüzlerce kelebek ölüsünün aritmetik toplamı bir adet uçan kelebek etmez.

Ama Marx pozitivist çerçevede doğup büyümüş bir insan. Bu yüzden Zaman kavramı ile bir sorunu var. (Bkz. [Zaman Nedir? Kitabı](#), *Fizikçilerin Zaman'ı* adlı bölüm) Haliyle Teknisyen Marx pozitivizmi aşamıyor. Küçük kutulara koyduğu kelebek ölülerini ile bir teori yapmak daha kolay. Oraya buraya uçan, hangi çiçeğe konacağı belli olmayan CANLI bir kelebeğe göre çok daha kolay Marx'ın yaptığı. Bir başka deyişle Marx için en büyük problem... insan. Ne yapacağı önceden kestirilemeyen insan. Akıl almaz bir **BELİRSİZLİK** faktörü olan insan.

Çünkü insanların vicdanları olduğu gibi nefisleri de var. Bazen acıyorlar birbirlerine. Bazen kutsal olduğuna inandıkları bir değer için mallarını, hatta canlarını feda ediyorlar. Ama bazen de mala mülke, ünvana düşkün olabiliyorlar. Sömürülen bir işçi bir bakıyorsunuz piyangodan kazandığı parayla bir mülk almış, rant yiyor. Gel de ümüğünü sıkma herifin!

Devrim otomatik bir makinedir, insansız çalışır

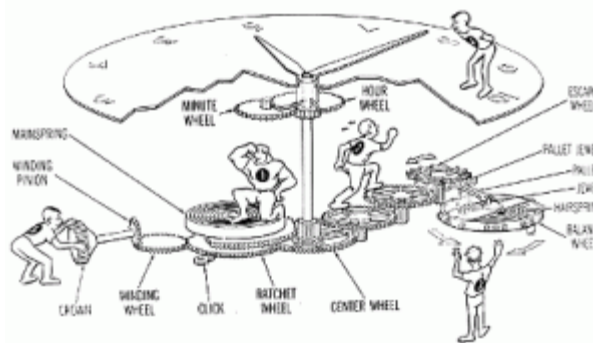
O halde ne yapmalı? Komünist devrimin ihtiyaç duyduğu sınıf bilinci nasıl oluşacak? Çoğu okuma yazma bile bilmeyen milyonlarca işçiyi birer burjuva çocuğu olan Marx'ın, Engels'in kültür seviyesine nasıl yükselteceksiniz? Yunan felsefesinden Avrupa Tarihine, Makroekonomiden Hegel felsefesine uzanan engin bir kültürü var Marx'ın. İşçilere Kapital'in üç cildini bile okutamazsınız ki.

İşte zurnanın "zırt" dediği yer burası. Kapital'in, Alman İdeolojisi'nin ve daha nice metnin tartışmaya açtığı o güzel fikirler, Marx'ın ve arkadaşlarının iç dünyasını yansıtan, akla, kalbe hitab eden o samimi isyanlar çöpe. Bunun yerine karmaşık dünyayı basite indirgeyen, dostu, düşmandan, siyahı beyazdan ayıran, grileri silip süpüren nutuklar ve broşürler yazılıyor. Çünkü devrim yapılacak. Çünkü halk yığınlarının katılımı lâzım. Göbek kaşıyan, bidon kafalı işçiler yapacak devrimi. Propagandaya, sloganlara, afişlere sığacak küçük kırmızı haplar lazım. Kapital'i yutturamazsınız işçilere. Tabi sadece komünist devrimler değil bütün devrimler, ideolojiler ve totaliter rejimler için geçerli bu **BASİTLEŞTİRME:**

- [İşçiler için, işçiye rağmen: Marxist propaganda\(1\)](#)
- [Aldatılmak güzeldir: Marxist Propaganda\(2\)](#)
- [Yanılmaz kehanetler: Marxist Propaganda\(3\)](#)

Üşenmezseniz Kapital'in birinci cildindeki **fikrî derinliği** Komünist Parti Manifestosu'ndaki aforizmaların **sıgılgı** ile karşılaştırın. Biraz entelce ifade edersek: Sübjektif komünizm yerine objektif

komünizm konuyor Marx ve Engels tarafından. Böylece gerçekleşiyor “derin” komünizmin idamı. Neden yapılıyor bu?

Çünkü işçi komünizmden ANNAMAAAZ. Kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemez. Onların kafasını karıştırmayacaksın. Sloganlar vereceksin. Fabrikanın gürültüsünde bağıra bağıra söylenebilecek, iş çıkışı uğranmış bir meyhanede sarhoş kafalara bile girebilecek bir ürün-komünizm... Artık komünizm değil bu. Naylon çorap, Coca Cola ya da **“Ne Mutlu Türk’üm diyene”** tarzı objektif bir ürün-felsefe, bir ideoloji. Sonradan Marx’a bile “ben Marxist değilim” dedirtecek kadar yıpranan bu “-izm” işte böyle doğuyor. Bunun için, yani işçiler cahil, yorgun, dindar, uçkura düşkün, ayyaş ve bazen de bencil oldukları için; Marx Komünizmi insansız bir sistem olarak tasavvur ediyor, işçileri politikanın dışına itiyor. **İşçilerin mutluluğu için, işçi’ye rağmen:**

“Üretim birlikte hareket eden bireylerin elinde toplandıktan sonra kamusal güç politik vasfını yitirecek. Politik güç bir sınıfın bir diğer sınıfı ezmek için organize olmasıdır. Eğer proletarya tek bir egemen sınıf olarak birleşir ve şiddetli bir biçimde eski üretim ilişkilerini yok ederse bütün sınıfları ve bu arada kendi sınıfını da yok etmiş olacaktır.” (Komünist Parti Manifestosu)

Akla, vicdana, kısaca İnsan'a gerek duymayan bir makine artık komünist devlet. Proletarya diktasıyla kurulacak sınıfsız toplum aslında bir bürokrasiden ibaret. Karşısında insanların minnacık kaldığı devasa bir bürokrasi. Liberal düşünür Hayek'in **“ekonomiyi politikadan kurtarma”** çabasına ne kadar da benziyor bu manevra: Putsal Devlet neylerse güzel eyler(!) ya da Piyasa tanrısı neylerse güzel eyler(!) Her iki seçenekte de vicdan bir mekanizmaya transfer ediliyor. İyi, Güzel ve Doğru yasalarla tarif edilmiş. Ya İslâmcı(?) rejimler? Bürokrasi “Müslümanlaşırken” halk dinden uzaklaşmıyor mu? Oruç tutmayana para cezası, namaz kılmayana sopa! **“Hata yapmaz ve hesap vermez”** kabul edilen ruhban sınıfı halkın günah işlemesine polis gücüyle engel olurken tıpkı Marx gibi yeryüzü cennetinin mühendisliğini yapmıyor mu?

İnsan bir bilardo topu değildir!

“Hayat denen imtihanın karşımıza çıkardığı durumlar ve nefsimizin, iç dünyamızın aldığı halleri çarpışan bilardo toplarına benzetebilir miyiz? İnsan’ın eylemlerine hammadde olan umutlar, korkular, öfkeler, sevinçler, beklentiler birbirlerine çarparak yeni hareketler başlatan bilardo topları mıdır? İstakanın ilk vuruş açısını ve hızını bildiğimiz takdirde hangi topların hangi deliklere gireceğini kesin olarak öngörebilir yani “determine” edebilir miyiz?

Bunu iddia etmek için “umutlar, korkular, öfkeler, sevinçler, beklentiler” diye sıraladığımız duyguların hayatın her döneminde birbirinin aynı olması gerekir. Bir başka deyişle sebep-sonuç zincirleriyle bağlanmak üzere Ben’i BEN yapan her mânânın bu kelimelere hapsedilebilir

olması gerekir. Ama bu da yetmez! Üzüntü, sevinç, aşk, nefret gibi duyguların her insan için aynı biçimde, aynı yoğunlukta ve şiddette yaşanması gerekir!” (Bkz. [Zaman Nedir? Kitabı,Özgür İrade](#) konusu)

Evet, marxistler hatalı. Marx da hatalıydı. Yüreğindeki HAKLI isyanı mekanize bir devrime dönüştürdüğü için hatalı. Akıl ve Vicdan zemininden koptuğu, insansız politika yapmaya, ideolojiye ve devrime yeltendiği için hatalı. Ama liberaller ve İslâmcılar da aynı derecede hatalı. Kim daha çok katliam yaptı? Potansiyel olarak kim daha tehlikeli? Bilmiyorum. Ama ceset yarıştırmayı bir kenara bırakacak olursak bütün ideolojiler birer “deli gömleği” ve bütün devrimler birer hatadır. Pozitivist zeminde gelişen her ideoloji İnsan’ı [seyleştirir](#), fitratına [yabancılaştırır](#). Bu bağlamda **İslâmcılık da “normal” Müslümanlık ile çatışan bir duruma gelebilir.**

Komünizme geri dönecek olursak... Bizim takdir ettiğimiz Marx’a ne oldu? Sefalet, sömürüye isyan eden, Sermaye ve Devlet’in el ele verip işçiyi, köylüyü ezmesine kafa tutan o genç nerede? Bu “insan” Marx nasıl oldu da zulümleri onaylayan, kan dökmek için adeta fırsat kollayan bir “devrimci” Marx’a dönüştü? Marx’ın hatası Komünist Devrim’i, sınıfsız toplumu İnsan’ın üstünde tutması oldu. Neticeye odaklandıkça düşünürlerin teknisyen-leşmesi de kaçınılmaz. **“Ok ile hedefi vurmak istemek ne büyük bir kibir göstergesi, esas olan okun DOĞRU atılması değil midir?”** diyordu Konfiçyüs.

Marx’ın hatası insanlık kadar eskidi: Kibir. Her şeyi anlamak, her şeyin teorisini yapmak. Hedefi vurmak istemek. Kendi yaşam süresi içinde komünist devrimi gerçekleştirmek, sınıfsız toplum yaratmak ve zulmü yeryüzünden kaldırmak. Tam tersi oldu. Komünist ülkelerde insanlar defalarca birbirlerinin etini yiyecek derekeye düştüler. Ve Marx masum değil. Zaman’la kavgalı olduğu için masum değil. Tarih’i sistemleştirmek istedi. Oysa Tarih de Zaman gibidir, görünmez, yaşanır:

*“Zaman geçip gittikten sonra “geriye” dönüp **BAK**tığımızda geçmişimiz bir şehrin yollarına benziyor. Hayatın önemli seçenekleri birer köşe başı gibi. Suçlarımız, başarılarımız, düş kırıklıkları, ikiye, üçe ayrılan kavşaklar, kararsızlık içinde dönüp durduğumuz meydanlar, çıkmaz sokaklar... Peki hayatın kendisi, şu an, şu yaşamakta olduğumuz an böyle mi? Geçmişimiz katılaşmış, kristalize olmuş, Mekânlaşmış. Oysa hayatın hammaddesi Mekân değil Zaman! Hayatın yaşanması gerekir, **GÖR**ünmesi değil! [...]geçmişe **BAK**arken Mekânlaştırdığımız hatıralarımız yüzünden geleceği de bir **mümkün yollar haritası** sanıyoruz. Sanki geride bıraktığımız ayak izlerine benzer, önceden çizilmiş yollar varmış gibi tahayyül ediyoruz. Geçmişte aldığımız kararlara bakarak bir harita çizmek ve geleceğin de bir tür harita olduğunu sanmak... Adeta dikiz aynasından gerideki yola bakarak öndeki virajları, kavşakları tahmin etmeye çalışan bir sürücü gibi yaşıyoruz hayatı.”* (Bkz. [Zaman Nedir? Kitabı,Özgür İrade](#) konusu)

Sonuç

İnsan acayip bir varlık. Her insan iç dünyasındaki zenginliklerden ötürü son derecede ÖZEL. Sevgilerimiz, korkularımız, aşklarımız, inançlarımız bize özel. “Ben aşığım” diyen iki insanın o aşkı yaşaması, hissetmesi birbirinden çok farklı olabilir. Namaz kılan yüzlerce insanın kalbine bakabilsek yüzlerce farklı iman lezzeti bulabiliriz. Fakat insan aynı zamanda GENEL veçheleri olan bir varlık. Yemesi, içmesi, derisinin rengi, kazandığı ve harcadığı para, kilosu, boyu, konuşurken kullandığı dilin grameri... Hatta attığı tekme ve tokat, etrafına fiziken zarar verme gücü!

İnsan ÖZEL olan iç dünyası ile GENEL olan dış dünyası arasında bir yerde. İki dünyanın birbirine etkisi müZMiN ve karmaşık. Midem ağrıdığı için yüzümü asabilirim, etrafıma sıkıntı verebilirim. Ya da üzücü bir haber sonucu midem ağrıyabilir. İç ve Dış dünyalarımızın arasında net bir sınır yok. Oysa Marx gibi sistemci düşünürler ne yazık ki insanların dış dünyalarına dair vasıflardan bir ya da ikisine odaklanarak fikrî makineler icad ediyorlar ki biz bunlara “ideoloji” diyoruz. Sonu -izm ile biten bu fikir makineleri bizim yerimize düşünüyor, sorduğumuz her soruya basit cevaplar üretiyor:

“Karnın mı aç? Yahudilerin suçu! Evine haciz mi geldi? Kahrolsun kapitalizm! Çare mi arıyorsun? Tabi ki devrim. Devirelim bu düzeni!”

Aklımızı, vicdanımızı ideolojilere, devrimlere, bürokrasiye ya da piyasa emanet etmek tehlikeli. Çünkü herkes için AYNI sorun, AYNI çözüm AYNI yöntem olunca netice totalitarizme varıyor. İnsan toplulukları bütün insanlarda ortak olan vasıflara indirgeniyor: Korku, yeme içme arzusu, hayatta kalma çabası... **İnsan hem ÖZEL hem de GENEL bir varlıktır.** Bunlar birer vasıf değil birer yöndür. İnsan’ı konu alan disiplinlerin işte bu hakikati ASLA gözardı etMEmesi gerekiyor. Hele insanların mutluluğunu hedefleyen siyasî projeler söz konusu ise. Tabiat bilimlerinde faydalı olan sistemci yaklaşım İnsan’a dair mevzularda tam ters etki yapıyor.

Felsefe tarihine baktığımızda Karl Marx’ın yalnız olmadığını görüyoruz. Kâinat’ı NET bir biçimde kategorize etmeye çalışmış bütün düşünürler bir yerden sonra tökezlemişler. Bu tökezlemenin sebeplerini çok iyi bir biçimde tahlil etmiş olan Henri Bergson’un tıpkı Kant gibi sistemci arayışlarıyla ünlü Alman düşünürü Immanuel Kant’a yönelik eleştirisinden bahsetmiştik daha önce. Bergson’un eserinin adı : [Manevî Enerji \(Energie Sprituelle\)](#). Sistemci felsefenin zayıflıklarına Bergsoncu açıdan bakan bu makaleden bir alıntıyla sözlerimize son veriyoruz:

Bildiğiniz gibi Immanuel Kant’ın çalışmaları arasında isimleri **“Kritik der ...”** diye başlayan üç eser adeta düşünürün adıyla özdeşleşmiştir:

- Saf Aklın Eleştirisi, 1781 (Kritik der reinen Vernunft)
- Pratik Aklın Eleştirisi, 1788 (Kritik der praktischen Vernunft)
- Yargı Kabiliyetinin Eleştirisi, 1790 (Kritik der Urteilskraft)

Tabi “kritik” ya da “eleştiri” deyince günlük hayattaki karşılıklarını değil Kantçı anlamlarını düşünmek gerekir.[Bir şeyi mümkün kılan koşulları ve onu oluşturan en yalın, katıksız “kategorileri”] [...] İşte Bergson Manevî Enerji’nin ilk bölümünü teşkil eden Şuur ve Hayat adlı kısma bu **eleştirel** yaklaşımı **eleştirerek** başlar:

“Felsefenin amacı her insanın kendine sorduğu hayatî sorulara yanıt aramaktır: Kimiz biz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? Normalde bu sorunlar ve aradığımız cevaplarla bizim

aramızda bir şey yok, onlarla yüz yüzeyiz. Ama fazla sistematik bir düşünür sorunlarla bizim aramıza yeni sorunlar sokuyor:

“Bir şey aramadan önce onu nasıl arayacağınızı bilmeniz gerekmez mi? Düşünmenin, bilmenin ve eleştirmenin ne olduğunu bilin ki bunları kullanarak temel felsefî sorulara yanıt arayın.”

Böyle vaktinden önce doğmuş bir sorgulama insandaki ilerleme arzusunu baltalayabilir. Yola çıkmadan önce bütün engelleri saptama ve çözüm arama gayreti yerine sadece ilerlesek engel sandığımız bir çok şeyin birer serap gibi dağılıp gittiğine tanık olacağız. Hakikat’in doğal karmaşıklığı/dinamikliği yerine kendi ihdas ettikleri ve kontrolleri altında olan kavramların basitliğini görüyorlar bu filozoflar. Hakikat’i tecrübe etmek yerine kendi prizmalarından, pencerelerinden gözlüyorlar. Böyle sistemci yaklaşımların avantajları var tabi: Sahiplerinin gururlarını okşuyor, işlerini kolaylaştırıyor ve mutlak bilgiye eriştiği vehmini oluşturuyor onlarda.”

Dipnotlar

1° Adam Smith, Friedrich Hayek, Ayn Rand gibi koyu liberallerin savunduğu bir kavram var: Bencilliğin erdemi! Bireysel arzuların, ekonomik tercihlerin hukuktan üstün görülmesi de denebilirdi ama o zaman herkes yutmazdı tabi. Geçelim. Bu kavramın mucidi Bernard Mandeville 1705'te yayınladığı **“The Grumbling Hive, or Knaves Turn’d Honest”** adlı metinde insanların nefsanî tutkularının, para hırsının birbirini dengeleyeceğini, neticede barış, huzur üreteceğini söylüyor :

“O güzelim şarabı eğri büğrü asma bitkisine borçlu değil miyiz? Eğer kendi haline bırakırsanız asmanın dalları birbirine girer. Ama kuru kalmış dalları keserseniz öteki dallar gelişir. Açlık bütün korkunçluğuna rağmen bize yemek yedirmek için gereklidir. Erdem insanların/milletlerin ilerlemesini sağlamaz”(5b, [orijinal metin](#))

[Liberal totalitarizm](#) bize homo economicus modelini dayatıyor, yani Para Kazanan Hayvan. Üretme, tüketme, alma ve satma serbestliğini bize “özgürlük” diye yutturuyor. (Bkz. [Zaman Nedir?](#) Kitabı, **“Hayvan Serbesttir, İnsan Özgürdür”** isimli bölüm)